

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Eglės Adomaitienės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

**Magistro darbas
Teistumas
Previous Conviction**

Vadovas: asist. dr. Paulius Veršekys

Recenzentė: doc. Dr. Andželika Vosyliūtė

Vilnius
2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 97 straipsnyje įtvirtintas teistumo institutas, aptariamas jo reglamentavimas, taikymas bei svarba ne tik baudžiamosios teisės, bet ir kitose teisės šakose bei įstatymuose. Didelis dėmesys skiriamas šio instituto reglamentavimo, teisminės praktikos probleminiams aspektams atskleisti Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Analizuojamas teistumo institutas Europos Sąjungoje (toliau – ES) bei tarptautinės teisės kontekste, atskleidžiami ES valstybėse įtvirtinto teistumo instituto esminiai skirtumai.

Pagrindiniai žodžiai: apkaltinamasis nuosprendis, nepriekaištinga reputacija, baudžiamieji teisiniai santykiai, recidyvas, pakartotinumai.

This work analyses the institution of previous conviction established in Lithuanian Criminal Code article 97, discussing its regulation, application and importance not only in criminal law, but also in other branches of law. A lot of attention is paid to the regulation of this institute, to reveal the problematic aspects of judicial practice in the legal system of the Republic of Lithuania. The previous conviction institute is analyzed in the context of European Union and international law, the essential differences of the previous conviction established in the European Union states are revealed.

Keywords: conviction, impeccable reputation, criminal legal relations, recidivism, repeatability

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. TEISTUMO SAMPRATA.....	6
1.1 Teistumo sąvoka ir požymiai	6
1.2 Teistumo istorinė raida	12
2. TEISTUMO REGLAMENTAVIMAS IR TAIKYMAS.....	17
2.1. Teistumo reglamentavimas ir reikšmė	17
2.1.1. Baudžiamieji teisiniai teistumo padariniai	19
2.1.2. Bendrieji teisiniai teistumo padariniai	33
2.2 Teistumo galiojimo terminai	42
2.2.1 Teistumo atsiradimas	42
2.2.2 Teistumo išnykimo terminai ir sąlygos.....	44
3. TEISTUMAS EUROPOS SAJUNGOS TEISĖJE IR TARPTAUTINĖJE TEISĖJE... 50	
3.1 Teistumo institutas Europos Sąjungos teisėje	50
3.2 Teistumo institutas tarptautinėje teisėje.....	60
IŠVADOS	63
PASIŪLYMAI	66
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	67
SANTRAUKA	81
SUMMARY	82

ĮŽANGA

Temos aktualumas. Nors teistumas atsiranda tik baudžiamųjų teisinių santykių metu, tačiau jo sukeltas pasekmes asmuo patiria ir šiems santykiams pasibaigus, o kai kuriais atvejais netgi visą gyvenimą, nes asmens nuteisimo faktas nėra panaikinamas ir išlieka gyvenimo faktu bei biografijos dalimi. Asmenys turintys neišnykusį teistumą siekia šio statuso kuo greičiau atsikratyti ne tik dėl tam tikrų suvaržymų, apribojimų, bet ir dėl moralinių, psichologinių aspektų. Visuomenėje girdimi atvejai, kuomet asmuo turėjęs teistumą praeityje, paskiriamas užimti valstybinio sektoriaus vadovo pareigas, sukelia didelį atgarsį bei nepasitenkinimą visuomenėje, o tai tik parodo, jog teistumo faktas žmogaus biografijoje formuoja neigiamą tokio asmens charakteristiką. Teistumas kaip viena iš kaltininko asmenybę apibūdinančių savybių, teismuose yra vertinamas itin dažnai, tačiau praktika šiuo klausimu nėra vienoda, ypač kai yra atsižvelgiama į jau išnykusį ar įstatymo nustatyta tvarka panaikintą teistumą. Teistumo institutas svarbus teisės praktikai ir teorijai, nes jis pasižymi tarpšakiškumu ir tarpdiscipliniškumu. Šis institutas randamas ne tik materialiosios teisės, bet ir proceso teisės šakose. Su teistumu susiję klausimai yra svarbūs baudžiamosios, darbo teisės, mokesčių teisės, civilinės teisės, ES, tarptautinės teisės ir kitose teisės šakose. Nepaisant to, jog tema yra labai aktuali, šio instituto ištyrimui, probleminiams aspektams atskleisti dėmesio beveik neskiriama, o BK XIII skyrius „Teistumas“ yra vienas iš rečiausiai analizuojamų bendrosios dalies skyrių. Pasikeitus kai kurioms šį institutą reglamentuojančioms teisės normoms, siekiant suderinti jas su ES teisės aktais, mokslinės literatūros, kur būtų aptariami probleminiai klausimai susiję su šių normų įgyvendinimu nėra daug. Be to didžioji dalis mokslinių straipsnių kuriuose buvo nagrinėtas teistumo institutas yra parašyti dar iki teisės normų pakeitimo, todėl ne visi juose aptariami klausimai yra aktualūs iki šiol. Todėl būtina visapusiškai ir išsamiai išnagrinėti teistumo institutą, atlikti naujausios teismų praktikos, ypač Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) analizę, atskleisti šio instituto reglamentavimo ir taikymo problematiką.

Darbo tikslas – atskleisti teistumo instituto ypatumus ir problematiką Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti teistumo sąvoką ir požymius;
2. Išskirti esminius 2000 m. BK ir 1961 m. BK teistumo reglamentavimo skirtumus ir panašumus ;
3. Nustatyti teistumo instituto reikšmę;

4. Nustatyti teistumo reglamentavimo ir taikymo problematiką;
5. Išanalizuoti teistumo instituto reglamentavimą Europos Sąjungoje ir tarptautinėje teisėje;

Objektas – teistumo reglamentavimas ir taikymas.

Tyrimo metodai. Šio darbo tikslui pasiekti ir numatytiems uždaviniams įgyvendinti buvo naudoti šie mokslinių tyrimų metodai: lyginamasis istorinis, lyginimo, analizės, lingvistinis, teleologinis, dokumentų analizės ir apibendrinimo.

Lyginamasis istorinis metodas naudotas siekiant palyginti 1961 m. BK ir 2000 m. BK teistumo reglamentavimą, nustatyti juose esančius panašumus ir skirtumus.

Lyginimo metodas padėjo atskleisti Lietuvos Respublikos bei kitų ES valstybių teisinį teistumo reglamentavimą ir jų skirtumus.

Analizės metodas taikytas tiriant teisės norminius aktus, teismų praktiką, teisės doktriną, lyginant juose įtvirtintas pozicijas susijusias su teistumo institutu, išskiriant jų skirtynes.

Lingvistinis metodas naudotas teisės normų, reglamentuojančių teistumą aiškinimui.

Teleologinis metodas panaudotas analizuojant Lietuvos Respublikos, ES ir tarptautinės teisės normų reglamentuojančių teistumą, turinį

Dokumentų analizės metodas naudotas tiriant LAT ir apylinių teismų sprendimus bei nutartis.

Apibendrinimo metodas naudotas siekiant susisteminti analizuotą medžiagą, daryti apibendrinimus bei suformuluoti išvads.

Darbo originalumas. Lietuvos Respublikoje per penkerius metus nebuvo parašyta magistro darbų teistumo instituto tematika. Paskutinis magistro darbas teistumo tema buvo parašytas 2018 m. Kituose darbuose aptariami tik su teistumu susiję klausimai pavyzdžiui, recidyvas ar nepriekaištinga reputacija, o teistumas kaip mokslinis dalykas neišskiriamas. Šis magistro darbas išsiskiria nagrinėjamais aspektais. Darbe siekiama plačiau išanalizuoti teismų praktikoje sprendžiamus su teistumu susijusius klausimus bei problematiką teistumo reglamentavime ir taikyme. Aptariama teistumo reikšmė baudžiamosios teisės bei kitose teisinėse srityse. Taip pat analizuojamas teistumo reglamentavimas ES bei jo suderinamumas su nacionaliniais teisės aktais. Šis darbas išsiskiria ir tuo, jog jame bus apžvelgiama ne tik LAT praktika, bet ir apylinkių teismų praktika aptariant su teistumo panaikinimu ir teistumo laiko sutrumpinimu susijusius klausimus. Magistro darbe nebus išsamiai analizuojama užsienio valstybių teismų praktika susijusi su teistumo reglamentavimu. Glaustai bus aptariamas teistumas

tarptautinėje teisėje, pažymint tik svarbiausius aspektus susijusius su tarptautine teisine pagalba ir abipusio pripažinimo principu. Taip pat nebus plačiai aptariami nepilnamečių, juridinių asmenų klausimai teistumo reglamentavime. Lietuvos Respublikoje trūksta baudžiamosios teisės mokslinių darbų, kuriuose būtų išsamiai ir visapusiškai išnagrinėtas teistumo institutas. 2013 m. G. Sakalauskas nagrinėjo nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus, kur buvo aptariama įstatymų leidėjo tuomet dar įtvirtinta ir galiojanti norma, nenumačiusi jokių išimčių nepilnamečiams pripažįstant juos recidyvistais jeigu jie turi neišnykusį teistumą. XIII Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso skyriaus „Teistumas“ vertinimą 2017 m. monografijoje nagrinėjo G. Švedas, P. Veršekys, J. Levon ir D. Prapiestis. J. Namavičiaus 2018 m. moksliniame straipsnyje buvo aptartas atsižvelgimas į kitos valstybės teismo apkaltinamąjį nuosprendį. 2021 m. A. Tereškinas, R. Vaičiūnienė, S. Nikartas ir L. Jarutienė atliko mokslinį tyrimą, siekiant nustatyti ryšį tarp skiriamos bausmės trukmės ir ankstesnių teistumų. Klausimus susijusius su teistumu taip pat savo moksliniuose straipsniuose nagrinėjo G. Jurgelaitienė, V. Piesliakas, T. Girdenis. Iš užsienio mokslinių straipsnių galima išskirti Jakari N. Griffith ir Todd C. Harris, kurie 2020 m. Jungtinėse Amerikos valstijose atliko mokslinį tyrimą, siekiant nustatyti ryšį tarp asmens teistumo ir galimybės įsidarbinti.

Šaltiniai. Svarbiausi šio magistro darbo šaltiniai yra BK (2000 m.) ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK) (2002 m.), nes būtent juose yra įtvirtintos su teistumo instituto reglamentavimu susijusios teisės normos. Siekiant nustatyti esminius teistumo reglamentavimo skirtumus su anksčiau galiojusiomis teisės normomis, naudojamas ir 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – LTSR). Dėmesys skirtas ir kitiems įstatymams bei poįstatyminiams teisės aktams, kurie apsprendžia tam tikrus klausimus susijusius su teistumo institutu aptariamus šiame magistro darbe, pavyzdžiui nepriekaištingos reputacijos vertinimas. Taip pat naudojama nacionalinių apylinkių ir apygardų teismų praktika, atsižvelgiant į tai, jog tokie klausimai kaip teistumo panaikinimas yra sprendžiami būtent žemesnės instancijos teismuose ir retai pasiekia aukštesnės instancijos teismus. Plačiausiai darbe analizuojama LAT jurisprudencija, nes būtent kasacinės instancijos formuojama teismų praktika yra svarbi tiriant probleminius klausimus. Magistro darbe bus aptariama ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – LRKT) jurisprudencija. Analizuojant ES ir tarptautinės teisės reglamentavimą darbo tema, naudoti ES (direktyvos, pamatiniai sprendimai, tarptautiniai susitarimai, Europos sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) sprendimai, ES valstybių narių baudžiamieji įstatymai) ir tarptautinės teisės aktai (Europos Žmogaus Teisių Teismo

(toliau – EŽTT) sprendimai, konvencijos, dvišalės sutartys). Darbe remiamasi moksliniais straipsniais, monografijomis, vadovėliais. Kaip vienus iš svarbiausių specialiosios literatūros šaltinių galima išskirti G. Švedo, G. Jurgelaitienės, V. Piesliako, J. Namavičiaus ir G. Sakalausko darbus, kuriuose buvo nagrinėjami aktualūs klausimai susiję su teistumo reglamentavimu bei taikymu padėję įgyvendinti darbe išsikeltus uždavinius.

1. TEISTUMO SAMPRATA

1.1 Teistumo sąvoka ir požymiai

Žmogaus teisės ir laisvės yra ginamos ir saugomos valstybės tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje priimtoje dar 1948 m. pabrėžiama svarba, kad žmogaus teises saugotų įstatymo galia. Šioje deklaracijoje įtvirtintos tokios žmogaus teisės kaip: teisė į darbą, laisvą darbo pasirinkimą, teisė į mokslą, teisė išsirinkti atstovus dalyvauti valdant savo šalį ir kitos (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 2006). Tačiau įstatymas ne tik gina ir saugo žmogaus teises, bet ir turi teisę įstatymu jas apriboti. BK 97 straipsnyje įtvirtinta imperatyvi teisės norma numato, jog piliečių teisės ir laisvės gali būti ribojamos tik jeigu šie apribojimai yra įtvirtinti įstatymuose (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tačiau diskutuotina, ar kai kuriais atvejais itin ilgą terminą besitęsiantys asmens teisių suvaržymai yra tinkami ir visada teisėtai pagrįsti.

Atsižvelgiant į konstitucinį proporcingumo principą, teisės aktuose numatytos ir taikomos priemonės turi būti proporcingos siekiamam tikslui, jos negali apriboti asmens teisių labiau negu yra būtina teisėtam ir visuotinai reikšmingam, konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. nutarimai Nr. KT14-A-N2/2023, KT30-N3/2023).

Taigi kyla klausimas, ar gali būti žmogaus teisės ir laisvės apribojamos visą gyvenimą, nesuteikiant asmeniui jokios galimybės net ir pakeitus savo elgesį, gyvenimo būdą, atgauti tam tikrą teisę. Svarstyтина, ar tokiais atvejais nėra pažeidžiamas proporcingumo principas ir ar varžymas tam tikrų asmens teisių neterminuotam laikui išties yra reikalingas numatytiems tikslams pasiekti.

Šios teisės gali būti numatytos ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir tarptautinėse sutartyse, kurios atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – LRK) 138 straipsnio 2 dalį yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). 1995 m. Lietuvos Respublika ratifikavo Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – Konvencija), kurios pagrindinis tikslas – ginti ir įgyvendinti žmogaus teises ir pagrindines laisves. Pabrėžtina, kad ši Konvencija nenumatė būdų kaip valstybės turi užtikrinti šių teisių veiksmingą įgyvendinimą jų vidaus teisėje ir paliko šį klausimą kiekvienos valstybės narės diskrecijai. LRKT 1995 m. patvirtino, jog LRK įtvirtintos bei ginamos žmogaus teisės atitinka Konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnius ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnį (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada).

2004 m. tuometis Lietuvos Respublikos prezidentas R. Paksas apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš prezidento pareigų kaip šiurkščiai pažeidęs LRK bei sulaužęs prezidento priesaiką. Šis įvykis yra laikomas išskirtiniu ir pirmuoju ne tik Lietuvos Respublikoje, bet ir pasaulyje, kuomet valstybės vadovą iš užimamų pareigų pašalina – Parlamentas. (Vaičaitis, Uzielaitė, 2005, p. 11). 2004 m. LRKT pripažino, kad R. Paksas dėl neteisėto Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo, valstybinės paslapties atskleidimo, siekio įgyvendinti jam artimų privačių asmenų interesus ir naudojimosi savo statusu, darant įtaką UAB „Žemaitijos keliai“ vadovų ir akcininkų sprendimams dėl akcijų perleidimo R. Paksui artimiems asmenims, šiurkščiai pažeidė LRK ir sulaužė prezidento duotą priesaiką (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada). R. Paksas neteko teisės visam gyvenimui būti renkamas prezidentu ar Seimo nariu. Nors EŽTT byloje *Paksas prieš Lietuvą*, atmetė R. Pakso skundą dėl suvaržytos teisės vėl kada nors tapti prezidentu, tačiau pripažino, jog negrižtamas draudimas asmeniui būti renkamam į Parlamentą yra laikytinas neproporcingu ir pažeidžiančiu Konvencijos Protokolo numeris 11, 3 straipsnį, kuriame įtvirtinta asmens teisė kandidatuoti į įstatymų leidybos institucijas (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių..., 2000), (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimas). Lietuvos Respublika įgyvendindama šį teismo sprendimą pakeitė LRK papildydama 74 straipsnį antra dalimi, numatant dešimties metų terminą, kuriam praėjus asmuo vėl gali būti renkamas į seimą ar kitas pareigas, kurioms eiti reikia duoti LRK numatytą priesaiką (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 74 straipsnio..., 2022). Tačiau ši nuostata nedraudžiama valstybės pareigūnui, kuriam pareiga duoti priesaiką yra numatyta kituose įstatymuose, vėl būti paskirtam į minėtas pareigas ir duoti priesaiką pakartotinai jeigu asmuo ją buvo sulaužęs. Pavyzdžiui, valstybės kontrolierius pradeda eiti pareigas tik po to kai Seimo posėdyje prisiekia Lietuvai (Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymo..., 2021).

Šis pavyzdys tik parodo, kad neribojamas draudimas asmeniui užimti tam tikras pareigas, užsiimti norima veikla ar kiti apribojimai, turi turėti savo galiojimo laiką. Priešingu atveju tokie suvaržymai gali būti laikomi kaip pažeidžiantys konstitucines žmogaus teises, prieštaraujantys teisingumo, proporcingumo principams. Teistumas gali būti asmens tam tikras teises apribojanti aplinkybė net ir jam išnykusius. Toks platus šio instituto taikymas parodo, jog nėra apsiribojama vien tik baudžiamaisiais teisiniais santykiais, o nepilnamečio, dėl socialinės nebrandos, gyvenimiškos patirties stokos ir kitų nepilnamečiams būdingų savybių padaryta nusikalstama veika, gali sukelti pasekmes visą gyvenimą.

Teistumas yra materialiosios baudžiamosios teisės institutas, tačiau teistumo reglamentavimas įtvirtintas ne tik BK, bet ir BPK, o su teistumu susijusius įsidarbinimo, ekonominius, teisės eiti tam tikras pareigas bei kitus apribojimus ir suvaržymus numato įvairūs Lietuvos Respublikos įstatymai, taigi teistumo sąvoką galime sutikti įvairiose teisės šakose.

Kitose teisės šakose galima aptikti teistumo instituto panašumų. Administracinėje teisėje randamas pakartotinumų elementas. Administracinio nusižengimo padarymas pakartotinai pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 36 straipsnio 1 dalies 12 punktą yra laikomas administracinę atsakomybę sunkinančia aplinkybe (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso..., 2015). Vis dėlto ši baustumo administracine tvarka aplinkybė sukelia ne tokias griežtas pasekmes kaip teistumas. Padarius administracinį nusižengimą pakartotinai, asmeniui gali būti skiriama griežtesnė administracinė nuobaudų rūšis bei jos dydis. Nepaisant to, kad sankcijos gali būti panašios savo turiniu, teisinių padarinių prasme skirtumas yra didelis, nes teistumas apriboja galimybę įgyvendinti savo teisę pasirinkti darbą, dirbti valstybės tarnyboje ir panašiai (Graebisch, Burkhardt 2015, p. 13). G. Švedas pabrėžia, jog ši teisinė kategorija yra dar vienas skiriamasis požymis, atirbojantis baudžiamąją atsakomybę nuo kitų teisinės atsakomybės rūšių (Švedas et al., 2020, p. 287). Tačiau pažymėtina, kad tiek esant teistumui, tiek paskyrus asmeniui administracinę nuobaudą, asmuo gali būti nelaikomas nepriekaištingos reputacijos. Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekusorių) kontrolės įstatymo 3 straipsnio 4 dalis numato, kad fizinis ar juridinio asmens valdymo organų nariai ar jo vadovas nėra laikomi nepriekaištingos reputacijos jeigu padaro administracinį nusižengimą per metus laiko, numatytą Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 65 straipsnyje, ir jiems buvo paskirta administracinė nuobauda (Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų..., 2021). Taigi nepaisant to, jog teisiniai santykiai su valstybe yra pasibaigę, tam tikrose srityse ankstesni asmens teistumai ar administraciniai nusižengimai gali daryti įtaką vertinant jų nepriekaištingą reputaciją.

Teisės doktrinoje kyla diskusinių klausimų kaip reikėtų teisingai apibrėžti teistumą. BK teistumo sąvokos nepateikia, tik numato, kad nusikaltimą padarę asmenys, kurie Lietuvos Respublikos, ES ar kitos valstybės teismo įsiteisėjusiu apkaltinamuoju nuosprendžiu yra nuteisti, laikomi turinčiais teistumą (BK 97 straipsnio 1 dalis). Taigi teistumą sąlygoja ne tik nusikaltimo padarymas ar bausmės atlikimas, bet ir tai, kad asmuo yra pripažįstamas kaltu, nuteisiamas ir teismo nuosprendis įsiteisėja. Teismų praktikoje teistumas dar įvardijamas kaip bausmės atlikimo padarinys (Šiaulių apylinkės

teismo 2023 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vis dėlto teoriškai asmuo gali baumės ir neatlikti jeigu jam buvo pritaikytas baumės vykdymo atidėjimas. Pabrėžtina, jog tik nusikalstamų veikų (nusikaltimų) numatytų BK specialiojoje dalyje padarymas gali lemti teistumo atsiradimą fiziniams ir juridiniams asmenims. Tačiau teistumas yra aktualus ne tik esant baudžiamiesiems teisiniams santykiams, bet ir jiems pasibaigus, kuomet sprendžiamas nepriekaištingos reputacijos klausimas.

Baudžiamosios teisės doktrinoje teistumas yra vertinamas dvejopai ir čia galima išskirti dvi atskiras koncepcijas. Viena iš jų teigia, kad teistumas yra laikomas baudžiamųjų teisinių santykių dalimi ir šie santykiai pasibaigia tik tuomet kai teistumas išnyksta arba yra panaikinamas įstatymo nustatyta tvarka. Kita pusė laikosi nuomonės, jog baudžiamieji teisiniai santykiai pasibaigia atlikus bausmę, atsižvelgiant į tai, kad teistumas nesukelia asmenims papildomų baudžiamųjų teisinių ribojimų (Švedas et al., 2020, p. 287).

Pritartina pirmajai nuomonei, nes teistumas kyla tik iš baudžiamųjų teisinių santykių, o asmeniui turinčiam neišnykusį teistumą, baudžiamųjų teisinių padarinių atsiradimą lemia naujos nusikalstamos veikos padarymas. Teistumo turėjimas reiškia, kad asmenį sieja su valstybe baudžiamieji teisiniai santykiai ir, kad valstybė turi teisę numatyti tam tikrus apribojimus. Taip pat pažymima, jog teistumas tai vienas iš baudžiamosios atsakomybės turinio elementų. V. Piesliakas pabrėžia, kad šį turinį sudaro asmens pasmerkimas valstybės vardu apkaltinamuoju nuosprendžiu, pripažįstant asmenį kaltu padarius nusikalstamą veiką numatytą BK, bausmė ir teistumas (Piesliakas, 2007, p. 11). G. Švedas teigia, jog teistumas yra kaip tam tikra baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo tąsa (Švedas et al., 2020, p. 287). Tokia pozicija sutinkama ir teisminėje praktikoje. Teigiama, jog teistumas tai juridinis faktas atsirandantis po asmens nuteisimo bei baudžiamosios atsakomybės tąsa (Šiaulių apylinkės teismo 2023 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Darytina išvada, kad baudžiamųjų teisinių santykių pabaigos momentas sietinas su bausmės atlikimu tik tais atvejais kuomet asmeniui teistumas neatsiranda arba teistumas tęsiasi iki bausmės atlikimo momento, o kitais atvejais šių santykių pasibaigimas sietinas su teistumo išnykimu. Manytina, jog tokios nuomonės laikosi ir LAT, nes sakydamas, kad baudžiamieji teisiniai santykiai dėl ankstesnės nusikalstamos veikos yra visiškai pasibaigę, kaip pavyzdį pateikia teistumo išnykimą už anksčiau padarytą nusikaltimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-142-697/2022, 2K-224-1073/2023, 2K-137/2012).

Taigi teistumą galime suprasti kaip tam tikrą padarinį, atsirandantį po asmens nuteisimo apkaltinamuoju nuosprendžiu. Tačiau svarbus yra ir teistumo galiojimo laikas nustatytas baudžiamajame įstatyme. Remiantis BK 97 straipsniu galima teigti, jog teistumas tai ne tik tam tikras juridinis faktas atsiradęs dėl asmens pripažinimo kaltu ir nuteisimo apkaltinamuoju nuosprendžiu. Teistumas taip pat yra ir tam tikra padėties ypatybė, besitęsianti ne tik bausmės atlikimo laikotarpiu, bet ir atitinkamą laiko tarpą po bausmės atlikimo už kai kurių nusikalstamų veikų padarymą ir pasibaigia tik nutrūkus baudžiamiesiems teisiniams santykiams, kuomet teistumas išnyksta ar yra panaikinamas įstatymo numatyta tvarka. Pažymėtina, kad teistumą dar galima įvardinti ir kaip baudžiamąją atsakomybę griežtinančią ar bausmių skyrimo taisyklę, kuomet padaroma nauja nusikalstama veika.

Nors teistais laikomi tik asmenys padarę nusikaltimus, tačiau teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, jog asmenys padarę baudžiamąjį nusižengimą yra laikomi turinčiais teistumą kaip nuteisimo faktą, bet neturinčiais teistumo, kaip tam tikro laikotarpio atlikus bausmę ar atleidus nuo jos. Tai sietina su tuo, kad tiek padarius nusikaltimą, tiek baudžiamąjį nusižengimą, asmuo yra nuteisiamas priimant apkaltinamąjį nuosprendį, kuris yra viena iš teistumo dalių (Piesliakas, 2008, p. 433). Vis dėlto nėra sutiktina su šia nuomone, nes teistumas sietinas ne tik su apkaltinamuoju nuosprendžiu, bet ir su tam tikrų nusikaltimų padarymu, kurie įstatymų leidėjo yra pripažįstami pavojingesniais atsižvelgiant į tai, jog tik už nusikaltimus įstatymas numato laisvės atėmimo bausmę.

Vertinant teistumo sąvoką turbūt būtų galima ją suprasti ne tik teisine prasme, bet ir kaip žmogaus tam tikrą biografijos dalį, įrašą, kuris patvirtina, kad asmuo teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu buvo pripažintas kaltu dėl nusikaltimo, kurį padarė praeityje. Taigi teistumas sąlygoja ne tik jo teisinę padėtį tam tikrą laiko tarpą, tačiau ir neretai neigiamai apibūdina žmogaus asmenybę visuomenės atžvilgiu. Tokiu atveju susidursime su sąvoka „teistas“. Neretai visuomenėje sąvokos „teistas“ ir „turintis teistumą“ yra sutapatinamos ir laikomos kaip turinčios vienodą reikšmę. Vis dėlto šios sąvokos skiriasi iš esmės. Tą pažymi LRKT, teigdamas, jog teistumas baudžiamosios justicijos požiūriu gali pasibaigti ar būti panaikintas, bet pats asmens nuteisimo faktas niekaip negali būti panaikintas ir visada lieka jo gyvenimo faktu ir biografijos dalimi (Lietuvos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į tai, teistumą turinčiu, asmuo yra laikomas tik tą laikotarpį kol tęsiasi baudžiamieji teisiniai santykiai su valstybe, o šiems santykiams pasibaigus lieka tik faktas, kad asmuo praeityje buvo teisiamas ir pripažintas kaltu padarius nusikalstamą veiką.

Skiriasi ir BK vartojamos sąvokos kai kalbame apie asmenis turėjusius nuteisimo faktą praeityje ir kuomet asmuo niekada nebuvo padaręs nusikalstamos veikos bei nebuvo susietas baudžiamaisiais teisiniais santykiais. Įstatymų leidėjas norėdamas pabrėžti faktą, jog asmuo neturi galiojančio teistumo, BK vartoja sąvoką pirmą kartą teisiamas asmuo (BK 55 straipsnis). LAT pažymėjo, kad BK vartojama sąvoka pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką, negalima kai kalbame apie asmenį, kuris padarė kelis pakartotinius nusikaltimus ir, jog ši sąvoka reiškia pakartotinumą negalimumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Teismų praktikoje taip pat vartojama sąvoka teisiamas pirmą kartą, kuomet norima pabrėžti išnykusį teistumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje). A. Gumuliauskas tai vadina teisine fikcija, nes asmuo realiai nėra teisiamas pirmą kartą ir tokiam asmeniui yra taikomos BK 55 straipsnio nuostatos (Gumuliauskas, 2004, p. 89). Pritartina tokiai nuomonei, nes ankstesni asmens teistumai lemia tik teisinį tokio asmens pripažinimą neteistu.

Atkreiptinas dėmesys, jog teisminėje praktikoje teismai motyvuodami savo sprendimus kartais pabrėžia, kad teistumo instituto tikslai yra pasiekti (Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vis dėlto BK nepateikia teistumo tikslo apibrėžimo, todėl kyla neaiškumų ar teistumo kaip ir bausmės paskirtis sutampa. Nors teistumas nėra prilyginamas bausmei, tačiau turbūt bausmės paskirtis numatyta BK 41 straipsnyje ir teistumo kaip instituto paskirtis yra panaši, nes tiek vienu tiek kitu atveju siekiama sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo ar paveikti juos, kad jie laikytųsi įstatymų ir nenusikalstų pakartotinai.

Apibendrinant, svarbu paminėti, kad teistumą galima apibrėžti kaip fizinio ar juridinio asmens ypatybę, kurią sąlygoja Lietuvos Respublikos ar kitos šalies teismo apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimas, kuriuo asmuo buvo pripažintas kaltu dėl bet kokio nusikaltimo padarymo ir kuri tęsiasi tam tikrą baudžiamajame įstatyme numatytą laiką. Reikia pažymėti ir tai, jog teistumo taikymas praktikoje yra labai platus, neapimantis ir neapsiribojantis vien tik baudžiamųjų teisinių santykių ribose. Teistumas, kuris yra svarbus kituose teisiniuose santykiuose, dažnai tampa viena iš priemonių suvaržančių asmens teisių įgyvendinimą. Teistumo sąvoka baudžiamojoje teisėje vartojama dviem prasmėmis: kai norima pabrėžti asmens nuteisimo faktą dėl įsiteisėjusio teismo apkaltinamojo nuosprendžio ir kai kalbama apie laikotarpį trunkantį po įsiteisėjusio teismo nuosprendžio, bausmės atlikimo metu, bausmės vykdymo atidėjimo metu bei laikotarpiu po bausmės atlikimo ar atleidimo nuo bausmės.

1.2 Teistumo istorinė raida

Teistumo instituto užuomazgų galima atrasti seniausiuose pasaulio įstatymuose. XIII a. Vokietijos teisės akte – Saksų veidrodis, rašoma, kad asmuo padaręs vagystę, ne tik nubaudžiamas kūno bausme, bet ir vėliau laikomas netekusiu garbės ir teisių (Vasiliauskas, 1999, p. 48). 1810 m. Prancūzijos baudžiamajame kodekse rašoma: „padaręs antrą nusikaltimą, už kurį numatyta pilietinė degradacija, nuteisiamas statyti su antkakliu prie gėdos stulpo“ (Vasiliauskas, 1999, p. 133).

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniuose ankstesnės nusikalstamos veikos padarymas lemdavo griežtesnės bausmės skyrimą. 1468 m. Kazimiero teisyne skiriamos bausmės dydis priklausė ne tik nuo skriaudos, bet ir nuo nusikaltimo kartotinumumo arba recidyvo (Andriulius et al., 2020, p. 89). Vagystės nusikaltimo atveju, pakartotinai padaryta veika buvo atsakomybę sunkinanti aplinkybė. Teigiama, kad „jeigu bus prieš tai voginėjęs, ir prieš tai mokėjęs, ir apylinkė apie tai bus žinojusi ir be voginio pakarti“. Lietuvos Respublikos pirmajame statute (1529 m.) taip pat aptinkama žmogaus teisėms ir humaniškam elgesiui prieštaraujančių bausmių. Šio statuto XIII skyriaus 1 dalyje buvo numatyta išduoti asmenį pakarti jeigu šis pakartotinai vogtų ir jį pagautų su įkalčiu (Gelumbauskienė, Šapoka, 2012, p. 88, 139). 1903 m. Rusijos baudžiamajame kodekse randama panašumų su dabartiniu teistumo institutu. Šiame kodekse buvo įtvirtinta, kad tokios pačios nusikalstamos veikos padarymas antrą kartą turėjo įtakos didinant bausmę už įprotį nusikalsti ar nusikaltimo tapimą užsiėmimu. Pabrėžtina, jog bausmė buvo didinama atsižvelgiant į praėjusį laiką nuo pirmosios nusikalstamos veikos bausmės atlikimo. Taigi praėjus tam tikram laikotarpiui pavyzdžiui, daugiau kaip trejiems metams už paprastą nusikaltimą, nauja nusikalstama veika nebuvo laikoma kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė (Vansevičius, 1996, p. 26). Akivaizdu, jog nusikalstamos veikos pakartotinumumas arba kaip dabar suprantame, nusikalstama veika padaryta turint neišnykusį teistumą, suponuodavo ne tik pačio nusikalstamą veiką padariusio asmens didesnę pavojingumą, bet ir griežčiausių bausmių skyrimą.

Šiais laikais duomenys apie asmens galiojantį ar išnykusį teistumą yra saugomi specialiuose registruose ir pažiūrėjus į asmens tapatybės dokumentą jokios informacijos apie tai, kad asmuo buvo teistas nerasime. Tačiau sovietiniuose asmens tapatybės dokumentuose (1944 m. pabaigoje – 1946 m. pradžioje) be įprastų duomenų, juose buvo įrašomas fiksuotas asmens teistumas (Laukaitytė, 2018, p. 52). Turbūt sunku būtų įsivaizduoti tokį teisinį reglamentavimą dabar galiojančiuose įstatymuose, kaip nesuderinamą su tarptautiniais standartais bei prieštaraujantį žmogaus teisėms ir laisvėms

numatytoms LRK. Dabartinis teisinis reguliavimas numato, jog visa informacija susijusi su asmens baudžiamaisiais teisiniais santykiais yra suteikiama tik asmenims, kuriems tokią teisę suteikia įstatymas.

1961 m. įsigaliojo LTSR, kuris buvo priimtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos. 2000 m. Lietuvos Respublikos Seimo priėmė naują BK (įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d.), kuris galioja iki šiol. V. Piesliakas tokį naujo BK įsigaliojimą vertino kaip perėjimą nuo tarybinės baudžiamosios teisės doktrinos prie šiuolaikinės europietiškos neoklasicizmo doktrinos (Piesliakas, 1998, p. 40). Vis dėlto nemažai teisės normų liko iš esmės nepakitusių iki šių dienų.

Lyginant 1961 m. BK ir 2000 m. BK teistumo reglamentavimą pažymėtina, jog teisės norma numatanti teistumo termino nutūkumą padarius naują nusikalstamą veiką esant neišnykusiam teistumui liko nepakitusi iki šiol. Abiejuose baudžiamuosiuose įstatymuose numatyta, kad minėtu atveju teistu asmuo bus laikomas tol, kol pasibaigs teistumo laikas numatytas už sunkiausią nusikalstamą veiką (Dėl Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos..., 1961). Tiesa 1961 m. BK teistumo terminas buvo skaičiuojamas ir nustatomas ne pagal padarytos nusikalstamos veikos kategoriją ir pavojingumą, o būtent pagal paskirtos bausmės už nusikalstamą veiką dydį.

Kalbant apie teistumo išnykimo terminus bausmės vykdymo atidėjimo atveju, teistais asmenys buvo ir yra laikomi tuo laikotarpiu, kuriam buvo atidėtas bausmės vykdymas. Tačiau priešingai nei 2000 m. BK, 1961 m. BK ši nuostata galiojo išimtinai tik asmenims nuteistiems laisvės atėmimo bausme (1961 m. BK 58 straipsnio 1 dalis, 2000 m. BK 97 straipsnio 3 dalies 1 punktas.). Taip pat 1961 m. BK 58 straipsnio 3 dalyje buvo išskiriamas vienerių metų teistumo terminas galiojęs po bausmės atlikimo laikotarpio asmenims, kuriems buvo paskirta bausmė, atėmimas teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą, užsiimti tam tikra veikla arba pataisos darbais. 2000 m. BK tokios teisės normos neberasime. Tiesa 2017 m. atlikto tyrimo duomenimis, apklaustieji teisėjai ir mokslininkai siūlė nustatyti atskirą vienerių metų teistumo terminą tais atvejais, jeigu asmeniui yra paskiriama viešųjų darbų, bausmės, laisvės apribojimo ar arešto bausmė (Švedas et. al., 2017, p. 224). Nors 1961 m. BK baudžiamojo nusižengimo nenumatė, tačiau tokias nusikalstamas veikas už kurias įstatymo normos sankcijoje buvo numatyta tik bausmė (pavyzdžiui 1961 m. BK 139, 135³ straipsnis), turbūt galėtumėme prilyginti 2000 m. BK įtvirtintai baudžiamojo nusižengimo kategorijai už kurią teistumas asmeniui neatsiranda.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad 1961 m. BK numatė, jog teistumo termino laikas priklausė ir nuo paskirtos laisvės atėmimo bausmės dydžio. Ilgiausias teistumo terminas

pagal 1961 m. BK 58 straipsnio 7 dalį buvo numatytas asmenims nuteistiems laisvės atėmimu daugiau kaip dešimčiai metų ir itin pavojingiems recidyvistams jeigu jie per aštuonerius metus nuo tos dienos, kurią baigė atlikti bausmę (pagrindinę ir papildomąją), nepadarė naujo nusikaltimo ir jeigu teismas nustato, kad nuteistasis pasitaisė ir nėra reikalo laikyti jį turinčiu teistumą. Vertinant su dabartinėmis teisės normomis, 2000 m. BK 97 straipsnio 3 dalies 3 punkte, aštuonerių metų laikotarpis numatytas už labai sunkius nusikaltimus, o jei nusikalstamą veiką padaro pavojingi recidyvistai, jiems skiriamas ilgiausias teistumo galiojimo terminas – dešimt metų po bausmės atlikimo arba atleidimo nuo bausmės atlikimo. Čia pastebime dar vieną išskirtinumą lyginant su dabartiniu teistumo reguliavimu. 1961 m. BK dėl teistumo išnykimo už sunkiausias nusikalstamas veikas sprendavo teismas, o pagal 2000 m. BK 97 straipsnio 6 dalį, teistumas išnyksta savaime ir tam jokių papildomų reikalavimų susijusių su teismo sprendimu ar vertinimu apie nuteistojo elgesį bausmės atlikimo laikotarpiu nėra numatyta.

1961 m. BK 58 straipsnyje buvo įtvirtinta teistumo panaikinimo galimybė jeigu nuteistasis atliko bausmę, o prašymą teismui, įvertinusi nuteistojo elgesį pateikė visuomeninė organizacija. 2000 m. BK 97 straipsnio 7 dalyje numatyta, kad tokį prašymą gali pateikti ir pats nuteistasis. Taip pat nustatyta papildoma sąlyga, jog turi būti praėję ne mažiau kaip pusę teistumo termino. Pažymėtina, jog 2000 m. BK nustatyta teismo diskrecinė teisė ne tik panaikinti teistumą, bet ir sutrumpinti jo laiką. 1961 m. BK nerasime specialios teisės normos numatytos 2000 m. BK 97 straipsnio 4 dalyje, kuri užtikrina, kad nepilnamečių teistumo terminai yra mažinami per pusę atlikus bausmę arba atleidus asmenį nuo bausmės atlikimo. LTSR BK 7 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, kuri yra išlikusi ir nepakitusi naujajame BK 3 straipsnyje, numatanti, jog įstatymas, kuris švelnina ar kitaip palengvina nuteistojo teisinę padėtį turi grįžtamąją galią ir yra taikomas asmenims padariusiems atitinkamą veiką iki tokio įstatymo įsigaliojimo, taip pat atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą.

1961 m. BK buvusį itin pavojingo recidyvisto institutą pakeitė 2000 m. BK numatytas pavojingas recidyvistas, o asmens teistumas, kuris atsirado asmeniui dėl nusikalstamos veikos padarytos būnant nepilnamečiu, įtakos pripažįstant asmenį itin pavojingu recidyvistu, kaip ir 2000 m. BK pripažįstant pavojingu recidyvistu, neturėjo. G. Jurgelaitienė teigia, kad priėmus 2000 m. BK, asmenų, kuriuos teismas pripažįsta pavojingais recidyvistais, skaičius bus mažesnis, nes pagal 1961 m. BK pripažinti itin pavojingu recidyvistu buvo galima gerokai dažniau nei dabar. 1961 m. BK asmuo, padaręs bet kokią plėšimą (1961 m. BK 272 straipsnis.) ir už tai bet kuria eile du kartus

nuteistas, galėjo būti pripažįstamas pavojingu recidyvistu. 2000 m. BK asmuo gali būti pripažįstamas pavojingu recidyvistu tik tada, kai padaro kvalifikuotą plėšimą (BK 180 str. 2 ir 3 d.) (Jurgelaitienė, 2004, p. 92). Įstatymų leidėjas šiuo atveju orientuojasi tik į didžiausio pavojingumo nusikalstamas veikas – sunkius ir labai sunkius nusikaltimus.

Vienas iš gana dažnai randamų kvalifikuotos nusikalstamos sudėties požymių 1961 m. BK yra pakartotinumai. Šią nuostatą galime rasti tokiuose straipsniuose kaip: neteisėtas valstybės sienos perėjimas (82 straipsnis), neteisėtas aborto padarymas (124 straipsnis), neteisėtas laisvės atėmimas (131 straipsnis), vagystė (271 straipsnis) ir kituose straipsniuose, kuriuose numatyta griežtesnė bausmė už šių nusikalstamų veikų padarymą pakartotinai. Taip pat 1961 m. BK kaip kvalifikuojantis nusikalstamos veikos požymis buvo išskiriamas recidyvistas, pavyzdžiui, 1961 m. BK 118 straipsnyje numatytas išžagėjimas jeigu tai padarė itin pavojingas recidyvistas. Dar vienas nusikalstamos veikos kvalifikuojantis požymis yra teistumas, kuris įtvirtintas 1961 m. BK už: vengimą išlaikyti vaikus (125 straipsnis), šmeižimą (132 straipsnis), įžeidimą (133 straipsnis), savavaldžiavimą (214 straipsnis), chuliganizmą (225 straipsnis), neteisėtą farmacinę veiklą (232⁹ straipsnis), transporto priemonės vairavimą esant neblaiviam (246¹ straipsnis) ir nusikalstamu būdu gauto turto įgijimą arba realizavimą (281 straipsnis). 2000 m. BK šių kvalifikuojančių požymių kaip pakartotinumai, recidyvas ir teistumas buvo atsisakyta, tačiau nustatyta speciali bausmės skyrimo teisės norma pavojingam recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą, o nuo 2015 m. atsakomybę sunkinančia aplinkybe pripažįstama ir recidyvisto veikos padarymas.

Apibendrinant, paminėtina, jog apie tai, kad asmuo padaręs nusikalstamą veiką antrą kartą, patirtų griežtesnius teisinius padarinius, buvo įtvirtinta dar viduramžių teisinėse sistemose. Lietuvos Respublikoje teistumo terminas aptinkamas teisiniuose dokumentuose dar Sovietų Sąjungos reokupacijos metais apie 1944 m. Aptariant pagrindinius teistumo instituto reglamentavimo skirtumus tarp 1961 m. BK ir 2000 m. BK, išskiriami šie: 2000 m. BK teistumo terminas siejamas ir teistumą turinčiais asmenys yra laikomi atsižvelgiant į: padarytos nusikalstamos veikos kategoriją, tyčinio nusikaltimo pavojingumo pobūdį ir kaltės formą, o ne pagal teismo paskirtos bausmės dydį ar bausmės rūšį kaip numatė 1961 m. BK. 1961 m. nebuvo numatyta teisės norma dėl teistumo laiko sutrumpinimo bei galimybė pačiam nuteistajam kreiptis į teismą dėl teistumo panaikinimo, kaip tai numato 2000 m. BK. 2000 m. BK teistais asmenys yra laikomi tik padarę nusikaltimus, o 1961 m. BK teistumas atsiradavo ir asmenims padariusiems mažiausio pavojingumo veikas už kurias įstatymas numatydavo tik baudos bausmę. Taip pat 2000 m. BK atsisakyta šių nusikalstamos veikos kvalifikuojančių

požymių: pakartotinumą, teistumą, recidyvistą. Atsižvelgiant į tai pažymėtina, jog įstatymų leidėjas šias teisine kategorijas priskiria didesnio kaltininko asmenybės pavojingumo apibūdinimui, bet ne pačios veikos pavojingumui. Tačiau nepaisant teistumo reglamentavimo normų pasikeitimo 2000 m. BK, kai kurios teisės normos liko nepakitusios. 2000 m. BK išliko teisės norma, numatanti, jog įstatymas, kuris bet kokiū būdu švelnina nusikalstamą veiką padariusio asmens padėtį turi grįžtamąją galią ir galioja teistumą turintiems asmenims. Teistumo termino laiko nutūkimo sąlygas numatantys 1961 m. BK ir 2000 m. BK straipsniai, kuomet naujos nusikalstamos veikos padarymas lemia, kad teistumas yra skaičiuojamas iš pradžių už abi nusikalstamas veikas nuo bausmės už naują nusikalstamą veiką atlikimo, liko nepakitę iki šiol.

Nuo 2000 m. BK įsigaliojimo buvo padarytos penkios XIII BK skyriaus, kuri sudaro 97 straipsnis, pataisos. Daug dėmesio buvo skiriama BK bendrosios dalies teisės normų suderinimui su tarptautinės teisės aktais, taip pat bausmių individualizavimui bei baudžiamosios atsakomybės diferencijavimui (Aidukas, 2003, p. 15).

2003 m. buvo papildyta 97 straipsnio 3 dalis nauju 2 punktu, kuris numato, jog turinčiais teistumą laikomi asmenys nuteisti už neatsargius nusikaltimus – bausmės atlikimo laikotarpiu (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso..., 2003). 2004 m. buvo ištaisytos 97 straipsnio 4 dalies ir 5 dalies klaidingos nuorodos (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso..., 2004). 2014 m. 97 straipsnis papildytas 9 dalimi, kuri numato atveju kuomet teismas skirdamas bausmę už naujos nusikalstamos veikos padarymą, sprenddamas dėl kaltininko atleidimo nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės, taip pat pripažindamas asmenį pavojingu recidyvistu, neatsižvelgia į įsiteisėjusį šio straipsnio 1 dalyje nurodytą kitos valstybės teismo priimtą apkaltinamąjį nuosprendį (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso..., 2014). Taip pat 2014 m. pakeista 97 straipsnio 1 dalis įgyvendinant ES teisės reikalavimus. 2019 metais, buvo pakeistas 97 straipsnio 3 dalies d punktas, kuris išdėstytas taip: turinčiais teistumą laikomi dešimt metų, jeigu jie yra pavojingi recidyvistai arba jeigu jiems šio kodekso 51 straipsnio 2 dalyje nurodytu atveju laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė buvo pakeista terminuoto laisvės atėmimo bausme (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso..., 2019).

Iki 2015 m. įstatymų leidėjo BK 27 straipsnio 1 dalies pakeitimų, recidyvistu galėjo būti pripažįstamas ir asmuo turintis neišnykusį teistumą, kurį padarė būdamas nepilnametis. Vis dėlto toks teisinis reguliavimas kėlė nemažai diskusijų, o teismų praktika šiuo klausimu buvo skirtinga. LAT praktikoje, teismas neatsižvelgdamas į tai, jog pakartotinai nusikaltęs asmuo buvo nepilnametis, pripažino asmenį recidyvu. (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2009 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje). G.

Sakalauskas vertindamas tokius teismų sprendimus pabrėžė, jog tokia teismo pozicija atrodo trumparegiška ir per siaura (Sakalauskas, 2013, p. 40). G. Jurgelaitienės nuomone toks baudžiamosios atsakomybės nepilnamečiams griežtinimas, nepaisant to, kad nepilnametis yra dar tik besiformuojanti asmenybė yra tik skatinantis recidyvą veiksnys (Jurgelaitienė, 2004, p. 92). Teismų praktikoje minima, jog tai, kad asmuo turi neišnykusį teistumą savaime neturi būti vertinama kaip kaltininko padėtį sunkinantis veiksnys, o kai kalbame apie nepilnamečius asmenis ši aplinkybė išvis neturėtų būti vertinama ar į ją atsižvelgiama (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Pritartina šioms išsakytoms mintims, nes nepilnamečiams taikoma baudžiamoji atsakomybė turi atitikti šių asmenų amžių bei socialinę brandą, atsižvelgiant į tai, jog ne visus savo veiksmus jie supranta ir vertina teisingai, todėl toks teisinis reguliavimas, kuris buvo numatytas neatitiko nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų bei tikslų.

2014 m. buvo pakeista BK 27 straipsnio 4 dalis, kurioje numatyta, kad pripažįstant asmenį pavojingu recidyvistu neatsižvelgiama į teistumą už nusikaltimus padarytus asmens būnant jaunesniam negu aštuoniolikos metų (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7..., 2014). Taigi dabartinis reglamentavimas užtikrina nepilnamečių asmenų apsaugą, atsižvelgiant į tokių asmenų nebrandumą, didesnę pažeidžiamumą bei nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus BK.

Apibendrinant, pažymėtina, jog didžioji dalis BK 97 straipsnio normų pakeitimo buvo padaryti siekiant įgyvendinti ES teisės aktuose numatytus reikalavimus valstybėms narėms. Taip pat dalis svarbių pakeitimų buvo atlikta BK 27 straipsnyje siekiant užtikrinti nepilnamečių teises. Teistumo galiojimo laikas tapo labiau individualizuotas, atskiriant teistumo terminą numatytą padariusiems tyčinius nusikaltimus nuo asmenų padariusių neatsargius nusikaltimus, pastariesiems paliekant teistumo galiojimo terminą tik bausmės atlikimo laikotarpiu.

2. TEISTUMO REGLAMENTAVIMAS IR TAIKYMAS

2.1. Teistumo reglamentavimas ir reikšmė

Pagrindinis nacionalinis teisės aktas reglamentuojantis teistumo institutą yra 2000 m. BK. Teistumo institutas yra įtvirtintas XIII BK bendrosios dalies skyriuje, kurį sudaro 97 straipsnis. Šiame straipsnyje yra reglamentuoti teistumo atsiradimo, išnykimo, sutrumpinimo pagrindai, numatyti teistumo terminai, kurie yra vienodai taikomi fiziniams

ir juridiniams asmenims. 2002 m. BPK numatyta teistumo sutrumpinimo bei panaikinimo tvarka. Kiti įstatymai bei poįstatyminiai teisės aktai apsprendžia klausimus nesusijusius su baudžiamaisiais teisiniais santykiais esant išnykusiam ar neišnykusiam teistumui, numato tam tikrus apribojimus bei draudimus asmenims, terminuotam arba neterminuotam laikotarpiui.

Duomenys apie asmenų teistumą yra kaupiami ir saugomi Įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registre (toliau – ĮKNR). Šie duomenys apima ne tik neišnykusius teistumus, bet ir pasibaigusius ar įstatymo nustatyta tvarka panaikintus. Taigi pats nuteisimo faktas niekur nedingsta, o informacija apie asmens apkaltinamuosius nuosprendžius nėra panaikinama. Registro duomenų teikėjai yra ikiteisminio tyrimo įstaigos, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros, teismai, bausmių vykdymo institucijos, antstoliai, Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija ir užsienio valstybių kompetentingos institucijos (Dėl įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų..., 2021). Informacija susijusi su asmens teistumu gali būti pateikiama darbdaviams siekiantiems įdarbinti tam tikras pareigas norinčius užimti asmenis. Tačiau kaip pažymima Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje (toliau – ADTAĮ), darbuotojo duomenis, kurie yra susiję su jo apkaltinamaisiais nuosprendžiais ar nusikalstamomis veikomis, tikrinti galima tik tais atvejais kai tai yra būtina siekiant nustatyti, ar pretenduojantis eiti tam tikras pareigas asmuo atitinka teisės aktuose nustatytus reikalavimus eiti tokias pareigas bei atlikti darbo funkcijas (Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės..., 1996). Taigi pažymą apie buvusį asmens teistumą galima gauti tik jei tokia pareiga yra įtvirtinta įstatymo normose. Pavyzdžiui, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos statistika, paklausimų dėl asmenų patikrinimo ĮKNR apie asmenis, kuriems taikomi darbo su vaikais apribojimai pagal Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 30 str. 1 d., tokių prašymų vien 2023 metais sausio – birželio mėnesiais buvo gauta 3154. Iš jų 1670 fizinių asmenų prašymų ir 1484 įstaigų prašymai (Informatikos ir ryšių departamento prie..., 2023).

Lietuvos Respublikos vyriausybės pateiktame įstatymo Nr. I-1374 pakeitimo projekte siūloma leisti tvarkyti asmens, kandidatuojančio užimti tam tikras pareigas arba darbuotojo su teistumu susijusius duomenis ir teisėto intereso pagrindu. Be to siūloma pakeisti ADTAĮ 5 straipsnį papildant jį reikalavimu darbdaviams pačiame darbo skelbime ar pareigybės aprašyme pateikti reikalavimus susijusius su asmens teistumo nebuvimu bei nurodyti nusikalstamas veikas, už kurias asmuo privalo būti neteistas (Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo..., 2023). Vyriausybė pabrėžia, jog yra įstatymais

nereguliuojamų sektorių ir profesijų. Todėl darbdaviui turėtų būti suteikta galimybė (ne prievolė) tvarkyti tokius asmens duomenis, atsižvelgiant į darbdavio teisėtą interesą, kartu nustatant atitinkamas darbdavio pareigas (Aiškinamasis raštas dėl įstatymų projektų..., 2023).

Vis dėl šis įstatymo pakeitimas kelia diskusinius klausimus, ar tokių duomenų kaip asmens teistumas, tvarkymas išplėstai, nepažeis ir nesuvaržys asmens teisių į privatą gyvenimą ir ar tai nebus laikoma diskriminacine nuostata.

Svarbu paminėti, kad teistumas pats savaime nesukelia jokių apribojimų, kurie būtų numatyti BK, o padarinių atsiradimas priklauso nuo to, ar asmuo pakartotinai padarys nusikalstamą veiką. Teistumas gali sukelti teisinius padarinius dar nepasibaigus baudžiamiesiems teisiniams santykiams, kuomet asmuo yra laikomas turinčiu teistumą arba baudžiamiesiems teisiniams santykiams pasibaigus, kuomet asmuo laikomas neteistu, tačiau turintis savo biografijoje nuteisimo faktą. Teisės doktrinoje yra išskiriami baudžiamieji teisiniai ir bendrieji teisiniai teistumo padariniai, kuriuos sąlygoja teistumas (Abramavičius et. al., 2004, p. 502).

Pabrėžtina, jog atvejai, kuomet asmuo patiria tam tikrų suvaržymų ar apribojimų dėl teistumo, kurie nėra numatyti įstatymuose, gali būti laikomi teisės pažeidimu pavyzdžiui, darbo sutarties nutraukimas darbdavio valia dėl asmens teistumo gali būti pripažįstamas neteisėtu dėl diskriminacinių motyvų kaip numatyta Lietuvos Respublikos darbo kodekso 59 straipsnio 2 dalyje (Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, 2016).

Asmeniui, turinčiam neišnykusį teistumą, baudžiamųjų teisinių teistumo padarinių atsiradimą lemia naujos nusikalstamos veikos padarymas (Švedas et al., 2020, p. 288). Tuo tarpu bendrieji teisiniai teistumo padariniai siejami tiek su neišnykusiu, tiek ir su išnykusiu asmens teistumu, o šiuos padarinius sukelia žmogaus teisių suvaržymai ir apribojimai.

Taigi baudžiamųjų teisinių su teistumu susijusių padarinių atsiradimui įtakos turi tik pakartotinas nusikalstamos veikos padarymas, o kituose įstatymuose numatyti padariniai turi reikšmės asmeniui tik tuo atveju jeigu jam gali būti pritaikyta atitinkama teisės norma dėl pačio asmens noro bei siekio užsiimti tam tikra veikla, užimti valstybės tarnybos pareigas ar gauti vartojimo paskolą ir panašiai.

2.1.1. Baudžiamieji teisiniai teistumo padariniai

BK 97 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad neišnykęs asmens teistumas yra aplinkybė į kurią teismas atsižvelgia kai yra skiriama bausmė už naują nusikalstamą veiką, sprendžiami

atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės klausimai ir kuomet sprendžiama dėl asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu.

Teismas skirdamas bausmę už naujos nusikalstamos veikos padarymą atsižvelgia ne tik į nacionalinio teismo, bet ir į kitos šalies teismo įsiteisėjusius nuosprendžius, dėl kurių asmuo yra laikomas turinčiu teistumą. Todėl jeigu Lietuvos Respublikoje asmuo yra teisiamas pirmą kartą, tačiau užsienio valstybėje yra daug kartų teistas, turi būti atsižvelgiama į neišnykusį asmens teistumą priimtą kitos valstybės teismo, atsižvelgiant į BK 97 straipsnio 1 dalį. Taigi Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės teistumo teisinė reikšmė sprendžiant dėl bausmės skyrimo asmeniui padariusiam nusikalstamą veiką pakartotinai, turi būti vertinama vienodai.

Pabrėžtina, kad egzistuoja tiesioginis ryšys tarp teistumo bei recidyvo instituto. BK 27 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos sąlygos, kuomet asmuo yra laikomas recidyvistu tai: naujos tyčinės nusikalstamos veikos padarymas ir neišnykęs teistumas, kuris asmeniui atsirado dėl jo tyčinės nusikalstamos veikos padarytos būnant pilnamečiu.

G. Jurgelaitienės nuomone, tokia įstatymų leidėjo įtvirtinta teisės norma BK vertintina pozityviai, nes asmens tyčia pakartotinai padaryta nauja nusikalstama veika suponuoja, jog asmuo nenori laikytis baudžiamosios teisės įstatymų, ignoruoja ir neatsižvelgia į teismo priimtą apkaltinamąjį nuosprendį dėl ankstesnės nusikalstamos veikos padarymo (Jurgelaitienė, 2004, p. 92). Tokia pozicija randama ir LAT jurisprudencijoje, kur pabrėžiama, kad ankstesni asmens teistumai leidžia daryti išvadą, jog asmuo nepakeitė savo elgesio, noro daryti nusikalstamas veikas, nepadarė išvadų iš savo nusikalstamumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Būtent tyčinio nusikaltimo padarymas preziūmuoja, kad asmuo supranta savo nusikalstamos veikos pobūdį, padarinių atsiradimo tikimybę ir tų padarinių tikslingai siekia. Be to tyčinės veikos išskirtinumas yra didelis padarinių numatymo laipsnis. Todėl asmuo, kuris apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu buvo pripažintas kaltu padaręs neatsargų nusikaltimą ir dėl to turintis teistumą, padaręs naują neatsargų ar tyčinį nusikaltimą išvengs pripažinimo recidyvistu.

Svarbu išskirti ir recidyvo atsiradimo momentą, kuris kaip pažymi LAT yra siejamas su momentu kuomet yra pripažįstama, jog asmuo padarė naują tyčinę nusikalstamą veiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Pažymėtina, kad šiuo atveju teismas neturi diskrecinės teisės nuspręsti ar pripažinti asmenį recidyvistu, tam nėra reikalingas teismo sprendimas ir jeigu asmuo atitinka BK 27 straipsnyje numatytas sąlygas jis bus laikomas recidyvistu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Svarbu paminėti, jog įstatymų leidėjas nesiekia pabrėžti, kad antrą kartą padaryta nusikalstama veika yra laikoma pavojingesne. Šiuo atveju norima akcentuoti ne didesnę pačio asmens padariusio nusikalstamą veiką pavojingumą bei tai, jog galbūt bausmės skyrimas už prieš tai padarytą nusikalstamą veiką nedavė teigiamų rezultatų, asmuo savo elgesio nepakeitė, toliau pakartotinai nusikalsta. Atsižvelgiant į tai recidyvisto nusikalstamos veikos padarymas priskiriamas prie atsakomybę sunkinančių aplinkybių (BK 60 straipsnio 1 dalies 13 punktas).

Specialios normos numatančios bausmės skyrimą recidyvistui nėra. Iki 2015 m. kovo 24 d. BK 56 straipsnyje buvo numatyta speciali bausmės skyrimo recidyvistui norma, kuri numatė, kad recidyvistui padariusiam tyčinį nusikaltimą įprastai būdavo skiriama laisvės atėmimo bausmė (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso..., 2000). Šios BK nuostatos buvo atsisakyta dėl to, jog recidyvo samprata yra pakankamai plati, o per griežtų bausmių skyrimas neatitiko proporcingumo principo reikalavimų (Švedas et al., 2020, p. 143). Teismas skirdamas bausmę recidyvistui turi įvertinti ar be šios sunkinančios aplinkybės yra ir kitų atsakomybę sunkinančių ar lengvinančių aplinkybių ir tik įvertinęs šių aplinkybių kiekį, pobūdį bei kitas 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes, motyvuotai parinkti švelnesnę ar griežtesnę bausmės rūšį, skiriamos bausmės dydį, skaičiuodamas nuo jos vidurkio. Vienoje iš LAT bylų, teismas įvertinęs, kad nenustatyta atsakomybę lengvinančių aplinkybių, o asmuo ne kartą buvo baustas administracine tvarka, teistas aštuonis kartus ir yra sunkinanti aplinkybė, kad nusikalstamą veiką padarė recidyvistas, nusprendė, jog bausmės tikslai gali būti pasiekiami tik paskyrus laisvės atėmimo bausmę, kurios trukmė nustatyta didesnė nei sankcijoje numatytas bausmės vidurkis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pažymėtina, kad BK numatytas baudžiamąją atsakomybę švelninančių aplinkybių sąrašas priešingai nei sunkinančių aplinkybių, nėra baigtinis ir teismas turi teisę nustatyti ir kitą aplinkybę, kuri jo nuomone gali sušvelninti baudžiamąją atsakomybę. Bausmės tokiu atveju, kai už ankstesnę nusikalstamą veiką bausmė dar neatlikta, yra subendrinamos jas visiškai arba iš dalies sudedant arba apėmimo būdu kaip tai numato BK 64 ir 65 straipsnis. Teismų praktikoje taip pat akcentuojama, jog ši atsakomybę sunkinanti aplinkybė neturi būti suabsoliutinama ir kuomet yra individualizuojamas bausmės skyrimas asmeniui, visoms aplinkybėms turi būti taikoma vienoda teisinė reikšmė. LAT pažymi, kad asmuo turintis neišnykusį teistumą, padaręs naują nusikalstamą veiką dėl kurios jis tampa recidyvistu, automatiškai nereiškia, kad ši sąlyga

būtinai lems griežtesnės bausmės skyrimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Teisės doktrinoje aptariama problematika susijusi su asmens pripažinimu recidyvistu, kuomet asmuo dėl bet kokių dviejų tyčinių nusikalstamų veikų padarymo, visiškai neatsižvelgiant į pačio nusikaltimo pobūdį ir rūšį, recidyvą sudarančių tyčinių nusikaltimų kategoriją pagal sunkumą, paskirtos bausmės rūšį, jos dydį, nusikaltimų stadiją, recidyvą sudarančių nusikaltimų padarymą bendrininkaujant, tampa recidyvistu (Švedas et al., 2019, p. 236). Akivaizdu, jog nusikalstamos veikos pavojingumas skiriasi iš esmės atsižvelgiant į tai, ar asmens padarytos nusikalstamos veikos bus nesunkūs, sunkūs ar labai sunkūs nusikaltimai. Įstatymų leidėjas numato griežtesnę bausmę ar jos rūšį kvalifikuotam nusikaltimui, lygiai taip pat numatyta švelnesnė bausmė esant privilegijuotoms nusikalstamos veikoms. Tačiau recidyvo atveju į anksčiau minėtus požymius yra neatsižvelgiama. Manytina, kad būtina labiau individualizuoti recidyvo institutą, jog būtų išvengta tokių situacijų kuomet pavyzdžiui du kartus peržengus būtinios ginties ribas, asmuo taptų recidyvistu ir patirtų visas baudžiamajame įstatyme su tuo susijusias pasekmes.

G. Švedo ir kitų mokslininkų nuomone siūlytinos ir BK nuostatų susijusių su recidyvu pataisos, nustatant, kad recidyvą sudarytų tik panašaus pobūdžio nusikaltimai (Švedas et. al., 2017, p. 150). Atsižvelgiant į tai, svarstyta palikti diskrecinę teismo teisę kiekvienu individualiu atveju nuspręsti ar asmenį pripažinti recidyvistu atsižvelgiant į visas su nauja nusikalstama veika bei pačiu asmeniu susijusias aplinkybes arba įtvirtinti įstatymo normoje, kad recidyvo turinį sudarytų asmens teistumas už panašią nusikalstamą veiką. Vertinamos aplinkybės galėtų apimti ne tik nusikalstamos veikos sunkumą, pobūdį, bet ir laiko tarpą tarp nusikalstamų veikų padarymo.

Teistumas ir pavojingas recidyvistas yra neatsiejami vienas nuo kito baudžiamosios justicijos institutai. Pripažįstant asmenį pavojingu recidyvistu teismas turi priimti atskirą sprendimą pagal BK 27 straipsnio 3 dalį, atsižvelgdamas į BK 27 straipsnio 2 dalyje numatytas sąlygas. Viena iš sąlygų yra, jeigu asmuo, kuris yra laikomas recidyvistu padaro naują labai sunkų nusikaltimą arba jeigu bent vienas iš sudarančių recidyvą nusikaltimų yra labai sunkus ir asmuo padaro naują sunkų nusikaltimą. Kitos sąlygos yra, jeigu asmuo turėdamas neišnykusį teistumą už labai sunkų nusikaltimą, padaro naują labai sunkų nusikaltimą arba turėdamas tris teistumus už sunkius nusikaltimus, padaro naują sunkų nusikaltimą. Pažymėtina, jog tik tyčinio nusikaltimo padarymas turės įtakos asmenį pripažinti pavojingu recidyvistu. Įstatymų leidėjas numatė, kad pavojingu recidyvistu nebus pripažintas asmuo jeigu jis turi teistumą už neatsargius nusikaltimus,

baudžiamuosius nusižengimus, nusikaltimus padarytus būnant nepilnamečiu arba jeigu jo teistumas yra išnykęs ar įstatymo numatyta tvarka panaikintas bei BK 97 straipsnyje 9 dalyje numatytais atvejais.

Šis sąrašas yra baigtinis ir teismas negali numatyti kitų jo nuožiūra svarbių priešasčių asmenį pripažinti pavojingu recidyvistu. Be to pažymima, jog tai yra teismo diskrecinė teisė, bet ne pareiga. G. Jurgelaitienės nuomone, asmens pripažinimas pavojingu recidyvu paliktas teismo diskrecijai dėl to, kad toks sprendimas sukelia daug griežtesnius padarinius. Be to individualiai sprendžiant pavojingo recidyvisto pripažinimo klausimą yra atsižvelgiama į asmens psichologines ir moralines savybes. (Jurgelaitienė, 2004, p. 93). Remiantis šia pozicija pabrėžtina, jog teismas gali nuspręsti nepripažinti asmens pavojingu recidyvistu net ir esant visoms BK 27 straipsnyje numatytoms sąlygoms, atsižvelgdamas į kaltininko asmenybę, padarytų nusikalstamų veikų pavojingumą ir pobūdį.

Priešingai nei recidyvisto atžvilgiu, pavojingo recidyvo atveju yra numatyta speciali teisės norma bausmės skyrimui. BK 56 straipsnis numato, kad pavojingam recidyvistui už tyčinės nusikalstamos veikos padarymą teismas skiria griežtesnę laisvės atėmimo bausmę nei bausmės vidurkis. Ši bausmės skyrimo taisyklė yra imperatyvi ir teismas turi diskreciją nuspręsti taikyti kitokią bausmę tik pagal BK 54 straipsnio 3 dalį, (jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės skyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui), BK 62 straipsnyje numatytais pagrindais, išnagrinėjus bylą supaprastinto proceso tvarka arba atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą. Teismų praktikoje bausmių subendrinimas palankiausiu apėmimo būdu pavojingam recidyvistui nesudarė pagrindo manyti, jog paskirtos bausmės dydžiui įtakos turėjo pavojingo recidyvisto statusas, atsižvelgiant į tai, kad BK 63–65 straipsniuose nėra numatyta jokių specialių bausmių skyrimo taisyklių pavojingam recidyvistui, kaip tai numato BK 56 straipsnis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Svarbu paminėti ir tai, jog asmens pripažinimas recidyvistu ar pavojingu recidyvistu yra panaikinamas kuomet išnyksta teistumas.

Dar viena problematika aptinkama teismų praktikoje bei dažnai aptariama baudžiamosios teisės doktrinoje yra išnykusio teistumo, kaip vieno iš kaltininko asmenybės apibūdinančių požymių vertinimas skiriant asmeniui bausmę. Teisės teorijoje keliamas klausimas, kaip reikėtų vertinti atvejus, kuomet asmuo yra teisiamas nebe pirmą kartą tačiau yra teigiamai apibūdinamas pavyzdžiui, dirba stengdamasis išlaikyti šeimą, mokosi (Simanaitytė, 2016, p. 206).

Atsižvelgiant į teistumo instituto reglamentavimą svarstyтина, jog išnykusių teistumų skaičius ar nusikaltimų, dėl kurių asmeniui buvo atsiradęs teistumas, pobūdis, neturėtų būti vertinamas teismui skiriant bausmę už naują nusikaltimą. Turbūt sutiktina, kad išnykęs teistumas baudžiamųjų teisinių padarinių asmeniui nebeturėtų sukelti, nes tai prieštarautų pačiam teistumo kaip instituto principui. Be to manytina, jog toks padarinių atsiradimas dėl išnykusio teistumo prieštarauja draudimo bausti du kartus už tą pačią veiką principui (lot. *non bis in idem*) įtvirtintam BK 2 straipsnio 6 dalyje bei LRK 31 straipsnio 5 dalyje. Juk teismas atsižvelgdamas į asmens nuteisimo faktą, neatsižvelgiant į tai, kad baudžiamosios teisės prasme asmuo nebelaikomas turinčiu teistumą, baudžia asmenį antrą kartą, taip neretai skirdamas jam griežtesnę bausmės rūšį ar didesnę bausmę.

Vis dėlto atlikta LAT praktikos analizė rodo, jog teismai nevienodai vertina kaltininko asmenybę teistumo kontekste. Taigi kyla klausimas, ar išnykęs asmens teistumas, kaip kaltininko asmenybę apibūdinanti aplinkybė, turi būti reikšminga priimant teismo sprendimą padarius naują nusikalstamą veiką. O galbūt teistumas išvis neturėtų būti vertinamas jei jis yra išnykęs ar įstatymo numatyta tvarka buvo panaikintas. LAT pabrėžia, kad asmens pasibaigusių teistumų išvardijimas teismo nuosprendžio įžanginėje dalyje yra laikytinas nekorektišku (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nors tiesiogiai BPK 304 straipsnis tokio draudimo nenumato, tik įvardija, jog turi būti nurodomi duomenys apie teistumą, manytina, kad baudžiamosios teisinės reikšmės nebeturintis asmens faktas apie teistumą neturėtų būti pateikiamas (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso., 2002).

G. Švedo nuomone, atsižvelgimas į išnykusius kaltinamojo teistumus skiriant jam bausmę, prieštarauja teistumo baudžiamajai teisei prasmei (Švedas et. al., 2017, p. 221). Sutiktina su šia nuomone, nes susiformavusi teisminė praktika, kuomet asmuo patiria baudžiamuosius teisinius padarinius dėl išnykusio teistumo, neatsižvelgiant į tai, kad asmens jokie baudžiamieji santykiai su valstybe nebesieja, manytina, jog prieštarauja BK 97 straipsnio 2 straipsnyje numatytai teisės normai bei teisingumo principui. Be to LAT jurisprudencijoje yra sakoma, kad asmens išnykusio teistumo faktas neturi būti suprantamas kaip asmens polinkis daryti nusikalstamas veikas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Manytina, jog ši nuomonė grindžiama tuo, kad asmuo negali neribotą laiką patirti padarinius už veikas, dėl kurių baudžiamieji teisiniai santykiai yra pasibaigę, nes tai iš esmės paneigtų teistumo išnykimo bei panaikinimo esmę. Nors teismų praktikoje sutinkama nuomonė, jog nepaisant to, kad teismai atsižvelgia į išnykusį kaltininko teistumą, tai nereiškia, jog jis yra vertinamas kaip baudžiamąja atsakomybę sunkinanti aplinkybė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m.

spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taip pat LAT akcentuoja, kad išnykusio asmens teistumo vertinimas neturi jokios išskirtinės reikšmės lyginant su kitomis kaltininko asmenybę apibūdinančiomis aplinkybėmis (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tačiau teisminė praktika rodo, jog teismai ne tik atsižvelgia į išnykusį teistumą, bet ir vertina tai kaip lemiančią aplinkybę teismo galutiniam sprendimui. LAT pripažino, kad žemesnės instancijos teismas vertindamas išnykusį asmens teistumą kaip neigiamai asmenį charakterizuojančią aplinkybę, paneigė teistumo išnykimo instituto esmę, nes toks asmuo yra nebelaikomas pavojingu visuomenei. Be to atsižvelgiant į tai, jog dėl išnykusio asmens teistumo asmuo yra laikomas neteistu, byloje turi būti laikoma, kad kaltinamasis yra teisiamas pirmą kartą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau LAT jurisprudencijoje pažymima ir tai, kad ankstesnis net ir išnykęs asmens teistumas yra vienas iš nuteistojo asmenybės pavojingumą apibūdinančių požymių, tačiau teismas šioje byloje atsižvelgė į tai, jog tiek ankstesnė nusikalstama veika tiek ir nauja veika buvo susijusios su neteisėtu disponavimu narkotinėmis medžiagomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Atsižvelgiant į tai, kad teismai praktikoje vertina asmens, kuris teisiškai (lot. *de jure*) yra teisiamas pirmą kartą, ankstesnius teistumus, nors tai tėra tik faktinis asmens (lot. *de facto*) nuteisimo antrą kartą vertinimas, kuris nebeturi jokios baudžiamosios teisinės reikšmės, autoriaus nuomone prieštarauja teistumo instituto reglamentavimo normoms, teisingumo bei teisėtumo principams, juolab, kad pavyzdžiui nusikaltimų recidyvo atveju yra reikšmingi tik neišnykę teistumai.

J. Namavičius teigia, jog tokia susiformavusi teismų praktika nėra teisinga, nes teistumo išnykimas turi lemti tai, kad į šią aplinkybę teismas nebeatsižvelgs. Iš čia iškyla dar vienas probleminis aspektas atsižvelgiant į abipusiškumo taisyklę, kuomet kitos valstybės apkaltinamajam nuosprendžiui yra suteikiama tokia pati teisinė reikšmė kaip ir nacionalinio teismo. Atsižvelgiant į teisminę praktiką, teismas galėtų vertinti ir kitoje valstybėje asmeniui atsiradusį teistumą net jeigu šis pagal nacionalinį baudžiamąjį įstatymą būtų laikomas išnykusiu (Namavičius, 2018, p. 7). Tačiau toks vertinimas nebūtų teisingas ir teisėtas atsižvelgiant į klaidingai susiformavusią teisminę praktiką išnykusio teistumo vertinimo kontekste, nes teismas turėtų atsižvelgti į asmens teistumą tik jeigu šis yra neišnykęs ar nepanaikintas įstatymo nustatyta tvarka.

Pabrėžtina, kad neretai teismai atsižvelgia ne tik į tai, ar praeityje buvo padaryta nusikalstama veika dėl kurios asmuo turėjo teistumą, bet taip pat vertina ir nusikalstamų

veikų panašumą. Jeigu asmuo prieš dešimt metų buvo teisiamas už plėšimą ir padaro naują nusikalstamą veiką – atliekų teršimą į jūrą, akivaizdu, jog tokios nusikalstamos veikos tarpusavyje neturi nieko bendro ir tokiais atvejais asmuo neturi būti charakterizuojamas kaip linkęs nuolat pažeidinėti įstatymus. LAT pažymėjo, kad žemesnės instancijos teismas vertindamas, ar asmuo laikysis įstatymų ir nebedarys naujų nusikalstamų veikų, tinkamai vertino ankstesnius asmens teistumus atsižvelgdami į tai, jog nusikalstamų veikų pobūdis yra analogiškas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-274-693/2018, Nr. 2K-250-976/2023). Kitoje byloje teismas vertindamas ankstesnį teistumą pabrėžė, kad jis nėra susijęs su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, o tai reiškia, jog prieš tai buvusi nusikalstama veika ir paskutinė asmens padaryta nusikalstama veika nėra analogiškos ir jų pobūdis skiriasi iš esmės. Teismas skirdamas bausmę šios aplinkybės kaip lemiančios didesnės bausmės skyrimą nevertino (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi praktika formuojama taip, kad anksčiau teisto asmens padarytas analogiškas ar panašaus pobūdžio naujas nusikaltimas, gali būti teismo vertinamas kaip pagrindo, jog toks asmuo laikysis įstatymų ateityje nebuvimas. Jeigu asmuo eilę metų kartoja tuos pačius analogiškus nusikaltimus ir vėliau, kad ir turėdamas jau išnykusį teistumą padaro naują nusikalstamą veiką, teismas įprastai tokią aplinkybę vertina kaip asmens pavojingumą didinančią bei asmenybę neigiamai charakterizuojančią. Tačiau manytina, jog tokia teismų praktika prieštarauja teistumo instituto pabaigos esmei ir jeigu asmuo teistumo laikotarpiu naujos nusikalstamos veikos nepadaro, laikosi įstatymuose numatytų teisės normų, teismo sprendimas neturėtų būti siejamas su išnykusiu, kad ir tapačios nusikalstamos veikos teistumu.

2018 m. atlikto tyrimo rezultatai parodė tam tikrą ryšį tarp bausmės trukmės ir ankstesnių teistumų. Tačiau ryšys buvo pastebėtas tik vyrų imtyje. Asmenims, kurie buvo teisiami už nužudymus ir anksčiau buvo daug kartų teisti, įprastai skiriama laisvės atėmimo bausmė buvo ilgesnė (Tereškinas et al., 2021, p. 42). Akivaizdu, kad egzistuoja tam tikras ryšys teismui skiriant bausmę už naują nusikalstamą veiką jeigu toks asmuo praeityje jau buvo teistas, ypač jei tos veikos buvo analogiškos. Vis dėlto kyla klausimas, kiek tokia jautria informacija kaip išnykę asmens teistumai, teismas vykdydamas savo teismines funkcijas gali ir turi teisę disponuoti. Taip pat svarstyтина, ar gali ĮKNR teikti tokią informaciją neterminuotai, ar neturėtų informacija apie buvusį asmens teistumą, praėjus kuriam laikui būti panaikinama.

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atveju asmuo nepatiria jokių padarinių, susijusių su baudžiamosios atsakomybės taikymu, nes jam nėra paskiriama bausmė, neatsiranda teistumas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai yra numatyti BK VI skyriuje, o nepilnamečių asmenų XI skyriuje. Įstatymų leidėjas numato draudimą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės recidyvistą ir pavojingą recidyvistą BK 38 straipsnyje. Tačiau tiesiogiai neįtvirtina draudimo asmenims turintiems teistumą būti atleidžiamiems nuo baudžiamosios atsakomybės kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko. Asmuo padaręs ne tyčinį, o neatsargų nusikaltimą netampa recidyvistu, taigi gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu jeigu atitinka kitas šiame straipsnyje numatytas sąlygas (prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, atlygina ar pašalina žalą arba susitaria dėl tokios žalos atlyginimo arba pašalinimo, susitaiko su nukentėjusiuoju bei yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų). Ši nuostata taip pat patvirtinama ir teismų praktikoje, pabrėžiant, kad neišnykęs ar įstatymų nustatyta tvarka nepanaikintas teistumas savaime nėra laikomas kliūtimi atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38 straipsnio pagrindu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

BK komentare teigiama, jog nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti atleidžiamas recidyvistas ir pavojingas recidyvistas, išskyrus BK 39¹ straipsnyje numatytu atveju (atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas) (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, 2004). Tačiau BK numato atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės ir kai asmuo ar nusikalstama veika praranda pavojingumą (BK 36 straipsnis) bei dėl nusikalstamos veikos mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis). Taigi šiais pagrindais gali būti atleidžiami ir šie asmenys, o taip pat ir turintys neišnykusį teistumą. Vis dėlto teismų praktikoje įtvirtinta pozicija, kad BK 37 straipsnis negali būti taikomas, jei padarytas sunkus ar labai sunkus nusikaltimas, arba nusikaltimas, siekiant sutrikdyti (ar sutrikdant) kito asmens sveikatą (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Manytina, kad tokia baudžiamosios teisės norma turėtų būti patikslinta numatant joje, kokie asmenys negali būti atleidžiami atsižvelgiant į šį straipsnį.

BK 39 straipsnio (kai yra lengvinančių aplinkybių) bei BK 40 straipsnio (pagal laidavimą) viena iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygų yra, kad asmuo nusikalstamą veiką būtų padaręs pirmą kartą. Preziumuojama, jog asmuo, kuris anksčiau buvo teistas, tačiau dėl pirmosios nusikalstamos veikos baudžiamasis teisinis santykis yra

išnykęs ir jo teistumo terminas yra pasibaigęs arba teistumas yra panaikintas, gali pasinaudoti šiomis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšimis.

Baudžiamasis įstatymas numato pranešėjo atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39²), tačiau šioje normoje nurodytais pagrindais negalės būti atleistas pavojingas recidyvistas bei asmuo turintis teistumą. Pažymėtina, jog atsižvelgiant į BK 93 straipsnio nuostatas, nepilnametis, kuris baudžiamosios justicijos prasme nėra laikomas turinčiu teistumą, gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės jeigu jo nusikalstama veika yra baudžiamasis nusižengimas ar neatsargus arba nesunkus ar apysunkis tyčinis nusikaltimas bei jis atitinka kitas šiame straipsnyje numatytas sąlygas (atsiprašė nukentėjusiojo, visiškai ar iš dalies atlygino ar pašalino žalą, nepilnametis yra ribotai pakaltinamas arba pripažino kaltę, gailisi dėl padarytos nusikalstamos veikos).

BK specialiojoje dalyje yra numatyti ir kiti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejai, kurie gali būti taikomi ir teistumą turintiems asmenims, recidyvistams ir pavojingiems recidyvistams. BK 114 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiamas šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytame sąmoksle dalyvavęs asmuo, jeigu jis savo noru valstybės institucijai suteikė svarbią informaciją apie rengiamą valstybės perversmą, BK 147 ir 157 straipsnio atveju kuomet asmuo buvo priverstas padaryti nusikalstamą veiką susijusią su prekyba žmonėmis, vaiko pirkimu ar pardavimu ir kitais atvejais numatytais, BK 182¹ straipsnio 2 dalyje, BK 189¹ straipsnio 2 dalyje, BK 226 straipsnio 6 dalyje ir kituose (Švedas, 2020, p. 54).

BK X skyriuje numatyti bausmės vykdymo atidėjimo bei atleidimo nuo bausmės pagrindai ir sąlygos. Nepilnamečių bausmės vykdymo atidėjimas įtvirtintas BK 92 straipsnyje, o pilnamečių asmenų BK 75 straipsnyje. LAT bausmės vykdymo atidėjimo institutą įvardija kaip vieną iš efektyviausių baudžiamosios politikos instrumentų, kuris leidžia kontroliuoti asmenų, padariusių nusikalstamas veikas elgesį laisvėje (Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo 2023 m. gruodžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Teismų praktikoje akcentuojama, kad bausmės vykdymo atidėjimo tikslai yra tapatūs numatytiems BK 41 straipsnio 2 dalyje. Siekiama, jog asmuo neturėtų galimybės ar ji būtų apribota, daryti naujas nusikalstamas veikas, kad jis siektų ateityje laikytis įstatymų, būtų teisingai nubaustas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Bausmės vykdymo atidėjimo metu asmeniui yra paskiriamos ne tik baudžiamojo poveikio priemonės, intensyvi priežiūra pagal Lietuvos Respublikos probacijos įstatymą bet ir specialios pareigos numatytos BK 75 straipsnio 5 dalyje. Pabrėžtina, jog BK numato ne tik visišką bausmės vykdymo atidėjimą, bet ir bausmės atidėjimą iš dalies.

Remiantis teismine praktika, BK nenumato draudimo teismui taikyti bausmės vykdymo atidėjimo jeigu asmuo yra laikomas turinčiu teistumą ar anksčiau apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu buvo pripažintas kaltu. Pažymėtina, jog bausmės vykdymo atidėjimo metu teistumas nėra panaikinamas. LAT jurisprudencijoje pabrėžiama, kad pagal BK 75 straipsnio nuostatas netgi neišnykęs teistumas, esant pakankamam pagrindui manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo, nėra kliūtis atidėti bausmės vykdymą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Viena iš sąlygų šio instituto taikymui yra, kad asmuo būtų pirmą kartą nuteistas arešto bausme. Vertinant šią nuostatą lingvistine prasme, ši teisės norma galėtų būti taikoma tik asmenims, kuriems už ankstesnės nusikalstamos veikos padarymą buvo paskirta bet kuri išskyrus areštą bausmės rūšis. Tačiau jeigu vertinsime šią nuostatą teisiškai, toks asmuo bus ir turintis išnykusį ar įstatymo nustatyta tvarka panaikintą teistumą. LAT pažymi, kad analogiškos nusikalstamos veikos padarymas, kuomet asmuo yra laikomas turinčiu teistumą, užkerta kelią bausmės vykdymo atidėjimui. Teismas remiasi tuo, jog taikant bausmės vykdymą minėtu atveju nebus pasiekti bausmės tikslai bei nebus užtikrinamas teisingumo įgyvendinimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi nepaisant to, kad įstatymų leidėjas nenumato draudimo asmenims turintiems teistumą taikyti bausmės vykdymo atidėjimą, tačiau asmens pakartotinai padaryta tokio pačio pobūdžio nusikalstama veika tampa kliūtimi taikyti šį institutą.

LAT jurisprudencijoje nurodoma, jog atsižvelgiant į tai, kad asmuo buvo aštuonis kartus teistas, turėjo neišnykusį teistumą ir buvo recidyvistas, neleidžia teismui daryti išvadų, jog bausmės tikslus galima pasiekti be realaus laisvės atėmimo bausmės atlikimo (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2009 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi svarbu ne tik tai, kad asmuo turėdamas neišnykusį teistumą padaro nusikalstamą veiką, bet ir tai koks nusikalstamų veikų pakartotinumą skaičius, nes tai nusako kaltinamojo požiūrį į anksčiau jam taikytas bausmes, leidžia teismui daryti išvadą, jog ankstesnės bausmės nepaveikė asmens daugiau nepažeisti baudžiamųjų įstatymų.

Teismų praktikoje teigiama, kad pakartotinis bausmės vykdymo atidėjimas yra galimas tik išimtiniais atvejais, nepaisant to, jog toks draudimas tiesiogiai BK nėra numatytas. Teismas turi įvertinti visas svarbias aplinkybes, kurios yra susijusios su kaltininko asmenybe ir nusikalstama veika (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Pažymėtina, kad bausmės vykdymo

atidėjimas gali būti panaikintas jeigu asmuo naują nusikalstamą veiką padaro kitoje valstybėje taip įgydamas teistumą užsienio valstybėje (Namavičius, 2018, p. 17).

Bausmės vykdymo atidėjimas yra teismo diskrecinė teisė ir kiekvienu atveju teismas vertina ar bus pasiekti bausmės tikslai numatyti BK 41 straipsnyje netaikant realios bausmės atlikimo. Pabrėžtina, jog BK nenumato aplinkybių, kurias teismas turėtų vertinti sprenddamas dėl bausmės tikslų pasiekimo, neskiriant nuteistam asmeniui realaus bausmės atlikimo. Tačiau teismų praktikoje dažniausiai teismai vertina buvusį ir esamą asmens elgesį atsižvelgiant į nuteistojo asmenybės teigiamas ir neigiamas savybes. Prie tokių savybių dažnai priskiriama: nusikalstamos veikos padarymo priežastys, elgesys po nusikalstamos veikos padarymo, ar asmuo supranta padarytų nusikalstamų veikų pavojingumą ir kritiškai vertina savo elgesį, pripažįsta savo kaltę, nuteistojo polinkiai, ar asmuo savo elgesiu siekė įrodyti, kad ateityje nedarys kitų veikų ir panašiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-18-697/2023, 2K-45-654/2023).

Be to svarbu, jog vertinant, ar yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo, turi būti pagrįsta, jog kaltininko nusikalstama veika buvo atsitiktinė, padaryta dėl kitų asmenų įtakos ar dėl to, kad nepalankiai susiklostė aplinkybės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi bet koku atveju teismo sprendimas taikyti bausmės vykdymo atidėjimą turi būti motyvuotas, atsižvelgiant į formalias bei materialias šio instituto taikymui svarbias sąlygas bei atitikti proporcingumo ir teisingumo principus. Galima išskirti šias asmenį neigiamai charakterizuojančias savybes į kurias atsižvelgdamas teismas mano, jog nėra pagrindo taikyti bausmės vykdymo atidėjimą ir, kad bausmės tikslai nebus pasiekti be realaus bausmės atlikimo:

- Kai asmuo padaro naują nusikalstamą veiką esant neišnykusiam teistumui. Ypač atsižvelgiama į tai ar tos veikos buvo analogiškos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje).
- Praeityje buvę teistumai, anksčiau turėtų teistumų skaičius, asmens pripažinimas pavojingu recidyvistu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje).
- Jeigu asmeniui jau buvo taikytas bausmės vykdymo atidėjimas ir asmuo šiuo laikotarpiu esant galiojančiam teistumui vėl padaro nusikalstamą veiką (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2020 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje).
- Nėra nustatyta esminių aplinkybių, apibūdinančių nuteistojo asmenybės pasikeitimą, kuris sudarytų pagrindą manyti, kad asmuo daugiau nenusikals

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Baudžiamajame įstatyme numatytos šios atleidimo nuo bausmės rūšys: atleidimas nuo bausmės dėl ligos (BK 76 straipsnis), lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimas švelnesne bausme (BK 77 straipsnis), amnestija (78 straipsnis) ir malonė (79 straipsnis). Baudžiamosios teisės doktrinoje kyla klausimų, kaip reikėtų skaičiuoti teistumą, jei teismas asmenį atleidžia nuo visos bausmės. Pažymėtina, jog teistumo laikas priklauso ne tik nuo paskirtos, bet ir nuo realiai atliktos bausmės laiko. V. Piesliakas pažymi, kad nuo visos skirtos bausmės atleistas asmuo teistumą turi tik paskelbiant nuosprendį. Teistumas pasireiškia tik asmens nuteisimo faktu, tačiau išnyksta paskelbus nuosprendį (Piesliakas, 2008, p. 439). Vis dėlto ši nuomonė neatitinka teistumo reglamentavimo BK 97 straipsnio 3 dalies teisės normų, nes būtent 3 šios dalies punktas numato, jog teistais bus laikomi asmenys ir tam tikrą laiko tarpą po atleidimo nuo bausmės. Taigi galima teigti, jog atleidimas nuo bausmės teistumo asmenims nepanaikina.

Įstatymų leidėjas nenumato jokių apribojimų atleisti nuo bausmės dėl ligos teistumą turintį asmenį, recidyvistą ar pavojingą recidyvistą. Asmuo BK 76 straipsnyje numatytais pagrindais gali būti atleidžiamas jeigu: jis susirgo sunkia nepagydoma liga iki teismo nuosprendžio, po nuosprendžio priėmimo arba asmeniui po nusikalstamos veikos padarymo ar bausmės paskyrimo sutrinka psichika ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti. Ši atleidimo nuo bausmės rūšis gali būti taikoma visiems, neatsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos rūšį ar kategoriją. Tačiau jeigu asmuo, kuris buvo atleistas nuo bausmės, nes jam po nusikalstamos veikos padarymo sutriko psichika, po priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo pasveiksta, jis gali būti siunčiamas atlikti bausmę, teismui nusprendus panaikinti priverčiamųjų medicinos priemonių taikymą (BPK 405 straipsnis).

Asmens turimas teistumas ar ankstesnių teistumų, kurie jau išnykę skaičius, neužkerta kelio taikyti asmeniui lygtinį paleidimą. Praktikoje sakoma, jog teismas nutartyje pabrėždamas ankstesnius apelianto teistumus ir tuo pagrindu netaikydamas jam lygtinio paleidimo baudžia jį antrą kartą už tą patį (Kauno Apygardos Teismo 2024 m. sausio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau BK 77 straipsnis numato draudimą taikyti lygtinį atleidimą nuo bausmės prieš terminą bei neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimą švelnesne bausme pavojingam recidyvistui. Jeigu asmuo jau buvo atleistas nuo bausmės prieš terminą ir per neatliktos bausmės dalies laiką padarė naują tyčinį nusikaltimą, tokiu atveju šia teisės norma asmuo negalės pasinaudoti.

Lietuvos Respublikos Seimo priimtu amnestijos aktu, neapibrėžta individualiais požymiais asmenų grupė gali būti atleidžiama nuo visos ar dalies bausmės atlikimo. Amnestija yra netaikoma recidyvistams, pavojingiems recidyvistams taip pat asmenims, už kurių nusikalstamas veikas pagal BK 95 straipsnio 9 dalį nėra taikoma senatis (genocidas, tarptautinės teisės draudžiamam elgesiui su žmonėmis, kankinimui, civilių trėmimas ir perkėlimas ir panašiai). Nuo bausmės atlikimo pritaikius amnestiją nebus atliesti ir tie, kuriems buvo paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė ar skirta daugiau kaip dešimties metų laisvės atėmimo bausmė už tyčinius nusikaltimus. Šiame įstatyme numatytas platus sąrašas nusikaltimų bei baudžiamųjų nusižengimų, už kuriuos nuteistiems asmenims amnestija nėra taikoma, pavyzdžiui: už nužudymą (BK 129 straipsnis), sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 135 straipsnis), vaiko pirkimą arba pardavimą (BK 157) ir panašiai. Taigi asmuo turintis galiojantį teistumą ir dar kartą padaręs nusikalstamą veiką galės būti atleistas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo Seimo priimtu amnestijos aktu tik jei jo nusikalstama veika nepatenka į sąrašą nusikaltimų bei baudžiamųjų nusižengimų dėl kurių amnestija yra netaikoma. (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl amnestijos akto, 2018).

LRK 84 straipsnio 23 punktas numato, jog viena iš Lietuvos Respublikos Prezidento funkcijų yra teikti malonę nuteistiesiems. Prašyti malonės gali visi nuteistieji, taip pat ir turintys neišnykusį teistumą, įstatymai jokių specialių taisyklių atskiroms nuteistųjų grupėms nenustato. Tai reiškia, kad bet kuris nusikalstamą veiką padaręs asmuo, nepriklausomai nuo nusikalstamos veikos kategorijos ar nusikaltimo pavojingumo pobūdžio, gali pasinaudoti galimybe teikti malonės prašymą. Pažymėtina, jog pildant anketą malonės prašymui yra privaloma pateikti ne tik informaciją apie nuteistojo teistumą, pagal kurią atliekama bausmė, bet taip pat ir informaciją apie ankstesnius nuteistojo teistumus, kurie gali turėti įtakos sprendžiant ar patenkinti nuteistojo malonės prašymą. Nuteistasis gali būti atleistas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo jeigu Lietuvos Respublikos Prezidentas patenkina jo malonės prašymą. Asmenys, kurie yra nuteisti laisvės atėmimu iki gyvos galvos, malonės prašymą gali pateikti tik atlikus dešimt metų laisvės atėmimo bausmės, o nuteistiems arešto bausme ar laisvės atėmimu – tik pradėjus atlikti bausmę. Malonė yra suteikiama tik pačio nuteistojo prašymu ir patenkinama kuomet Lietuvos Respublikos Prezidentas priima dekretą skirtą individualiam asmeniui. Netenkinus malonės prašymo, jį pakartotinai galima pateikti praėjus ne mažiau kaip šešioms mėnesiams nuo ankstesnio svarstymo (Dekretas dėl malonės komisijos sudarymo..., 2020).

Apibendrinant galima pasakyti, jog teistumas gali sukelti asmeniui baudžiamuosius teisinius teistumo padarinius tik tam tikrą laikotarpį, kuris yra numatytas BK 97 straipsnyje už atitinkamas nusikalstamas veikas, kuomet asmuo yra laikomas turinčiu teistumą. Tik padarius naują nusikalstamą veiką teistumas turi baudžiamąją teisinę reikšmę. Asmenys, turintys teistumą, gali būti atleidžiami nuo baudžiamosios atsakomybės BK 36, BK 37, BK 38 ir 39¹ straipsnių pagrindais. Teistumas taip pat nėra kliūtis atleisti asmenis nuo bausmės BK 76, BK 77, BK 78 ir BK 79 straipsniuose numatytais būdais jeigu jie atitinka šių straipsnių normose numatytas sąlygas. Pabrėžtina, kad klaidingai susiformavusi teisminė praktika leidžia ir išnykusius asmens teistumus laikyti teisinę reikšmę turinčiu faktu kuomet sprendžiami klausimai dėl asmens bausmės skyrimo. Tokiu atveju asmuo dar kartą patiria padarinius dėl ankstesnių nusikaltimų padarymo už kuriuos yra atlikę bausmę bei dėl kurių yra suėjęs teistumo termino laikas.

2.1.2. Bendrieji teisiniai teistumo padariniai

LRKT pažymėjo, jog faktas, kad asmuo, kuris baudžiamosios justicijos požiūriu yra laikomas neturinčiu teistumo, nereiškia, kad į jo nuteisimo faktą negalima atsižvelgti kitose teisinių santykių srityse (Lietuvos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas). Teistumas yra suprantamas kaip teisinis pagrindas žmogaus teisių apribojimams numatytiems teisės aktuose (Jurgelaitienė, 2001, p. 105). Pabrėžtina, jog neretai suvaržymai kitų įstatymų pagrindu, sukelia asmenims didžiausius teisių bei laisvių apribojimus, o įvairūs draudimai, kurie įstatyme nėra įtvirtinti, laikomi neteisėtais bei pažeidžiančiais žmogaus teises.

Atsižvelgiant į proporcingumo testą, kuris naudojamas teisinėje praktikoje, žmogaus teisių apribojimo pateisinamumo klausimams spręsti svarbu nustatyti: teisių apribojimo tikslo tinkamumą, priešastį ryšį tarp teisių apribojimo ir siekiamo tikslo egzistavimo bei teisės apribojimų būtinumą (Malinauskas, 2019, p. 15).

EŽTT byloje, K.B buvo nušalintas nuo advokato užimamų pareigų dėl to, kad apygardos teismo sprendimu nepagarbiai pasisakė apie teisėją, teismų sistemą bei valstybės institucijas. EŽTT pripažino, jog vienerių metų nušalinimas nuo teisminės praktikos dėl priešasčių, kurios nėra numatytos įstatyme, pažeidė asmens teisę į saviraiškos laisvę, o tokia sankcija buvo neproporcinga siekiamam tikslui. Teismas pažymėjo, kad konfidenciali informacija dėl kurios atskleidimo buvo kaltinamas advokatas turi būti gaunama vykdant savo profesinę veiklą, tuo tarpu minėtu atveju informacija dėl kurios K.B pasisakė buvo viešai prieinama, todėl nelaikytina

konfidencialia. Teigiama, kad šiuo atveju buvo pažeistas Konvencijos 10 straipsnis, kuris įtvirtina teisę laisvai reikšti savo mintis ir nuomonę (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. rugsėjo 18 d. sprendimas).

LAT nurodo, kad advokato įtarimas ar kaltinimas padarius nusikalstamą veică netraktuojamas kaip savaimė pateisiantis bet kokio pobūdžio trukmės ir apimties jo teisės verstis advokato praktika apribojimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 9 d. nutarimas civilinėje byloje). Tai reiškia, jog draudimas verstis advokato praktika, atsižvelgiant į nusikalstamos veikos pobūdį, sunkumą, padarytą žalą advokato reputacijai, turi būti proporcingas bei reikšmingas siekiamiems tikslams pasiekti bei pateisinti. Jeigu prieš asmenį yra pradėtas ikiteisminis tyrimas tai automatiškai nesąlygoja, kad tokiam asmeniui gali būti numatytas itin ilgas draudimas verstis advokato praktika.

Dažniausiai asmenys turintys galiojantį ar išnykusį teistumą susiduria su įvairiais apribojimais darbinėje veikloje, siekiant užimti tam tikras pareigas, ypač norint įsidarbinti valstybiniame sektoriuje, taip pat ekonominėje, ūkinėje veikloje bei kitose srityse. Teistumo faktas sukelia asmens reintegracijos sunkumų. Tokiam asmeniui neretai sunkiau susirasti darbą, plėtoti verslą, užsiimti mėgstama veikla. Pabrėžtina, jog jokie asmens teisių apribojimai, kurie nėra nustatyti įstatymo leidėjo ir įtvirtinti tam tikrame įstatyme, neturi sukelti asmeniui jokių padarinių, tačiau praktikoje vis dar tokių atvejų pasitaiko. Neretai tokiais asmenimis yra nepasitikima, jiems nesuteikiamos galimybės pasinaudoti kai kuriomis teisėmis. Jungtinėse Amerikos Valstijose atliktas tyrimas parodė, kad anksčiau turėję teistumą asmenys darbdavių dažnai yra neigiamai vertinami, jais mažiau pasitikima, o tai sumažina teistumą turinčio asmens galimybę įsidarbinti kone penkiasdešimt procentų (Griffith, Haris, 2020, p. 13).

Teismas teigia, jog visuomenės teisė susipažinti su asmens nuteisimo faktu yra reikšminga ir išlieka net ir praėjus daugiau kaip dešimt metų nuo asmens teistumo išnykimo. Todėl informacijos apie asmens išnykusį teistumą skleidimas žiniasklaidoje bei asmens atvaizdo publikavimas nėra perteklinis. Teismas vertino, kad žemesnės instancijos teismas teisingai nusprendė netenkinti ieškovo reikalavimo nuasmeninti jo duomenis. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos ADTAĮ 4 straipsnį, kuriame numatyta, jog kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos tikslais, asmens teisė būti pamirštam (teisė reikalauti ištrinti jo duomenis) yra netaikoma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi visuomenė turi teisę žinoti apie valstybės pareigūno padarytą teisės pažeidimą, neatsižvelgiant į tai kiek laiko yra praėję nuo nusikalstamos veikos padarymo ar teistumo termino pasibaigimo. Manytina, kad

tokiais atvejais asmuo gali patirti neigiamus išgyvenimus, emocinius sunkumus, kuriuos asmuo ilgą laiką stengėsi pamiršti. Turbūt neišvengiamas yra ir asmens reputacijos, kurią teistumą turėjęs asmuo stengėsi atkurti, pablogėjimas.

EŽTT byloje buvo sprendžiama, ar žiniasklaidos straipsnio, kuriame rašoma apie asmens nusikalstamas veikas internete prieinamumas praėjus ilgam laikui tarpui po asmens nuteisimo, nepažeidžia teisės į privataus gyvenimo gerbimą bei teisės būti pamirštam. Teismas pažymėjo, jog tokios publikacijos gali padaryti didelę žalą žmogaus reputacijai ir nors asmuo atliko bausmę, tokiu atveju jam tarsi sukuriamas „virtualus teistumas“ (angl. *a virtual criminal record*). Siekiant to išvengti pradinio publikavimo metu siūloma nuasmeninti asmens vardą bei pavardę (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2023 m. liepos 4 d. sprendimas).

Atlikta teisės aktų analizė, kuriuose numatyti draudimai ir apribojimai dėl asmens esamo ar išnykusio teistumo parodė, jog dažniausiai draudimai įstatymuose yra susiję su darbo santykiais, draudimu užimti tam tikras pareigas, dirbti valstybės tarnyboje. Darbdavys siekdamas nustatyti, ar norintis įsidarbinti asmuo neturi teistumo ar nebuvo teistas praeityje, gali prašyti asmens patekti teistumo pažymą, tačiau tik tais atvejais jeigu tai leidžia įstatymo normos. Priešingu atveju tokia informacija apie asmens teistumus gali būti pripažįstama kaip pažeidžianti asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 5 straipsnio 1 dalį. Byloje *Amazon Road transport Spain, S. L* įmonė buvo pripažinta kalta kaip neteisėtai rinkusi duomenis apie savo darbuotojų teistumus, kurie yra išnykę. Įmonė bandė įrodyti, jog tokiu būdu ji siekė apsaugoti savo klientus, neleidžiant nusikalstamas veikas praeityje padariusiems asmenis teikti transporto paslaugas, atsižvelgiant į tai, kad tokie asmenys sužino informacijos apie kitų asmenų kontaktinius duomenis, o tai neva gali kelti pavojų jų saugumui. Teismas pripažino šią įmonę kalta ir skyrė jai dviejų milijonų eurų baudą (*Amazon Road transport Spain, S.L...*, 2020). Tai reiškia, jog darbdavys negali savo noru rinkti tokios informacijos ar atsižvelgiant vien tik į nuteisimo faktą, pripažinti asmenį kaip netinkamu eiti tam tikras pareigas.

Bendruosius teisinius teistumo padarinius dar galima suskirstyti į apribojimus užimti tam tikras pareigas valstybės tarnyboje, verstis tam tikra veikla, į kai kurių teisių ir interesų įgyvendinimo apsunkinimą bei kitokius su teistumu susijusius žmogaus teisių apribojimus (Piesliakas, 2008, p. 439).

Praeityje turėjusiam teistumą asmeniui norinčiam įsidarbinti valstybės tarnyboje, didžiausia kliūtis tam tampa tokio asmens nepriekaištingos reputacijos nebuvimas. Pažymėtina, jog nepriekaištingos reputacijos sąvoka įvairiuose įstatymuose skiriasi. Neretai net pasibaigus teistumo terminui asmuo visam laikui praranda nepriekaištingą

reputaciją, kuri yra būtina sąlyga norint užimti tam tikras pareigas. Tačiau kartais pasibaigus teistumo terminui asmuo atgauna nepriekaištingą reputaciją ir teisę įsidarbinti.

Vienas iš apribojimų užimti pareigas valstybės tarnyboje numatytas Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statute. Nepriekaištingos reputacijos, pagal šio statuto 9 straipsnio 2 dalies 1 punktą yra nelaikomas asmuo, kuris buvo pripažintas kaltu už tyčinio nusikaltimo padarymą, nepriklausomai nuo to ar jo teistumas yra išnykęs ar panaikintas, o jeigu asmuo buvo pripažintas kaltu dėl kitos nusikalstamos veikos padarymo, turi praeiti ne mažiau kaip penkeri metai nuo teismo priimto nuosprendžio įsiteisėjimo (Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto..., 2018).

LRKT aiškindamas šios nuostatos atitikimą LRK pripažino, kad ji prieštarauja LRK 33 straipsnio 1 dalies nuostatai „piliečiai turi teisę lygiomis sąlygomis stoti į Lietuvos Respublikos valstybinę tarnybą“, 48 straipsnio 1 dalies nuostatai „kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą“, konstituciniam teisinės valstybės principui. Šiame nutarime buvo akcentuojama, jog toks reguliavimas panaikina galimybę asmeniui atkurti nepriekaištingą reputaciją net ir pasibaigus teistumui ir nepaiso, kad sunkauso tyčinio nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo pavojingumas iš esmės skiriasi. Nepaisant to įstatymų leidėjas į tai neatsižvelgia ir tokius asmenis traktuoja vienodai bei visam laikui uždraudžia asmeniui, pripažintam kaltu dėl bet kurio tyčinio nusikaltimo padarymo tapti statutiniu valstybės tarnautoju. Nors asmuo jau buvo už savo nusikalstamą veiką nubaustas ir turėjo teistumą, jis toliau yra baudžiamas ir dėl to patiria teisinius padarinius (Lietuvos Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas). Taigi pabrėžtina, jog toks neterminuotas draudimas asmenims užimti tam tikras pareigas valstybės tarnyboje turėtų būti labiau individualizuotas ir taikomas tik padarius pavojingiausias nusikalstamas veikas. Lietuvos Respublikos Seime priimtas šio įstatymo projektas, pagal kurio 8 straipsnio 1 dalį, nepriekaištingą reputaciją asmuo prarastų visam laikui tik jeigu jis būtų pripažintas kaltu už sunkauso ar labai sunkauso nusikaltimo arba tyčinio nusikaltimo valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams padarymą (Vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymo..., 2023). Panašu, kad įstatymų leidėjas šiuo pakeitimu siekia labiau individualizuoti tyčinio nusikaltimo pobūdį bei numatyti atskirus terminus kada asmuo būtų nelaikomas nepriekaištingos reputacijos padaręs baudžiamąjį nusižengimą dėl kurio asmuo nebegalėtų pretenduoti į vidaus tarybą.

Teistumas yra viena iš asmens nepriekaištingą reputaciją šalinančių sąlygų, kuri apriboja asmeniui galimybę tapti teisėju visam gyvenimui jeigu asmuo įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu yra pripažintas padaręs nusikalstamą veiką (52 straipsnis) (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo, 2002). Tai reiškia, jog neatsižvelgiant į tai ar

asmuo buvo teisiamas už nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymą, ar teistumas yra išnykęs, toks asmuo neterminuotam laikui praranda galimybę kada nors tapti teisėju.

Remiantis Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 25 straipsnio 2 dalies 1 punktu, asmuo, pripažintas kaltu už nusikalstamos veikos padarymą niekada nebegalės tapti prokuroru (Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas, 2003).

Teistumas taip pat yra kliūtis norint tapti Seimo kontrolieriumi (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas, 2004), užimti pareigas valstybės tarnyboje padarius bet kurią tyčinį nusikaltimą ar nusikaltimą valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ar korupcinio pobūdžio nusikaltimą kol asmuo turi neišnykusį teistumą (Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto..., 2018), būti priimtam į policiją kol išnyks teistumas už tyčinės nusikalstamos veikos padarymą (Lietuvos Respublikos policijos įstatymas, 2000), tapti teismo ekspertu nuo trejų iki penkerių metų po bausmės atlikimo ar bausmės vykdymo atidėjimo arba atleidimo nuo bausmės, priklausomai nuo padarytos nusikalstamos veikos, už kurią asmeniui atsirado teistumas (Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, 2002) bei užimti kitas pareigas valstybės tarnyboje.

EŽTT byloje *Butkus prieš Lietuvą* buvo aiškinamasi, ar negrįžtamas draudimas asmeniui, kurio teistumas yra išnykęs, tapti restruktūrizavimo administratoriumi nepažeidžia Konvencijos 8 straipsnio (žmogaus teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą). 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, pakeitęs Įmonių restruktūrizavimo įstatymą, kurio 120 straipsnyje numatyta, kad asmuo nelaikomas nepriekaištingos reputacijos iki teistumo išnykimo ar panaikinimo. Taigi toks asmuo vėliau atgauna teisę tapti nemokumo administratoriumi, kuris pagal naująjį įstatymą atitinka anksčiau vartotą sąvoką „restruktūrizavimo administratorius“ ir „bankroto administratorius“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. vasario 13 d. sprendimas) (Lietuvos Respublikos Juridinių asmenų nemokumo..., 2019).

Neretai būtent sunkių ar labai sunkių nusikaltimų padarymas lemia, jog asmuo visam laikui negalės užsiimti tam tikra veikla nepaisant teistumo termino pasibaigimo. Toks asmuo praranda teisę tapti auditoriumi (Lietuvos Respublikos audito įstatymas..., 2004) ar advokatu (pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 straipsnį asmuo teistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą praranda teisę tapti advokatu visam laikui. Padarius kitos kategorijos nusikalstamą veiką asmuo negali tapti advokatu tol kol nepasibaigia jo teistumo terminas) (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, 2004).

Panašus teisinis reglamentavimas buvo numatytas iki 2020 m. teisės normos pakeitimo, antstolių įstatymo 5 straipsnyje, draudęs asmeniui tapti antstoliu jeigu jis buvo nuteistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to ar teistumas išnyko (Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo...2020). Vėliau pakeitus šią teisės normą, įstatymų leidėjas numatė, kad asmuo padaręs nusikaltimą, atgauna nepriekaištingą reputaciją praėjus penkeriems metams nuo bausmės atlikimo ar atleidimo nuo bausmės, taip suteikdamas galimybę net ir padarius sunkų ar labai sunkių nusikaltimą užsiimti antstolio veikla.

EŽTT byloje, teismas vertindamas nepriekaištingą reputaciją pabrėžė, jog tai, kad pareiškėja kreipėsi dėl įrašymo į praktikuojančių advokatų sąrašą nepateikdama duomenų apie savo teistumą, kuris atsirado už dokumentų klastojimą bei sukčiavimą, prieštarauja profesinės etikos reikalavimams. Pareiškėja pakartotinai kreipėsi dėl gražinimo į praktikuojančių advokatų sąrašą praėjus trejiems metams po jos nuteisimo, tačiau advokatūra tokį prašymą atmetė nepaisant išnykusio teistumo. Teismas pažymėjo, jog išnykęs teistumas yra nepakankamas pagrindas nuspręsti dėl asmens nepriekaištingos reputacijos atgavimo bei priėmimo į advokatūrą. Teismas pažymėjo, jog teistumas buvo vertinamas tik kaip vienas iš nepriekaištingos reputacijos kriterijų, tuo tarpu vertinant advokatūros įstatymo 8 straipsnio 4 dalį buvo vertinama tai, kad asmuo neatitinka advokatams taikomų etikos kriterijų, atsižvelgiant į padarytų nusikalstamų veikų pobūdį, piktnaudžiavimą profesiniu vardu, advokato vardo diskreditavimą (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. birželio 27 d. sprendimas).

Byloje *Jankauskas prieš Lietuvą* EŽTT pabrėžė, jog pareiškėjo išbraukimas iš advokatų padėjėjų sąrašo dėl ankstesnio teistumo už piktnaudžiavimą ir kyšininkavimą nėra laikytinas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimu, nes remiantis įstatymo normomis, toks asmuo nelaikomas nepriekaištingos reputacijos nepaisant išnykusio teistumo. Toks asmens teisių apribojimas yra laikytinas teisėtu ir būtinu (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. birželio 27 d. sprendimas).

Reikia pažymėti, kad teismas atsižvelgdamas į nusikaltimų, dėl kurių yra išnykęs teistumas pobūdį, gali vertinti šią aplinkybę kaip nesuderinamą su etikos ir moralės normomis. Teismas gali pripažinti, jog kai kurių nusikalstamų veikų padarymas iš esmės kenkia visuomenės pasitikėjimu advokatais, jų reputacijai ar, kad toks elgesys neatitinka reikalavimų, kurie yra numatyti kitame teisės akte – Lietuvos advokatų etikos kodekse pavyzdžiui: sąžiningumas bei nepriekaištingas elgesys. Pabrėžtina, jog tai, kad toks elgesys neprieštarauja baudžiamosios teisės požiūriu, automatiškai nereiškia, jog nebuvo pažeisti profesinės etikos reikalavimai.

Seimo rinkimų įstatyme, galiojusiame iki 2022 m. rugsėjo 1 d., 98 straipsnio 3 dalyje buvo numatyta, kad kandidatas į Seimo narius turi viešai paskelbti jeigu jis teismo įsiteisėjusiu nuosprendžiu yra pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos arba įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą (Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo..., 2012).

LRKT pripažino, jog ši teisės norma prieštarauja LRK 34 straipsnio 2 dalyje įtvirtintam konstituciniam teisinės valstybės principui. LRKT taip pat pažymėjo, kad tokiu būdu kandidatai į Seimo narius neterminuotą laiką yra vertinami vienodai, nepaisant, kad jų padarytos nusikalstamos veikos yra skirtingo pavojingumo. Atsižvelgiant į tai yra apsunkinama rinkėjų galimybė apsispręsti dėl kandidato tinkamumo renkams pareigoms, neproporcingai ribojama kandidato, pripažinto kaltu dėl neatsargios, nesunkios nusikalstamos veikos, teisė būti renkamam ir teisė į sąžiningą konkurenciją rinkimuose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pabrėžtina, jog teistumas turi reikšmės ne tik siekiant karjeros ar įsidarbinant, bet taip pat ir atleidžiant asmenį iš jau užimamų pareigų. Teisėjas, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 56 straipsnio 6 punkto pagrindu yra atleidžiamas iš pareigų tuomet kai įsiteisėja apkaltinamasis teismo nuosprendis, nepaisant to, ar asmuo bus laikomas turinčiu teistumą, ar dėl baudžiamojo nusižengimo padarymo jam teistumas neatsiras (Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, 1994).

Atsižvelgiant į teismų praktiką, teismai sprendžiami, ar asmuo yra vertas teismo pasitikėjimo ir gali būti laiduotoju, atsižvelgia į tai ar asmuo nebuvo teistas, ar jo teistumai yra išnykę, ar panaikinti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-145-895/2018, Nr. 2K-96-628/2019).

Ankstesnis asmens teistumas turi įtakos ir sprendžiant suėmimo klausimą. BPK 122 straipsnyje numatyta, jog kuomet sprendžiama, ar yra pagrindas manyti, kad įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, kaip į vieną iš aplinkybių yra atsižvelgiama į ankstesnį teistumą. Ši nuostata pavirtinama ir teismų praktikoje, teigiant, jog ankstesnis teistumas gali sukelti pagrindą pagrįstai baimintis, kad kaltinamasis ar įtariamasis gali daryti naujas nusikalstamas veikas, ypačiai jeigu asmuo neseniai buvo teistas dėl analogiškų nusikaltimų (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2023 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje).

Siekiant apsaugoti pažeidžiamiausią asmenų grupę – vaikus bei užkirsti kelią seksualiniams nusikaltimams, įstatymų leidėjas draudžia asmenims, įsiteisėjusiu apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu pripažintiems kaltais už seksualinio pobūdžio

nusikaltimus prieš vaikus (seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikų išnaudojimą pornografijai, pelnymąsi iš vaiko prostitucijos) dirbti vaiko teisių apsaugos, vaikų socialinėse, švietimo ir sporto bei kitose įstaigose, kuriose teikiamos paslaugos susijusios su vaikais (30 straipsnis) (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra pateikusi pasiūlymą, jog asmenys norintys dirbti su vaikais turėtų atitinkamą prevencijos QR kodą, kuriuo galėtų naudotis ne tik darbdaviai, bet ir vaikų tėvai norėdami sužinoti, ar toks asmuo nėra praeityje padaręs seksualinio pobūdžio nusikaltimų ar kitų sunkių nusikaltimų. Vis dėlto, kol kas tai tik svarstymai, kaip efektyviau užtikrinti vaikų apsaugą bei sumažinti tokio pobūdžio nusikaltimų skaičių.

Galima išskirti ir kitus apribojimus kuriuos patiria asmenys padarę nusikalstamas veikas numatytas BK specialiojoje dalyje ir turintys teistumą arba tokį turėję praeityje. Šie apribojimai kaip ir anksčiau minėtieji, taip pat yra susiję su asmens nepriekaištingos reputacijos vertinimu.

Asmeniui, kuris buvo baustas už labai sunkų nusikaltimą Lietuvos Respublikoje ar kitoje valstybėje, nepriklausomai nuo to ar teistumas yra išnykęs, nėra suteikiama ar gražinama Lietuvos Respublikos pilietybė (Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas, 2010). Teistiems už tyčinius nusikaltimus asmenims, niekada negalės būti teikiami valstybės apdovanojimai (Lietuvos Respublikos valstybės apdovanojimų įstatymas, 2002).

Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 18 straipsnio 2 dalyje numatoma, jog asmuo nėra laikomas nepriekaištingos reputacijos jeigu įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu yra pripažintas padaręs tyčinį smurtinį nusikaltimą, už kurį BK numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo (Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų..., 2019). Taigi tokiam fiziniam asmeniui, kuris neatitinka nepriekaištingos reputacijos asmens sąvokos, draudžiama įsigyti ir turėti šiame įstatyme nurodytus ginklus ir šaudmenis. LRKT pripažino, kad 18 straipsnio 2 dalies 1 punktas prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui, nes tokie asmenys neterminuotai nėra laikomi nepriekaištingos reputacijos ir taip visam laikui netenka teisės B ir C kategorijų ginklų, šaudmenų įsigijimui (Lietuvos Konstitucinio Teismo 2023 m. kovo 15 d. nutarimas).

Neretai apribojimai numatyti įstatymuose yra siejami su tam tikro pobūdžio nusikalstamų veikų padarymu. Pavyzdžiui, asmeniui turinčiam neišnykusį teistumą už nusikalstamą veiką ekonomikai ir verslo tvarkai, nebus išduodama licencija prekiauti antikvariniais daiktais (Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių..., 1996).

Asmuo negalės būti kelionių organizatoriumi dėl nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, turtinėms teisėms, turtiniams interesams, ekonomikai ir verslo tvarkai, finansų sistemai, dėl kurių teistumas nėra išnykęs arba nėra praėję penkeri metai nuo teismo nuosprendžio, kuriuo asmuo buvo pripažintas kaltu (Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas, 1998). Taip pat numatytas draudimas dirbti Lietuvos Respublikos diplomatinėje tarnyboje asmenims, teistiems už sunkius ar labai sunkius nusikaltimus valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ar už korupcinio pobūdžio nusikaltimus (Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas, 2018). Įvaikintojais negali būti asmenys turintys išnykusį ar galiojantį teistumą dėl nusikalstamos veikos žmoniškumui, žmogaus gyvybei, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai, visuomenės saugumui, dorovei, nusikaltimo, pavojingo žmogaus gyvybei ir sveikatai, sunkaus sveikatos sutrikdymo, taip pat nusikaltimo, susijusio su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.210..., 2023).

Verta paminėti ir tai, kad su teistumu susijusias bendrąsias teises pasekmes patiria ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys. Galiojantis juridinio asmens teistumas gali trukdyti dalyvauti viešuosiuose konkursuose, nes yra numatytas reikalavimas pateikti pažymą apie teistumą (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje) (Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas, 1996).

Nors asmens nebesieja jokie baudžiamieji teisiniai santykiai su valstybe ir juridinis faktas – teistumas yra pasibaigęs, kai kuriose srityse jis tampa lemiamu kriterijumi apribojančiu asmeniui galimybę siekti karjeros norimoje srityje terminuotą ar neterminuotą laiko tarpą. Dažnai draudimai dėl asmens teistumo yra taikomi aukštesnio pareigybių lygio darbuotojams, valstybės tarnybos darbuotojams, atsakingas pareigas norintiems užimti asmenims, kuriems taikomi aukšti profesiniai reikalavimai bei nepriekaištinga reputacija.

Pažymėtina, jog teistumo sukeltus baudžiamuosius teisinius padarinius galima suskirstyti į tuos, kurie atsiranda esant galiojančiam teistumui, kurie tęsiasi tam tikrą laiką numatytą įstatymuose ir į tuos padarinius, kurie išlieka visą gyvenimą, kaip pavyzdžiui norint tapti teisėju, prokuroru ar būti priimtam į Lietuvos Respublikos diplomatinę tarnybą. Neretai tam tikri draudimai yra susiję su nusikalstamomis veikomis, kurių metu buvo pažeisti teisiniai gėriai svarbūs norimoms pareigoms užimti. Vis dėlto manytina, kad kai kurie draudimai yra pertekliniai, atsižvelgiant į tai, jog asmuo praranda galimybę užsiimti profesine ar kitokia veikla, įgyvendinti savo teises visam gyvenimui. Tai atsiskleidžia ir LAT bei EŽTT praktikoje, kuomet kai kuriais atvejais pripažįstama, kad

tokie suvaržymai yra neproporcingi siekiamam tikslui, o įgyvendinant teismų sprendimus atsiranda teisės aktų normų pakeitimai, numatantys galimybę asmenims po tam tikro laiko atgauti nepriekaištingą reputaciją, kuri reikalinga siekiamoms pareigoms užimti ar funkcijos atlikti. Svarstyta, jog įstatymuose turėtų būti numatyti terminai, kuriems suėjus asmuo galėtų atgauti nepriekaištingą reputaciją visais atvejais.

2.2 Teistumo galiojimo terminai

2.2.1 Teistumo atsiradimas

Teistumo atsiradimas yra siejamas išimtinai tik su bet kurios kategorijos nusikaltimo padarymu, todėl asmuo padaręs baudžiamąjį nusižengimą nebus laikomas turinčiu teistumą. Teistumo atsiradimą lemia ne tik baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies normoje numatytos nusikalstamos veikos – nusikaltimo padarymas, bet ir tai, kad teismas tokį asmenį apkaltinamuoju nuosprendžiu pripažino kaltu ir toks nuosprendis įsiteisėjo. Tai reiškia, jog neapskundus teismo sprendimo aukštesnės instancijos teismui, teistu asmuo bus laikomas nuo to momento kuomet pasibaigs dvidešimties dienų apeliacinio skundo padavimo terminas (BPK 336 straipsnis, 313 straipsnio 4 dalis). Taigi teistumo galiojimo termino pradžia yra laikoma teismo įsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis, nepriklausomai nuo to ar jis priimtas Lietuvos Respublikos ar kitos valstybės teismo.

Vis tik baudžiamosios teisės doktrinoje galima rasti nuomonių, kad teistais asmenys yra pripažįstami ir teistumo terminas yra skaičiuojamas ne nuo nuosprendžio įsiteisėjimo, bet nuo jo priėmimo momento (Piesliakas, 2008, p. 433). Tokia pozicija gali būti grindžiama tuo, kad asmeniui padarius naują nusikalstamą veiką, kuomet dėl ankstesnės nusikalstamos veikos teismo nuosprendis yra priimtas, bet dar neįsiteisėjęs, teismas tokiu atveju bausmes bendrina vadovaudamasis BK 64, o ne BK 63 straipsniu, bet tik tuomet kai įsiteisėja teismo nuosprendis. Tai reiškia, kad šiuo atveju pats teistumo faktas įvyksta ne teismo nuosprendžio įsiteisėjimo dieną, o jau priėmus teismo nuosprendį, dėl to tokios situacijos reiškia, kad reikia vertinti ne nusikalstamų veikų daugumą, bet recidyvo klausimą. Taigi minėtu atveju teistumo pradžia faktiškai reikėtų laikyti teismo apkaltinamojo nuosprendžio paskelbimo datą (Girdenis, 2009, p. 154). Vis dėlto toks vertinimas yra tik teorinis, nes teisiškai suprantama, jog laikotarpiu kuomet asmuo apylinkės teismo buvo pripažintas kaltu, tačiau toks nuosprendis dar neįsiteisėjo, jis nebus laikomas teistu, juolab, kad apskundus teismo sprendimą, aukštesnės instancijos teismas turi teisę pakeisti ar panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Todėl asmens pripažinimas teistu nesant įsiteisėjusio teismo nuosprendžio nebūtų teisėtas ir pagrįstas.

Teistumo galiojimo terminai priklauso nuo bausmės vykdymo atidėjimo taikymo, nusikaltimo kategorijos ir tyčinio nusikaltimo pavojingumo pobūdžio. Įstatymų leidėjas numatė, jog padarius tyčinį nusikaltimą, teistumo terminas tęsiasi ir po bausmės atlikimo. Priklausomai nuo tyčinio nusikaltimo rūšies šis terminas gali trukti nuo trejų iki dešimties metų. Ilgiausią – dešimties metų teistumo terminą, įstatymų leidėjas numato pavojingam recidyvistui. Doktrina šį teistumo laikotarpį po bausmės atlikimo įvardija kaip bandomąjį, kuris yra skirtas nustatyti, ar anksčiau teistas asmuo nebekelia pavojaus visuomenei ir ar reikia atkurti visas jo teises ir laisves (Piesliakas, 2008, p. 437). Po bausmės atlikimo turinčiais teistumą laikomi asmenys, kurie buvo nuteisti už tyčinius nusikaltimus bei realiai atliko bausmę (trejus metus už nesunkų ar apysunkį, penkerius metus už sunkų ir aštuonerius metus už labai sunkų nusikaltimą). Jeigu asmeniui buvo atidėtas bausmės vykdymas, pasibaigus šiam atidėjimo laikotarpiui, asmuo nebelaikomas turinčiu teistumą. Tuo tarpu asmenų, kurie buvo nuteisti už neatsargius nusikaltimus teistumas išnyksta atlikus bausmę. Bausmės atlikimo baigtumo momentas priklauso nuo paskirtos bausmės rūšies. Pavyzdžiui jeigu buvo paskirta bauda, tai bausmė bus laikoma atlikta nuo visos baudos sumokėjimo momento. Laisvės apribojimo bausmės atveju, terminas po bausmės atlikimo skaičiuojamas kuomet asmuo atliko laisvės apribojimo bausmę ir buvo išbrauktas iš probuojamųjų asmenų duomenų registro (Šiaulių apylinkės teismo 2023 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pažymėtina, kad esant situacijai, kuomet įsiteisėjęs teismo nuosprendis yra neįvykdomas, teistumas asmeniui išnyksta kai sueina apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senaties terminas (BK 96 straipsnis) (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, 2004). Atsižvelgiant į tai, jog išnyksta kaltininko pareiga atsakyti pagal baudžiamąjį įstatymą, o baudžiamoji atsakomybė tokiu atveju negali būti įgyvendinama, negali būti priimamas apkaltinamasis nuosprendis, skiriama bausmė bei negali atsirasti teistumas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-216/2010, 2K-46-699/2018, 2K-122-697/2023). Tokiu atveju asmuo padaręs naują nusikalstamą veiką teisine prasme yra laikomas kaip nusikaltęs pirmą kartą ir jam taikomos baudžiamojo įstatymo normos taip, lyg šis niekada anksčiau nebūtų buvęs susietas baudžiamaisiais teisiniais santykiais su valstybe.

Doktrinoje teigiama, kad teistu asmuo taip pat nebus laikomas atleidus jį nuo baudžiamosios atsakomybės, skiriant priverčiamąsias medicinos ar auklėjamojo poveikio priemones. Tačiau tai nėra visiškai tikslu, nes priverčiamosios medicinos priemonės gali būti skiriamos ne tik nepakaltinamiems, bet ir ribotai pakaltinamiems asmenims.

Pastarieji neturi išskirtinio statuso, išskirtinių galimybių, garantijų į kitoki teisminį procesą ar atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės.

Teismui skiriant priverčiamosios medicinos poveikio priemones nėra siekiama nubausti asmenį pripažintą nepakaltinamu, o veika už kurią taikomos šios priemonės nėra laikoma nusikalstama, todėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymas neužtraukia teistumo ir kitų baudžiamajame įstatyme nurodytų padarinių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Atsižvelgiant į tai kas paminėta, taikant priverčiamąsias medicinos priemones teistumas neatsiras tik nepakaltinamiems asmenims, nes pats įstatymas juos atleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės.

2.2.2 Teistumo išnykimo terminai ir sąlygos

Atsižvelgiant į tai, kad teistumas negali apriboti asmens teisių ir laisvių visą likusį gyvenimą, įstatymų leidėjas numato teistumo galiojimo terminus, kurie sąlygoja teistumo išnykimą. Pabrėžiama, jog teistumo terminui pasibaigus, asmenys yra išregistruojami iš probuojamųjų asmens duomenų registro (Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas, 2012).

Baudžiamajame įstatyme numatyta, kad teistumas gali pasibaigti ir asmuo bus laikomas neturinčiu teistumo šiais pagrindais: suėjus BK 97 straipsnio 3 dalyje nustatytiems terminams arba teismo sprendimu panaikinus teistumą. Svarbu paminėti, jog teistumo pasibaigimui nėra reikalingas teismo sprendimas, jis pasibaigia automatiškai suėjus teistumo termino laikui (BK 97 straipsnio 7 dalis). Taip pat numatyta speciali teisės norma skirta nepilnamečiams, kuri užtikrina, kad nepilnamečio, padariusio tyčinį nusikaltimą ir realiai atlikusio bausmę, teistumo terminas yra sumažinamas per pusę.

Teistumo termino išnykimo eiga gali nutrūkti kuomet asmuo turėdamas neišnykusį teistumą nusikalsta pakartotinai. Remiantis BK 97 straipsnyje numatyta nuostata, asmens teistumas išnyksta tik tada kuomet sueina teistumo galiojimo terminas už sunkiausią nusikalstamą veiką, už kurią asmeniui paskirta ilgiausia bausmė. Svarbu paminėti, kad šiuo atveju teistumo terminai nėra sudedami ir asmuo bus laikomas teistu dėl kiekvienos nusikalstamos veikos, dėl kurios asmeniui atsiranda teistumas. Taigi asmeniui pakartotinai pažeidus baudžiamąjį įstatymą visas teistumo termino laikas yra panaikinamas ir pradedamas skaičiuoti nuo bausmės už naują nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą atlikimo. LAT aiškindamas BK 97 straipsnio 8 dalį pažymėjo, jog pasibaigus bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiui už ankstesnę nusikalstamą veiką,

teistumo laikotarpis tęsiasi tol kol baigiasi teistumo galiojimo terminas už paskutinę ar sunkiausią nusikalstamą veiką, priklausomai nuo to kokia nusikalstama veika buvo padaryta (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pabrėžtina, kad teistumo termino išnykimo eiga priklauso ne tik nuo naujo nusikaltimo, bet ir nuo baudžiamojo nusižengimo padarymo. Manytina, jog tokia teisės norma ne visiškai atitinka teistumo institutą, kuris numato teistumo atsiradimą tik dėl nusikaltimo padarymo. Taigi svarstyтина, ar tikrai baudžiamasis nusižengimas turi turėti įtakos ir teistumo termino išnykimui.

Svarbu paminėti, kad asmuo, suėjęs ne mažiau kaip pusę teistumo termino turi teisę kreiptis į savo gyvenamosios vietos apylinkės teismą su prašymu panaikinti teistumą arba sutrumpinti teistumo terminą. Viena iš sąlygų numatytų BPK 363 straipsnio 1 dalyje dėl teistumo panaikinimo ar teistumo laiko sutrumpinimo yra ta, jog nuteistasis privalo būti atlikęs jam teismo paskirtą bausmę. Teismui netenkinus asmens prašymo, šis pakartotinai gali kreiptis į teismą kuomet praecina ne mažiau kaip vieneri metai po teismo nutarties. Kaip jau minėta anksčiau, teismas atsižvelgia ne tik į Lietuvos Respublikos, bet ir į ES valstybių narių bei kitų valstybių šalyse asmeniui atsiradusį teistumą. Tačiau teismų praktikoje, atsižvelgiant į BK 97 straipsnio 1 dalyje numatytą teisės normą, pabrėžiama, kad ji negali būti aiškinama plečiamai kai yra sprendžiamas klausimas dėl teistumo panaikinimo. Pabrėžtina, jog kiekviena ES valstybė yra numačiusi kokias pasekmes ir suvaržymus užtraukia teistumas ir tik nuosprendį priėmusios valstybės teismas gali spręsti teistumo panaikinimo prieš terminą klausimus (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gegužės 22 d. nutartis). Spręsdamas teistumo, atsiradusio pagal kitos valstybės nuosprendį, panaikinimo klausimą, teismas peržengtų savo kompetencijos ribas, imdamasi spręsti kitos valstybės jurisdikcijos klausimus. (Vilniaus regiono apylinkės teismo 2023 m. kovo 24 d. nutartis).

BK nepateikia sąrašo aplinkybių, į kurias teismas turėtų atsižvelgti, spręsdamas teistumo panaikinimo ar sutrumpinimo klausimą. Kita vertus BPK 363 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „teismas nagrinėdamas asmens prašymą išreikalauja ir kitus reikiamus dokumentus, apibūdinančius atlikusią bausmę asmenį, jo darbinę veiklą ir elgesį“. Taigi akivaizdu, jog teismas vertina ne tik formalias teistumo panaikinimo ar teistumo laiko sutrumpinimo, bet taip pat ir materialias sąlygas. Teismai taip pat vertina, ar toks teistumo termino taikymas yra proporcingas ir reikalingas atsižvelgiant į tai, kad teistumas sukelia itin sunkius padarinius. Siekdamas nustatyti, ar bausmės bei teistumo instituto numatyti tikslai yra pasiekti, teismas vertina nuteistojo asmenybę ir su ja susijusias savybes,

pavyzdžiui, ar asmuo teistumo galiojimo metu kur nors dirbo, ar laikėsi įstatymuose numatytų reikalavimų, koks nuteistojo požiūris į jo padarytą nusikalstamą veiką ir kita. Žinoma, teismas priima sprendimą dėl teistumo panaikinimo ar teistumo laiko sutrumpinimo, tik įvertinęs visą pateiktų duomenų visumą. Be to net ir esant visų formalių bei materialių požymių visumai, teismas gali nuspręsti teistumo nepanaikinti ir jo laiko nesutrumpinti jeigu mano, jog tam nėra pagrindo, o bausmės tikslai dar nėra pasiekti, nes tai yra teismo teisė, bet ne pareiga. Galima daryti prielaidą, kad asmeniui yra suteikiama galimybė pasitaisyti, įdėti pastangų pakeičiant savo elgesį, įsidarbinant, nedarant naujų nusikalstamų veikų sulaukti teigiamo teismo vertinimo ir panaikinti savo kaip asmens turinčio teistumą statusą.

Teismų informacinės sistemos Liteko duomenimis, 2023 m. buvo gauti 79 asmenų prašymai dėl teistumo panaikinimo¹. Teismas iš jų tenkino 40 prašymų ir 39 prašymus atmetė. Pagrindinės priežastys dėl kurių teismas netenkino 31 asmens prašymo buvo šios dėl: teistumo panaikinimo prašymui keliamų reikalavimų neatitikimo (prašymas buvo paduotas ne gyvenamosios vietos apylinkės teismui, prašymas nebuvo pasirašytas elektroniniu parašu, prašymas neatitiko BPK numatytos tvarkos), dėl kitų priežasčių (prašymą pateikęs asmuo neatvyko į posėdį, asmuo neturėjo galiojančio teistumo, kaltinamasis nebuvo atlikęs bausmės, nuteistojo padaryta nusikalstama veika buvo baudžiamasis nusižengimas, pateiktas prašymas panaikinti teistumą dėl kitos šalies teismo sprendimo). Likę 8 asmenų prašymai netenkinti dėl nuteistojo asmenį neigiamai charakterizuojančių aplinkybių (administracinių nusižengimų padarymo teistumo laikotarpiu, ankstesnių teistumų, savo kaltės dėl inkriminuojamos nusikalstamos veikos nepripažinimo).

Pažymėtina, kad teismas sprenddamas dėl teistumo panaikinimo, vertindamas ankstesnius asmens teistumus, atsižvelgė į tai, ar teistumas asmeniui buvo atsiradęs dėl panašaus pobūdžio nusikalstamų veikų. Vienoje byloje teismas vertindamas nuteistojo asmenybę pažymėjo, jog kaltinamasis sistemingai darė nusikaltimus nuosavybei ir turtinėms teisėms, taip pat bausmės vykdymo atidėjimo metu padarė naujas nusikalstamas veikas ir nors naujų nusikalstamų veikų teistumo laikotarpiu nepadarė, tačiau prasižengė administracine tvarka. Teismas vertino ir tai, kad kaltinamasis nėra atlyginęs turtinės žalos ir niekur nedirba (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. rugpjūčio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Teismas tenkindamas nuteistųjų prašymus panaikinti teistumą atsižvelgė į šias aplinkybes: kaltinamojo elgesį po bausmės atlikimo (nuteistasis dirba, nepriekaištingas

¹ Šie duomenys nepretenduoja į statistinį tikslumą dėl ribotos pieigos prie teismų informacinės sistemos

elgesys teistumo laikotarpiu, sumokėjo baudą, nedarė naujų nusikalstamų veikų), nuteistojo asmenybę (kaltinamasis suvokė dėl savo neteisėtų veiksmų atsiradusius padarinius, asmuo pasitaisė, dėjo pastangas resocializuotis), asmens apribojimus susirasti darbą, plėsti verslą, apribojimą gauti kreditą, nepatogumus vykdant darbinę veiklą, suvaržymus siekiant užsiimti tam tikra kita veika (dalyvauti medžiotojų klubo veikloje).

Vis dėlto pastebėta, jog teismai tas pačias aplinkybes kartais vertina skirtingai. Kauno apylinkės teismas pažymėjo, kad motyvai susiję su asmens gyvenamąja vieta, su ginklo įsigijimo poreikiu ar su veikla medžioklės būrelyje, neturi jokios reikšmės teistumo panaikinimui (Kauno apylinkės teismo 2023 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kauno apygardos teismas yra pažymėjęs, jog nepritaria tokiai praktikai, kai teistumas panaikinamas siekiant pagerinti nuteistojo gyvenimo kokybę (Kauno apygardos teismo 2022 m. rugpjūčio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Teismas taip pat pažymi, jog tai, kad nuteistasis teistumo laikotarpiu patiria tam tikrus apribojimus veikloje, kurie yra susiję su asmens reputacija yra neišvengiama pasekmė, kuri yra numatyta įstatyme, atsiradusi dėl neteisėtų pačio asmens veiksmų (Marijampolės apylinkės teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tačiau kitoje byloje teistumas, kaip pernelyg ribojantis nuteistojo galimybę dalyvauti medžiotojų klubo veikloje buvo vertinama kaip viena iš svarbių aplinkybių teistumo panaikinimui (Panevėžio apylinkės teismo 2023 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vis dėlto matyti, jog nesant aiškaus aplinkybių sąrašo į kurias teismas turi atsižvelgti sprendamas dėl teistumo panaikinimo, susidaro situacijos kuomet panašios ar tapačios aplinkybės yra vertinamos skirtingai.

Dažniausiai sprenddami prašymus dėl teistumo panaikinimo teismai vertino asmens darbinę veiklą (ar asmuo dirba, siekia įsidarbinti). Iš teismų praktikos analizės matyti, kad teismai sutaria, jog teistumas yra viena iš labiausiai įsidarbinimą ir karjeros galimybes varžanti priemonė. Teismo vertinimu, duomenys apie kaltinamosios darbinę veiklą bei tai, kad kaltinamajai neproporcingai suvaržoma galimybė dirbti geriau apmokamą darbą, buvo viena iš aplinkybių lėmusių teistumo panaikinimą (Kauno apylinkės teismo 2023 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Negalėjimas grįžti į ankstesnę darbovietę dėl to, jog darbui yra reikalingi specialūs leidimai, taip pat buvo viena iš svarbių aplinkybių, į kurias atsižvelgęs teismas tenkino prašymą dėl teistumo panaikinimo (Utenos apylinkės teismo 2023 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Vertinant juridinio asmens teistumo panaikinimo klausimą, teismas atsižvelgė į tai, kad teistumo laikotarpiu nebuvo padaryta naujų nusikalstamų veikų ir teistumas sukelia

daug rūpesčių vykdant viešuosius pirkimus. Todėl teismas tenkino nuteistojo prašymą dėl teistumo panaikinimo (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutartis).

Didelę reikšmę sprendžiant dėl asmens teistumo panaikinimo turi ir nepriekaištingas asmens elgesys teistumo laikotarpiu, į kurio sudėtį įeina įstatymuose nustatytų reikalavimų laikymasis, siekis pakeisti savo elgesį. Apylinkės teismai vertindami asmenų baustumus administracine tvarka, dažniausiai šią aplinkybę vertina kaip reikšmingą, kuomet administracinis nusižengimas yra susijęs su padaryta nusikalstama veika. Štai vienoje byloje, kurioje asmuo buvo laikomas teistu dėl fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo, o administracinė bauda buvo skirta už greičio viršijimą, teismas atsižvelgdamas, kad asmuo baudą yra sumokėjęs, tenkino nuteistojo prašymą dėl teistumo panaikinimo (Kauno apylinkės teismo 2023 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitoje byloje buvo akcentuojama, jog administracinis baustumas neleidžia teigti, kad asmuo yra linkęs pažeidinėti įstatymus (Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Reikšmės turi ir administracinių nusižengimų skaičius teistumo laikotarpiu. Antai Marijampolės apylinkės teismas pažymėjo, jog tai, kad asmuo yra baustas administracine tvarka net dešimt kartų, neleidžia daryti išvadų, jog nepanaikinus teistumo termino, toks taikymas būtų laikomas neproporcingu (Marijampolės apylinkės teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tačiau ankstesnėje teisminėje praktikoje yra pasitaikę ir kitokių atvejų, kuomet teismas nuteistojo prašymą atmetė, nepaisant to, jog nuteistasis teistumo laikotarpiu nepadarė naujų nusikalstamų veikų, atlygino žalą ir sumokėjo baudą. Buvo atsižvelgta į tai, kad asmuo padarė administracinį nusižengimą, nepaisant to, jog jis nebuvo susijęs su asmens padaryta nusikalstama veika ir asmuo baudą yra sumokėjęs. Šioje byloje teismas kiek kitaip vertino kaltininko asmenybę pripažindamas, jog tai, kad yra nustatytos teigiamai asmenį charakterizuojančios aplinkybės bei nustatytos formalios sąlygos, nesudaro pakankamo pagrindo panaikinti asmens teistumą. Be to teismas pabrėžė, jog teigiamas nuteistojo elgesys, naujų nusikalstamų veikų nedarymas tik patvirtina faktą, kad apkaltinamuoju nuosprendžiu jam skirta bausmė tinkamai įgyvendina bausmės paskirčiai keliamus tikslus (Kauno apylinkės teismo 2022 m. rugsėjo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pažymėtina, jog nenustačius neigiamai charakterizuojančių nuteistąjį duomenų ir atitinkant visus formalius kriterijus bei atsižvelgiant į nuteistųjų elgesį teistumo laikotarpiu, teismai įprastai tenkina prašymus panaikinti teistumą, teigdami, kad bausmės ir teistumo instituto tikslai buvo pasiekti, o nuteistieji naujų nusikalstamų veikų nepadarė

bei nebuvo bausti administracine tvarka (Alytaus apylinkės teismo nutartis baudžiamosiose bylose Nr. T-294-448/2023, T-356-319/2023, Nr. T-562-448/2023).

Svarbu paminėti, jog teismai sprendami teistumo termino panaikinimo klausimą ir tenkindami nuteistojo prašymą pažymi, jog bausmės tikslai yra pasiekti (Marijampolės apylinkės teismo 2023 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi darytina išvada, kad bausmės ir teistumo paskirtis, kuri numatyta BK 41 straipsnyje yra panaši.

Turbūt sudėtinga būtų įtvirtinti teisės normą, kurioje būtų numatytas baigtinis sąrašas aplinkybių, į kurias teismas turi atsižvelgti sprendamas dėl asmens teistumo panaikinimo ar teistumo termino sutrumpinimo. Tačiau kaip vienas iš pagrindinių materialiujų sąlygų, į kurias teismas atsižvelgia tenkindamas tokius prašymus galima išskirti šias:

- Savo kaltės pripažinimas (vertinant, ar kaltininkas prisipažįsta dėl nusikalstamos veikos padarymo);
- Įstatymuose numatytų reikalavimų laikymasis teistumo laikotarpiu (nepadaryta naujų nusikalstamų veikų teistumo laikotarpiu, nepradėti jokie ikiteisminiai tyrimai nuteistojo atžvilgiu);
- Darbinė veikla (ar dirba, ar siekia susirasti darbą);
- Nuteistojo pastangos pakeisti savo elgesį;
- Ar kaltinamasis vis dar kelia grėsmę visuomenei;
- Ar kaltinamasis yra atlyginęs ar pašalinęs nusikalstama veika padarytą turtinę žalą;

Apibendrinant tai kas paminėta, galima teigti, kad teistumo atsiradimą sąlygoja bet kurios kategorijos bei tyčios formos nusikaltimo padarymas jeigu asmuo nėra atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Nepaisant to, teistumo termino nutrūkimą lemia ir baudžiamojo nusižengimo padarymas. Siūlytina šią teisės normą pakeisti, paliekant tik nusikaltimą, kaip turintį įtakos teistumo išnykimo eigos nutrūkimui. Taip pat reikėtų numatyti sąrašą aplinkybių, į kurias teismas turėtų atsižvelgti sprendamas dėl teistumo panaikinimo ar teistumo laiko sutrumpinimo, neįtraukiant į šias aplinkybes ankstesnių asmens teistumų ar administracinių nusižengimų.

3. TEISTUMAS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖJE IR TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

3.1 Teistumo institutas Europos Sąjungos teisėje

ES pamatiniai sprendimai (iki 2009 m.) bei direktyvos yra privalomi juose nustatytų rezultatų atžvilgiu, tačiau valstybėms yra palikta diskrecinė teisė pačioms pasirinkti jų įgyvendinimo formą ir būdus (Sutarties dėl Europos sąjungos veikimo..., 2012).

Siekiant išvengti situacijų, kuomet asmuo padaręs nusikalstamą veiką savo šalyje, pakartotinai nusikaltęs kitoje valstybėje būtų vertinamas kaip nusikaltusiu pirmą kartą ir taip išvengtų su teistumu susijusių baudžiamųjų teisinių padarinių bei siekiant užtikrinti tarptautinį bendradarbiavimą tarp ES valstybių, 2008 m. buvo priimtas ES Tarybos pamatinis sprendimas dėl atsižvelgimo į apkaltinamuosius nuosprendžius ES valstybėse narėse naujose baudžiamosiose bylose (toliau – Tarybos pamatinis sprendimas).

Šio teisės akto pagrindinis tikslas yra nustatyti tokias sąlygas, kad atsižvelgiant į abipusio pripažinimo principą, valstybė narė nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje prieš tam tikrą asmenį, atsižvelgtų į ankstesnius, kitose valstybėse narėse dėl to paties asmens priimtus apkaltinamuosius nuosprendžius dėl kitų faktų (Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas..., 2008). Taigi šis teisės aktas valstybėms narėms yra privalomas ir įpareigojantis. ES valstybės savo baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtina nuostatas užtikrinančias Tarybos pamatinio sprendimo tikslo įgyvendinimą. Antai Italijos Respublikos baudžiamojo kodekso 12 straipsnyje numatyta, kad atsižvelgiama į kitų valstybių apkaltinamuosius nuosprendžius siekiant nustatyti, ar nusikaltimas yra padarytas pakartotinai (Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2020). Ispanijos Karalystėje numatyta teisės norma nurodanti, jog kitos valstybės apkaltinamasis nuosprendis už tos pačios nusikalstamos veikos padarymą lemia recidyvo atsiradimą (375 straipsnis) (Ispanijos Karalystės baudžiamasis kodeksas, 2016). Austrijos Respublikos baudžiamojo kodekso 31 straipsnio 2 dalyje nurodoma, jog ankstesnis šalies viduje priimtas teistumas yra lygiavertis ankstesniam teistumui užsienyje (Austrijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1974). Tai reiškia, kad baudžiamuosius teisinius padarinius asmeniui sukelia ne tik asmens valstybėje, bet ir kitose ES valstybėse padarytos nusikalstamos veikos, o dėl to atsiradęs teistumas turi būti vertinamas kaip nacionalinis, suteikiant jam tokią pačią teisinę vertę. Atkreiptinas dėmesys, kad ES Tarybos pamatinis sprendimas suteikia absoliučią teisę nacionaliniams teismams patiems nustatyti koks asmuo bus laikomas turinčiu teistumą, kaip yra reglamentuojamas teistumo atsiradimas ar panaikinimas bei kokius baudžiamuosius teisinius padarinius jis sukelia. Kaip jau

paminėta ankstesniuose šio darbo skyriuose, BK teistumo institutas vertinamas gana plačiai, ypač kai kalbame apie teistumo baudžiamąją teisinę reikšmę pripažįstant asmenį recidyvistu. Nepaisant to, jog teismas turi diskrecinę teisę pripažinti ar ne asmenį pavojingu recidyvistu, vis dėlto teismo vertinimas turėtų remtis tuo, kad toks asmuo yra susijęs su profesionaliu nusikaltimų darymu, o ne atsitiktiniu veikimu ar veikomis kurios tarpusavyje yra visiškai nesusijusios.

Svarbu paminėti, jog nacionalinis teismas neturi teisės vertinti kitos šalies teismų priimtų sprendimų. Tai akcentuojama teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. J. Namavičius pabrėžia, kad atsižvelgiant į nesikišimo principą, nacionalinis teismas negali peržiūrėti ar keisti ankstesnio užsienio valstybės nuosprendžio (Namavičius, 2018, p. 7). ESTT 2017 m. byloje *Trayan Beshkov prieš Sofiyska gradska prokuratura* pažymėjo, jog remiantis ES Tarybos pamatiniu sprendimu, nacionalinis teismas skirdamas bausmę turi tik atsižvelgti į kitoje valstybėje jau priimtą apkaltinamąjį nuosprendį dėl kitos nusikalstamos veikos padarymo. Pažymėtina, kad teismas negali, atsižvelgdamas į kitoje valstybėje narėje priimtą apkaltinamąjį nuosprendį, panaikinti kitos valstybės priimtą bausmės vykdymo atidėjimą ir jį pakeisti realia laisvės atėmimo bausme (Teisingumo Teismo 2017 m. rugsėjo 21 d. sprendimas).

2019 m. ES Tarybos pamatinio sprendimo pagrindu priimtas Tarybos sprendimas 2009/316/TVR, pagal kurį yra sukurta Europos nuosprendžių registrų informacinė sistema ECRIS (angl. *European Criminal Records Information System*), kuri pradėjo veikti 2012 m. Sistemos tikslas yra sudaryti sąlygas valstybėms narėms efektyviai ir veiksmingai keisti informacija apie teistumą. Svarbu pažymėti, jog ši sistema nėra centralizuota, tai reiškia, kad kiekviena valstybė narė yra atsakinga už duomenis savo dalyje ir visa su teistumu susijusi informacija turi būti saugoma valstybių narių administruojamose duomenų bazėse. Pažymima, jog prie šio registro turi turėti priėjimą teisminė valdžia, tam, kad informacija apie asmens teistumus būtų prieinama teismui priimant nuosprendį (Tarybos sprendimas dėl Europos nuosprendžių..., 2009). Taigi jeigu asmuo padarys nusikalstamą veiką ne savo, o kitoje ES šalyje, visa informacija apie tokio asmens apkaltinamąjį nuosprendį bus išsiųsta asmens pilietybės valstybei, kuri yra atsakinga už tokios informacijos saugojimą bei atnaujinimą ECRIS sistemoje.

Teoriškai galėtų susidaryti situacijos, kuomet asmuo turintis išnykusį teistumą bus vertinamas kaip asmuo turintis teistumą, dėl to, jog nebus laiku ištrinti duomenys apie tokio asmens apkaltinamąjį nuosprendį arba kitu atveju asmuo, kuris neseniai teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu yra nuteistas, bus vertinamas kaip asmuo neturintis galiojančio teistumo, nes tokie duomenys dar nebus įkelti į duomenų bazę. Tokiu atveju

galėtų susidaryti situacijos, kuomet vienu atveju būtų pabloginama, o kitu atveju pagerinama asmens teisinė padėtis. Tačiau praktikoje neteko girdėti apie tokias situacijas ir jas reikėtų vertinti tik kaip teorinius modelius. Be to net ir susidarius tokioms situacijoms, kurios neabejotinai turėtų įtakos bausmės skyrimui, apeliacinė ar kasacinė instancija tokią problemą išspręstų ir vienu atveju švelnintų asmens paskirtą bausmę, o kitu atveju griežtintų, atsižvelgiant į tai, kad teismas dėl objektyvių priežasčių negalėjo tinkamai įvertinti kaltininko teistumo kitoje valstybėje narėje.

Remiantis ECRIS sistemos statistiniais duomenimis vien 2019 m. valstybės narės pateikė beveik 4,2 milijonus tarpusavio pranešimų, užklausų, atsakymų bei kitos informacijos ir vidutiniškai beveik 348 000 pranešimų per mėnesį. Aktyviausia valstybė narė siuntusi tokio pobūdžio užklausimus buvo Vokietija (38 %), o mažiausiai aktyvi valstybė buvo Italija (5,4%) (Europos Komisijos ataskaita dėl keitimosi..., 2020).

Atsižvelgiant į problematiką, su kuria susidurdavo valstybės narės siekdamas sužinoti informaciją apie trečiųjų šalių piliečių apkaltinamuosius nuosprendžius, kuomet tokią informaciją buvo galima gauti tik pateikiant atitinkamą prašymą visoms valstybėms narėms, buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva. Šios direktyvos pagrindu buvo sukurta centralizuota sistema ECRIS-TCN, kuri leidžia keistis informacija apie ES nuteistų ne ES piliečių teistumą, greitai ir išsamiai nustatant ar kuri nors valstybė nėra užregistravusi ne ES piliečio teistumo. Lietuvoje už keitimąsi informacija apie teistumą yra atsakingas Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (Dėl Lietuvos Respublikos centrinės institucijos..., 2010). Be to valstybės narės fiziniai ar juridiniai asmenys gali užsisakyti nusikalstamumo pažymą dėl bet kurios ES valstybės narės asmens pavyzdžiui siekiant patikrinti ar toks asmuo neturi galiojančio teistumo kitoje ES valstybėje narėje (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva..., 2019).

Kaip jau buvo paminėta anksčiau teistumo faktas turi baudžiamąją teisinę reikšmę tik tuomet kai jis yra neišnykęs ir yra padaroma nauja nusikalstama veika. Jeigu asmuo kitoje valstybėje turi išnykusį teistumą, o atsižvelgiant į nacionalinės teisės nuostatas, toks asmuo vis dar būtų laikomas turinčiu teistumą, tuomet taikysime palankiausią teisę (lot. *lex mitior*) ir į kitoje šalyje asmeniui išnykusį teistumą teismas turėtų neatsižvelgti.

Analizuojant skirtingų ES valstybių narių baudžiamuosius įstatymus pastebimi teistumo instituto reglamentavimo skirtumai lyginant jį su BK normomis. Teistumas yra svarbi aplinkybė, kurią vertina teismas skirdamas asmenims bausmes bei nustatydamas jų dydžius. Daugumoje ES valstybių, tokių kaip: Italija, Lenkija, Latvija, Čekija, Vokietija, Ispanija, Vengrija, Suomija, Švedija, Belgija, Prancūzija, Kroatija, Slovakija, Slovėnija,

Austrija, Bulgarija, Danija, teistumas yra laikomas baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe.

Latvijos Respublikoje baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe laikytina recidyvisto ar asmens pakartotinai padaryta nusikalstama veika (48 straipsnis) (Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1999). Austrijos Respublikoje baudžiamasis įstatymas baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe nurodo, jeigu asmuo anksčiau buvo teistas už panašaus pobūdžio nusikaltimą (33 straipsnio 2 dalis). Tuo tarpu Vokietijos baudžiamojo kodekso 46 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad teismas skirdamas bausmę be kitų aplinkybių atsižvelgia ir į kaltininko elgesį, ankstesnį gyvenimą. Taigi neabejotinai ankstesnis teistumas gali turėti įtakos ir skiriant bausmę (Vokietijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1998). Belgijos Karalystės baudžiamojo įstatymo V skyriaus 56 straipsnis numato griežtesnės bausmės skyrimą asmenims, kurie naują nusikaltimą padaro nepaėjęs penkeriems metams nuo bausmės skyrimo už ankstesnę nusikalstamą veiką (Belgijos Karalystės baudžiamasis kodeksas, 1867). Pažymėtina, jog Slovakijos Respublikos baudžiamojo kodekso 37 straipsnyje atsakomybę sunkinančia aplinkybe laikomas ankstesnis kaltininko teistumas, tačiau taip pat pabrėžiama, kad teismas atsižvelgdamas į ankstesnio teistumo pobūdį gali nuspręsti nelaikyti šios aplinkybės baudžiamąją atsakomybę sunkinančia (Slovakijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2005).

Svarbu paminėti, kad neretai ES valstybėse naujos nusikalstamos veikos padarymas turint neišnykusį teistumą turės reikšmės tik tuomet jeigu anksčiau padarytos nusikalstamos veikos pobūdis bus tapatus. Antai Suomijos Respublikoje, kaltininko teistumas bus laikomas baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe jeigu bus pagrįstas panašumas tarp ankstesnio ir naujo nusikaltimo (6 skyriaus 2 straipsnio 4 punktas) (Suomijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1963). Čekijos Respublikos baudžiamojo kodekso 42 straipsnyje teistumas sąlygoja griežtesnės bausmės skyrimą jeigu asmuo anksčiau buvo teistas už tokią pačią nusikalstamą veiką. Tačiau teismas vertindamas šią aplinkybę atsižvelgia ir į praėjusį laikotarpį nuo paskutinio teistumo, padarymo būdą, pasekmes, motyvus ir kitas aplinkybes (Čekijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2009). Panaši teisės norma randama ir Švedijos Karalystės baudžiamojo įstatymo 4 skyriuje. Teigiama, kad teismas skirdamas bausmę ir vertindamas asmens teistumą taip pat atsižvelgia į ankstesnių nusikalstamų veikų mastą, laiką praėjusį tarp nusikaltimų padaromo bei nusikaltimų panašumą (Švedijos Karalystės baudžiamasis kodeksas, 1965). Slovėnijos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 straipsnyje numatyta, kad nustatant bausmę asmeniui turinčiam teistumą, vertinama, ar

ankstesnis nusikaltimas yra tos pačios rūšies ar abu nusikaltimai buvo padaryti dėl to paties motyvo, kiek laiko praėjo nuo pirmosios nusikalstamos veikos apkaltinamojo nuosprendžio arba nuo bausmės atlikimo ar panaikinimo (Slovėnijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2005). Pažymėtina, jog šiuo atveju asmens galiojantis teistumas nėra aplinkybė, kuri visais atvejais nulems griežtesnės bausmės skyrimą, ypač jeigu nusikaltimų pobūdis skiriasi iš esmės. Paminėtina, jog toks reglamentavimas yra palankesnis teistumą turintiems ir pakartotinai nusikaltusiems asmenims lyginant jį su BK. Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos teisminė praktika neretai ne tik nevertina, ar nusikalstamos veikos buvo panašaus pobūdžio, bet ir atsižvelgia į jau išnykusius asmens teistumus.

Italijos Respublikoje, atsižvelgiant į padarytų nusikaltimų skaičių, jų kategoriją, nusikaltimų tarpusavio panašus yra išskiriamas: įprotis nusikalsti, kai asmuo anksčiau teistas už du neatsargius nusikaltimus padaro naują neatsargų nusikaltimą, jeigu teisėjas įvertinęs nusikalstamos veikos pobūdį, pavojingumą, gyvenimo būdą, mano, jog kaltinamasis yra linkęs nusikalsti (103 straipsnis), nuolatinis pažeidėjas – asmuo nuteistas už tris to paties pobūdžio nusikaltimus padaro naują nusikaltimą (104 straipsnis) ar polinkis daryti nusikaltimus, kai asmuo, kuris nėra recidyvistas ar nuolatinis pažeidėjas padaro naują neatsargų nusikaltimą žmogaus sveikatai (108 straipsnis).

Portugalijos Respublikos baudžiamojo kodekso 76 straipsnyje pakartotinis nusikaltimo padarymas padidina minimalią bausmės ribą vienu trečdaliu, o maksimali riba lieka nepakitusi. Į ankstesnį teistumą yra neatsižvelgiama jeigu nuo apkaltinamojo nuosprendžio dėl ankstesnės nusikalstamos veikos padarymo praėjo daugiau nei penkeri metai (Portugalijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2007).

Atkreiptinas dėmesys, jog BK asmens teistumas nėra vertinamas kaip kvalifikuotos nusikaltimo sudėties požymis, tačiau jis dažnai sutinkamas kitų ES valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Antai Estijos Respublikos baudžiamojo kodekso 121 straipsnio 2 dalies 3 punkte numatyta piniginė bauda arba laisvės atėmimas iki penkerių metų už fizinės prievartos nusikaltimą padarytą pakartotinai. 133 straipsnio 2 dalies 10 punkte numatytas laisvės atėmimas nuo trejų iki penkiolikos metų jeigu jį padarė asmuo anksčiau padaręs nusikaltimą – prekybą žmonėmis (Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2002). Švedijos Karalystėje, pakartotinis nusikaltimas prieš asmens neliečiamybę numato laisvės atėmimo bausmę iki 4 metų (Švedijos Karalystės baudžiamojo kodekso 4 b straipsnis). Vokietijos Respublikos baudžiamojo kodekso 176c straipsnyje, asmeniui kuris per pastaruosius penkerius metus įsiteisėjęs teismo nuosprendžiu buvo nuteistas už seksualinį išnaudojimą prieš vaikus skiriama ne mažiau

kaip dvejų metų laisvės atėmimo bausmė. Bulgarijos Respublikoje, už neteisėto aborto padarymą antrą kartą, skiriama laisvės atėmimo bausmė nuo dviejų iki aštuonerių metų (125 straipsnis) (Bulgarijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1968). Slovakijos Respublikos baudžiamajame kodekse 172 straipsnyje numatoma skirti griežtesnę bausmę už nelegalią narkotinių medžiagų prekybą, gamybą, eksportą, jeigu asmuo buvo anksčiau teistas už tokią veiką. Šiuo atveju numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo dešimties iki penkiolikos metų. Teistumą kaip nusikalstamos veikos kvalifikuojantį požymį taip pat numato ir Lenkijos, Latvijos, Belgijos, Austrijos, Danijos valstybių baudžiamieji įstatymai.

Svarbu paminėti, jog teistumas ES valstybėse narėse yra sietinas su recidyvo institutu. Kalbant apie teistumą kaip recidyvo atsiradimo sąlygą, pažymėtina, jog kai kur šis institutas apibrėžiamas plačiau nei BK. Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 27 straipsnyje numatyta, kad recidyvą sudaro nauja nusikalstama veika padaryta asmens turinčio neišnykusį teistumą. Taigi bet kokio naujo nusikaltimo padarymas, neatsižvelgiant į kaltės rūšį, nusikaltimo kategoriją ar pavojingumą, lemia tokio asmens tapimą recidyvistu. Tapatus reguliavimas yra nustatytas ir Maltos Respublikos baudžiamajame kodekse 49 straipsnio 1 dalyje, kuriame asmuo taip pat bus laikomas recidyvistu dėl bet kokios naujos nusikalstamos veikos padarymo esant neišnykusiam teistumui, įskaitant ir nusikaltimus padarytus užsienio valstybėje (Maltos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1854). Portugalijos Respublikoje, recidyvo atsiradimui įtakos turi ne tik pakartotinio tyčinio nusikaltimo padarymas, bet ir tai, jog už naujos nusikalstamos veikos padarymą būtų numatyta didesnė nei šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmė. Bulgarijos Respublikoje, pavojingu recidyvistu bus laikomas asmuo, kuris padaro nusikaltimą po to kai buvo anksčiau teistas už sunkų tyčinį nusikaltimą, dėl kurio jam buvo skirta ne mažesnė kaip vienerių metų laisvės atėmimo bausmė (Bulgarijos Respublikos baudžiamojo kodekso 29 straipsnis).

Recidyvas taip pat kaip ir teistumas yra vertinamas kaip baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė arba tokiems asmenims yra taikomos specialios bausmių skyrimo taisyklės. Graikijos Respublikos baudžiamojo kodekso 82 straipsnis numato, kad laisvės atėmimo bausmė iki vienerių metų gali būti keičiama pinigine bauda, išskyrus atvejus kuomet nusikaltimą padarė recidyvistas ir teismas motyvuoja, kad laisvės atėmimo bausmės atlikimas yra būtinas bausmės tikslams pasiekti (Graikijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2015). Danijos Karalystės baudžiamojo įstatymo 84 straipsnyje pakartotinis nusikalstamumas, dėl kurio asmuo yra laikomas recidyvistu yra bausmę griežtinanti ar kitus papildomus teisinius padarinius sukelti aplinkybė (Danijos

Karalystės baudžiamasis kodeksas, 2009). Antai Vengrijos Respublikoje, nužudymo atveju recidyvistui skiriama laisvės atėmimo bausmė nuo dešimties iki dvidešimties metų arba įkalinimas iki gyvos galvos (160 straipsnis) (Vengrijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2012). Belgijos Karalystės baudžiamojo kodekso V skyriaus, kuriame yra įtvirtintas recidyvo institutas, 54 straipsnio teisės norma įtvirtina ilgesnės laisvės atėmimo bausmės skyrimą asmens, kurie yra laikomi recidyvistais. Teigiama, jog asmuo, kuris padaro nusikaltimą už kurį numatytas laisvės atėmimas nuo penkerių iki dešimties metų, gali būti nuteistas laisvės atėmimu nuo dešimties iki penkiolikos metų.

Atsižvelgiant į Prancūzijos Respublikos baudžiamojo kodekso 132-8 straipsnį, pakartotinis nusikaltimo padarymas už kurį numatyta maksimali bausmė yra dvidešimt metų laisvės atėmimo, padidina šią bausmę iki trisdešimties metų (Prancūzijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1994). Lyginant tokį teisinį reguliavimą su nacionaliniu, BK 56 straipsnis numato griežtesnės negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą nustatytos laisvės atėmimo bausmės vidurkis pavojingam recidyvistui, tačiau didesnė nei maksimali numatyta bausmė pačioje sankcijoje nėra taikoma.

Ispanijos Karalystės baudžiamojo kodekso 22 straipsnio 8 dalis numato, kad recidyvas yra viena iš baudžiamąją atsakomybę sunkinančių aplinkybių kurią vertina teismas skirdamas asmeniui bausmę. Šiame įstatyme priešingai nei BK, recidyvisto atsiradimą lemia tai, kad asmuo įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu yra nuteisiamas už tos pačios kategorijos nusikaltimą. Tuo tarpu BK recidyvisto atsiradimas sietinas su tyčinio nusikaltimo padarymu neatsižvelgiant į nusikaltimų panašumus.

Atkreiptinas dėmesys, jog teistumas taip pat turi įtakos ir bausmės vykdymo atidėjimo instituto taikymui. Atsižvelgiant į Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 55 straipsnį, teismas sprenddamas dėl bausmės vykdymo atidėjimo vertina ir kaltininko asmenybę, į kurio sudėtį įeina ir ankstesni asmens teistumai.

Kroatijos Respublikos baudžiamojo kodekso 56 straipsnyje sakoma, jog skiriant bausmės vykdymo atidėjimą teismas be kitų aplinkybių atsižvelgia ir į ankstesnius teistumus (Kroatijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2004). Vokietijos Respublikos teismas sprenddamas dėl bausmės vykdymo atidėjimo atsižvelgia į nuteistojo ankstesnę istoriją, elgesį po nusikalstamos veikos padarymo, įvertindamas, ar asmuo anksčiau nebuvo teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu nuteistas (57 Vokietijos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnis).

Jau aptarėme anksčiau, kad su teistumu susijusius teisinius padarinius, kuriuos lemia nepriekaištingos reputacijos vertinimas, numato kiti Lietuvos Respublikos įstatymai. Tačiau kai kuriose ES valstybėse tokie padariniai yra numatyti pačiame

baudžiamajame įstatyme. Kroatijos Respublikos baudžiamojo kodekso 84 straipsnyje išskiriami šie apkaltinamojo nuosprendžio už padarytą nusikalstamą veiką teisiniai padariniai: darbo santykių nutraukimas, tam tikrų darbų valdžios institucijose nutraukimas arba draudimas dirbti tam tikrus darbus, karinio laipsnio atėmimas, valstybinių apdovanojimų atėmimas. Taip pat nurodyta, jog šie teisiniai padariniai atsiranda tik tuo atveju, jeigu kaltinamajam už tyčinį nusikaltimą buvo skiriama ne trumpesnė kaip vienerių metų laisvės atėmimo bausmė ir jeigu nebuvo paskirtas bausmės vykdymo atidėjimas. 5 minėto straipsnio dalyje teigiama, kad draudimas eiti valdišką darbą baigiasi praėjus penkeriems metams po apkaltinamojo nuosprendžio įsigaliojimo.

Lenkijos Respublikoje, baudžiamasis įstatymas neterminuotam laikui uždraudžia užsiimti profesine veikla susijusia su nepilnamečių švietimu, ugdymu ar jų priežiūra jeigu asmuo pakartotinai padaro nusikalstamą veiką susijusią su seksualiniu smurtu prieš vaikus (41 straipsnio 1b dalis) (Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1997). Italijos Respublikos baudžiamojo kodekso 29 straipsnyje nurodytas draudimas eiti valstybines pareigas penkerius metus jeigu asmuo buvo nubaustas trejų metų laisvės atėmimo bausme, o štai recidyvas lemia neterminuotą teisės eiti viešąsias pareigas atėmimą. Graikijos Respublikoje nuteisimo atveju taikomas civilinių teisių, tokių kaip teisės balsuoti, būti išrinktam politiniuose, savivaldos rinkimuose, būti paskirtam valstybės institucijos ekspertu, atėmimas nuo dvejų iki dešimties metų (60 ir 63 straipsniai). Vokietijos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnyje nurodyta, kad dėl sunkios nusikalstamos veikos padarymo, už kurią asmuo nuteistas ne trumpesniam kaip vienerių metų laikotarpiui, netenka galimybės eiti valstybines pareigas ir dalyvauti viešuosiuose rinkimuose nuo dvejų iki penkerių metų.

Ne visose ES valstybėse teistumas yra aiškiai apibrėžtas laike, nustatant tam tikrus jo galiojimo terminus. Galima daryti prielaidą, jog kai kur teistumo faktas gali sukelti teisinius baudžiamuosius padarinius bet kada kai tik asmuo nusikalsta pakartotinai. Kalbant apie terminus, kuomet asmuo yra laikomas turinčiu teistumą, panašumų galima surasti Čekijos, Ispanijos, Lenkijos, Latvijos, Portugalijos, Slovakijos, Slovėnijos, Vengrijos, Kroatijos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Austrijos Respublikos baudžiamojo kodekso 23 straipsnio 4 dalyje, nurodoma, jog į ankstesnę asmens teistumą yra neatsižvelgiama, kuomet nuo ankstesnės nusikalstamos veikos iki naujo nusikaltimo padarymo praeina daugiau nei penkeri metai. Vertinant Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 63 straipsnį matyti, jog teistumo išnykimo terminai yra panašūs į nustatytus BK tačiau skiriasi teistumo termino nustatymo sąlygos. Tiesa šiame įstatyme numatytas ir vienerių metų laikotarpis tiems asmenims, kuriems buvo paskirti viešieji

darbai arba bauda. Taip pat pažymėtina, jog priešingai nei BK čia teistumo išnykimo terminas siejamas su paskirtos bausmės trukme. Dviejų metų teistumo laikotarpis numatytas asmenims atlikusiems ne ilgesnę kaip trejų metų laisvės atėmimo bausmę, po penkerių metų teistais nebelaikomi asmenys atlikę laisvės atėmimo bausmę viršijančią trejus metus, bet neviršijančią penkerių metų, o aštuonerių metų terminas nustatytas tiems, kurie atliko laisvės atėmimo bausmę viršijančią penkerius metus, bet neviršijančią dešimties metų. Ilgiausias numatytas teistumo galiojimo terminas yra aštuoneri metai. Jis numatytas asmenims atlikusiems laisvės atėmimo bausmę viršijančią dešimt metų. Be to numatyta, jog tam, kad šis terminas išnyktų, teismas turi papildomai nustatyti, kad nėra būtina tokį asmenį laikyti teistu. Panašumų randama ir su teistumo termino nutrūkimo reglamentavimu, kuriame kaip ir BK numatyta, kad asmeniui padarius naują nusikalstamą veiką turint neišnykusį teistumą, teistumo termino eiga nutrūksta ir asmuo bus laikomas teistu tol kol sueis teistumo galiojimo terminas numatytas už sunkiausią veiką.

Vengrijos Respublikoje teistumo išnykimo terminai, kurie galioja ir po bausmės atlikimo yra siejami su tyčinėmis nusikalstamomis veikomis. Bausmės vykdymo atidėjimo atveju teistumas išnyksta paskutinę bandomojo laikotarpio dieną, o padarius neatsargų nusikaltimą, teistumas galioja tik bausmės vykdymo metu. Ilgiausias dešimties metų teistumo terminas po bausmės atlikimo yra numatytas asmenims už tyčinę nusikalstamą veiką dėl kurios buvo paskirta nuo dešimties metų laisvės atėmimo (Vengrijos Respublikos baudžiamojo kodekso 100 straipsnis).

Bulgarijos Respublikoje be kitų teistumo termino galiojimo terminų, numatytas ir vienerių metų terminas asmenims, kuriems buvo paskirta bauda bei specialus dviejų metų terminas nepilnamečiams, padariusiems nusikalstamą veiką, kuris skaičiuojamas nuo bausmės atlikimo (Bulgarijos Respublikos baudžiamojo kodekso 86 straipsnis).

Ispanijos Karalystės baudžiamojo kodekso 136 straipsnyje numatyti teistumo išnykimo terminai, iš kurių trumpiausias yra šeši mėnesiai po bausmės atlikimo jeigu buvo skirta švelniausia bausmė ir ilgiausias dešimties metų terminas po bausmės atlikimo numatytas asmenims, kuriems buvo paskirtos griežčiausios bausmės.

Danijos Karalystės baudžiamojo kodekso 84 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog asmens teistumas išnyksta kuomet sueina dešimt metų nuo ankstesnės nusikalstamos veikos bausmės atlikimo. Laikotarpis yra skaičiuojamas nuo teismo apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo. BK numato skirtingas teistumo išnykimo sąlygas atsižvelgiant į kaltės formą, tyčinio nusikaltimo pavojingumo pobūdį ir kitas sąlygas, kurios buvo aptartos ankstesniuose skyriuose.

Bene ilgiausi teistumo galiojimo terminai yra numatyti Slovėnijos Respublikos baudžiamojo kodekso 103 straipsnyje. Penkiolikos metų terminas nustatytas asmenims nuteistiems laisvės atėmimo bausme nuo dešimties iki penkiolikos metų, o asmenims nuteistiems ilgesne nei penkiolikos metų laisvės atėmimo bausme teistumas neišnyksta. Ilgesni nei BK teistumo išnykimo terminai numatyti Italijos Respublikoje, kur asmenims, nuteistiems laisvės atėmimu ne mažiau kaip dvidešimt ketveriems metams, teistumas galioja dvidešimt metų, asmenims padariusiems nusikaltimą, už kurį įstatymas numato bausmę laisvės atėmimu ne mažiau kaip dešimčiai metų, teistumas galioja penkiolika metų. Tuo tarpu jeigu asmeniui yra paskiriama bauda, jo teistumas išnyksta po dviejų metų (157 straipsnis).

Kai kuriose ES valstybėse randamas teistumo ar teisinių padarinių panaikinimas nuteistojo prašymu. Tiesa sąlygos kiek skiriasi nuo tų kurias numato BK. Slovėnijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 101 straipsnyje numato kaltininkui galimybę, praėjus dviem metams nuo bausmės atlikimo, kreiptis su prašymu į teismą dėl teisinių padarinių, susijusių su tam tikrų teisių įgijimo draudimu, panaikinimo.

Apibendrinant tai kas paminėta anksčiau galima teigti, jog nepaisant esamų teistumo instituto reglamentavimo panašumų tarp BK ir kitų ES valstybių narių baudžiamųjų įstatymų, vis dėlto randama daugybė skirtumų. Pabrėžtina, kad daugelis ES valstybių teistumą išskiria kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojantį požymį, ko Lietuvos Respublikos dabartiniame teisiniame reguliavime neberasime. Teistumas taip pat neretai išskiriamas ir kaip baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė, tačiau atkreiptinas dėmesys, jog teismai vertindami ankstesnę teistumą atsižvelgia ir į jo pobūdį, panašumą su naujai padarytu nusikaltimu, laiko tarpą praėjusį tarp nusikalstamų veikų. BK baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe laikytina jeigu nusikalstamą veiką padaro recidyvistas, tuo tarpu pats teistumas nėra savaimė baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė, nepaisant to, teismai į tai atsižvelgia skirdami bausmę ir neretais atvejais skiria griežtesnę ar ilgesnę bausmę. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad ne visos ES valstybės yra numačiusios teistumo atsiradimo, nutrūkimo sąlygas, ar teistumo galiojimo ir išnykimo terminus. Skiriasi ir teistumo galiojimo terminai įvairiose ES valstybėse. Kai kur teistumo termino laikas yra susijęs su paskirtos bausmės rūšimi bei dydžiu, kai kurios valstybės yra numačiusios trumpus – vienerių metų teistumo galiojimo terminus už mažiausio pavojingumo nusikaltimus ar asmenims, kuriems buvo skirta mažiausia bausmė. Taip pat pažymėtina, kad teistumas daugelyje valstybių yra sietinas su recidyvo institutu.

3.2 Teistumo institutas tarptautinėje teisėje

Tarptautinės sutartys, kaip Lietuvos Respublikos teisinės sistemos sudedamoji dalis yra įgyvendinamos nacionalinėje baudžiamojoje teisėje suderinus tarptautinės sutarties reikalavimus su nacionalinių įstatymų nuostatomis, jas pakeičiant, papildant arba panaikint atitinkamą BK normą. Svarbu paminėti, jog tarptautinei materialiajai baudžiamajai teisei priskiriamos Europos Tarybos, Jungtinių Tautų, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos ir kitų tarptautinių organizacijų tarptautinės sutartys (konvencijos, sutartys, susitarimai, protokolai ir panašiai) bei rekomendacinio pobūdžio aktai (rekomendacijos, rezoliucijos ir panašiai), kurios reglamentuoja materialiosios baudžiamosios teisės klausimus (Švedas et al., 2019, p. 96).

1970 m. tarptautinė organizacija – Europos Taryba priėmė Europos konvenciją dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo. Šios konvencijos II skyriaus 56 ir 57 straipsniuose numatytas valstybių narių atsižvelgimas į ankstesnį teismo nuosprendį užsienio valstybėse. Vis dėlto pabrėžiama, jog valstybė savo nuožiūra gali kurti įstatymus, kurie leidžia atsižvelgti į sprendimą priimtą pagal Europos baudžiamąją teisę (Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų..., 1997). Teisės doktrinoje pažymima, kad šia konvencijoje numatyta nuostata, tiesiog buvo įtvirtinta susiformavusi teisminė praktika pavyzdžiui, kai sprendžiamas bausmės skyrimo klausimas esant pakartotinai padarytai nusikalstamai veikai, atsižvelgiant į užsienio valstybėje priimtą teismo nuosprendį (Namavičius, 2018, p. 6).

Kalbant apie teistumo institutą tarptautinės baudžiamosios teisės kontekste, svarbu paminėti ir vieną rekomendacinio pobūdžio teisės aktą – 1992 m. Europos Tarybos rekomendacija dėl bendrijos sankcijų ir priemonių siekiant užtikrinti teisingą ir veiksmingą sankcijų taikymą ir priemones (toliau – ET rekomendacija). Joje galima rasti kiek disonuojantį požiūrį į teistumą, nes šiame teisės akte rekomenduojama nevertinti ankstesnio asmens teistumo automatiškai kaip atsakomybę sunkinančios aplinkybės. ET rekomendacijoje orientuojamasi į tai, kad reikia įvertinti nusikalstamų veikų tarpusavio ryšį bei kaltininko asmenybę, bet nebūtinai kiekvienu atveju turinčiu įtakoti griežtesnės bausmės skyrimą. Tai reiškia, jog teismas turėtų kiekvienu atveju įvertinti ir motyvuoti, kodėl vienu ar kitu atveju jis mano, jog tai bus sunkinanti aplinkybė. 20 taisyklėje yra numatyta nuostata draudžianti diskriminuoti asmenis skiriant jiems bausmę dėl jų rasės, odos spalvos, kilmės, tautybės, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitų pažiūrų, ekonominės, socialinės padėties ar fizinės, psichologinės būklės. Tokio draudimo BK,

kuris būtų susijęs su nediskriminavimu skiriant bausmes, nerasime (Europos Tarybos rekomendacija dėl bendrijų..., 1992).

Atsižvelgiant į BK teistumo reglamentavimą, bet kurioje valstybėje priimtas apkaltinamasis nuosprendis prieš asmenį dėl kurio asmuo yra laikomas turinčiu teistumą, turės reikšmės skiriant asmeniui bausmę, sprendžiant dėl kaltininko atleidimo nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės, taip pat pripažįstant asmenį pavojingu recidyvistu. Tik BK 97 straipsnio 9 dalyje numatytais atvejais teismas neatsižvelgia į įsiteisėjusį kitos valstybės teismo priimtą apkaltinamąjį nuosprendį. Išskiriami šie atvejai: jeigu tai pažeistų pagrindines žmogaus teises ir laisves, jeigu pagal BK tokia veika nėra laikoma nusikaltimu, asmuo padaręs nusikaltimą nebuvo sulaukęs amžiaus nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė pagal BK, nepakanka gautos informacijos apie kitoje valstybėje priimtą teismo apkaltinamąjį nuosprendį ir tokia informacija nėra pateikiama per nustatytą terminą. Pažymėtina, kad šis sąrašas nėra baigtinis, nes minėto straipsnio 5 punktą numato ir neatsižvelgimą į kitos valstybės apkaltinamąjį nuosprendį jeigu yra kitų Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatytų pagrindų. Antai kitose valstybėse galima rasti ir kitų pagrindų pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Baudžiamojo kodekso 144 a straipsnio 6 punkte numatyta, jog teismas neatsižvelgs į apkaltinamąjį nuosprendį jeigu kitoje valstybėje už padarytą nusikalstamą veiką asmuo gali būti atleidžiamas nuo bausmės pagal amnestiją ar malonę. Kaip minėjome anksčiau, atvejais, kuomet pagal BK asmens teistumas būtų išnykęs, o pagal kitos valstybės teisinį reglamentavimą asmuo būtų laikomas teistu, taikysime BK nuostatas ir tokį asmenį laikysime kaip teisiamu pirmą kartą.

Lietuvos Respublikoje. BK 97 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad į kitos valstybės teismo priimtą apkaltinamąjį nuosprendį, kuris yra įsiteisėjęs, atsižvelgiama jeigu tokia informacija yra gauta tarptautinių sutarčių pagrindu. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, jog šią nuostatą galima būtų laikyti kiek diskriminuojančią tas valstybes su kuriomis teisinės pagalbos sutarties Lietuva nėra sudariusi, nes tokiu atveju informacijos apie asmens teistumą nacionalinis teismas negali gauti. Taigi priešingai nei ES kontekste, tarptautinėje teisėje norint gauti informacijos apie prieš asmenį priimtus apkaltinamuosius nuosprendžius kitoje valstybėje, kiekvienu individualiu atveju reikia kreiptis į valstybę su kuria Lietuvos Respublika yra sudariusi tarpusavio pagalbos sutartį. Lietuvos Respublika yra pasirašiusi dvišales sutartis dėl teisinės pagalbos civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose su tokiomis valstybėmis kaip: Azerbaidžanas, Armėnija, Baltarusija, Brazilija, Jungtiniais Arabų Emyratais, Kazachstanu, Kinija, Lenkija, Moldova, Rusija, Ukraina ir Uzbekistanas. Pavyzdžiui sutartyse su Armėnijos Respublika bei Azerbaidžano

Respublika numatyta įpareigojimas pateikti duomenis apie kaltinamųjų teistumą kitos šalies prašymu (Lietuvos Respublikos ir Armėnijos Respublikos..., 2005), (Lietuvos Respublikos ir Azerbaidžano Respublikos sutartis..., 2002).

Atsižvelgiant į tai kas paminėta, galima akcentuoti, jog keitimasis informacija apie apkaltinamuosius nuosprendžius ne ES valstybėse, jeigu Lietuva Respublika nėra sudariusi tarpusavio pagalbos sutarties su atitinkama valstybe vis dar yra komplikotas ir ne itin efektyvus. BK 97 straipsnyje numatyta teisės norma, jog turinčiais teistumą bus laikomi ne ES valstybėje narėje nuteisti asmenys tik jeigu tokia informacija bus gauta tarptautinių sutarčių pagrindu verčia svarstyti apie šios teisės normos pataisą, nes dabartinis reglamentavimas leidžia greitai ir efektyviai keisti informacija tarp valstybių tik sudarius dvišales sutartis dėl teisinės pagalbos. Taigi kol kas tarptautinėje teisėje nėra sukurta efektyvi programa, kokią galima rasti ES, leidžiančią valstybėms greitai susižinoti apie prieš asmenį bet kurioje valstybėje priimtą apkaltinamąjį nuosprendį taip įgyvendinant abipusio pripažinimo principą.

IŠVADOS

1. Teistumas – fizinio arba juridinio asmens teisinės padėties ypatybė, atsiradusi po įsiteisėjusio teismo priimto apkaltinamojo nuosprendžio už neatsargaus arba bet kokio sunkumo tyčinio nusikaltimo padarymą. Teistumo terminas galioja tam tikrą baudžiamajame įstatyme nustatytą laiką, kuris priklauso nuo bausmės vykdymo atidėjimo taikymo, nusikaltimo kategorijos ir tyčinio nusikaltimo pavojingumo pobūdžio. Suėjus teistumo terminui arba įstatymo numatyta tvarka jį panaikinus, teistumas išnyksta. Asmuo, padaręs nusikalstamą veiką po teistumo išnykimo, teisiškai yra laikomas teisiamu pirmą kartą.
2. Galima išskirti šiuos pagrindinius 1961 m. BK ir 2000 m. BK teistumo reglamentavimo panašumus: nepakitusi teistumo termino nutūkumą reglamentuojanti teisės norma, išliko teisinis reguliavimas taikomas asmenims turintiems teistumą, numatantis įstatymo grįžtamąją galią jei jis švelnina ar palengvina teisinę padėtį, išliko teisės norma numatanti teistumo galiojimo laiką bausmės vykdymo atidėjimo atveju, 2014 m. pakeitus 2000 m. BK teisės normą, numatyta, jog teistumas atsiradęs dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo padaryta asmeniui būnant nepilnamečiu, neturi įtakos pripažįstant asmenį pavojingu recidyvistu, o 1961 m. BK numatė tokį reglamentavimą, kuomet buvo sprendžiama dėl asmens pripažinimo itin pavojingu recidyvistu.
3. Išskiriami šie pagrindiniai 1961 m. BK ir 2000 m. BK teistumo reglamentavimo skirtumai: 2000 m. BK atsisakyta nusikalstamos veikos sudėties kvalifikuojančių požymių – recidyvo ir pakartotinumų (teistumo), pasikeitė teistumo išnykimo terminai, kurie priklauso ne nuo paskirtos bausmės dydžio kaip buvo numatyta 1961 m. BK, o nuo bausmės vykdymo atidėjimo taikymo, nusikaltimo kategorijos ir tyčinio nusikaltimo pavojingumo pobūdžio, itin pavojingo recidyvisto institutą pakeitė pavojingo recidyvisto institutas, teistumas nebelaikomas baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe, panaikinta teisės norma, numačiusi teismo diskrecinę teisę nuspręsti dėl teistumo panaikinimo už sunkiausias nusikalstamas veikas, atsirado galimybė pačiam nuteistajam pateikti prašymą dėl teistumo panaikinimo ar teistumo laiko sutrumpinimo dėl bet kurios kategorijos nusikaltimo padarymo, 1961 m. BK nenumatė galimybės nepilnamečiams atliktus bausmę ar po atleidimo nuo bausmės sumažinti teistumo terminą per pusę, 2014 m. padaryti teistumo reglamentavimo pakeitimai 2000 m. BK, siekiant suderinti teisinį reglamentavimą su ES teisės normomis.

4. Baudžiamųjų teisinių padarinių atsiradimą lemia naujos nusikalstamos veikos padarymas teistumo galiojimo laikotarpiu. Teistumas yra reikšminga kaltininko asmenybę apibūdinanti aplinkybė sprendžiant dėl kaltininko atleidimo nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės, skiriant bausmę už naujos nusikalstamos veikos padarymą ir pripažįstant asmenį pavojingu recidyvistu. Teistumą turintis asmuo negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės šiais pagrindais: kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), kaip pranešėjas (BK 39² straipsnis), pagal laidavimą (BK 40 straipsnis). Pavojingas recidyvistas negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ir BK 38 straipsnio pagrindu (kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko). Nepilnamečių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės negalimas BK 93 straipsnio pagrindu, turint neišnykusį teistumą. Asmuo negali būti atleistas nuo bausmės pagal amnestijos aktą jeigu jis yra recidyvistas, pavojingas recidyvistas arba turintis teistumą už nusikaltimus dėl kurių amnestija nėra taikoma ar yra kitų įstatyme numatytų sąlygų. Atsižvelgiant į teisminę praktiką, analogiškos nusikalstamos veikos padarymas turint neišnykusį teistumą, užkerta kelią bausmės vykdymo atidėjimo taikymui. Teismas skirdamas asmeniui bausmę už naujos nusikalstamos veikos padarymą, atsižvelgdamas į kaltininko asmenybę ir kitas aplinkybes, turi diskrecinę teisę nuspręsti pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu.
5. Asmenys, kurie dėl galiojančio ar išnykusio teistumo nėra laikomi nepriekaištingos reputacijos, patiria bendrųjų teisinių padarinių kitų įstatymų pagrindu. Šie padariniai susiję su apribojimais užimti tam tikras pareigas valstybės tarnyboje, verstis profesine veikla ar kitaip įgyvendinti asmenims savo teises. Neterminuoti draudimai dažniausiai yra taikomi didžiausio pavojingumo nusikalstamas veikas padariusiems ar ypač atsakingas, aukštos profesinės kvalifikacijos pareigas norintiems užimti asmenims. Neterminuoti asmens teisių ir laisvių apribojimai panaikina galimybę atkurti nepriekaištingą reputaciją net ir išnykus teistumui, o tai kai kuriais atvejais prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui. Todėl svarstyтина, ar visais atvejais tokie draudimai bus laikomi proporcingais ir reikšmingais siekiamiems tikslams pasiekti bei pateisinti.
6. Nustatyta ši teistumo reglamentavimo bei taikymo problematika: išnykusio teistumo, kaip kaltininko asmenybę apibūdinančios aplinkybės vertinimas priimant sprendimus teismų bylose, teismai sprenddami klausimą dėl teistumo panaikinimo ar teistumo laiko sutrumpinimo skirtingai vertina aplinkybes, kurios turi reikšmės sprendžiant, ar buvo pasiekti bausmės (teistumo) tikslai, recidyvo

institutas yra vertinamas labai plačiai, neatsižvelgiant į tai, jog tai yra profesionalus nusikalstamų veikų darymas ar polinkis daryti nusikalstamas veikas, svarstyti, ar teistumo vertinimas sprendžiant dėl asmens nepriekaištingos reputacijos ir asmens teisių bei laisvių apribojimai numatyti įstatymuose, visuomet atitinka proporcingumo ir teisėtumo principus bei yra būtini ir tinkami siekiamam tikslui.

7. Abipusio pripažinimo principas užtikrina apkaltinamojo nuosprendžio vienodą teisinę reikšmę ir pripažinimą tarp ES bei kitų valstybių. ECRIS ir ECRIS-TCN sistemų sukūrimas leidžia efektyviai keistis informacija ne tik apie ES valstybėse narėse asmenims atsiradusį teistumą, bet ir dalintis turima informacija apie ne ES piliečių apkaltinamuosius nuosprendžius. Vis dėlto tarptautinėje teisėje nėra sukurtos panašios sistemos, o informaciją apie kitose valstybėse priimtus apkaltinamuosius nuosprendžius galima gauti tik esant dvišalei sutarčiai dėl teisinės pagalbos. Analizuojant teistumo institutą ES valstybėse pastebima, jog daugumoje iš jų teistumas yra sietinas su recidyvo institutu, vertinamas kaip viena iš baudžiamąją atsakomybę sunkinančių aplinkybių ar nusikalstamą veiką kvalifikuojančių požymių.

PASIŪLYMAI

1. Numatyti BK 97 straipsnio 8 dalyje, jog teistumo išnykimo eigos nutrūkimą lemia tik naujo nusikaltimo padarymas;
2. Pakeisti BK 97 straipsnio 1 dalies nuostatą numatant šio straipsnio antrajame sakinyje: turinčiais teistumą taip pat laikomi už nusikaltimo padarymą ne Europos Sąjungos valstybėje narėje nuteisti asmenys, jeigu jiems įsiteisėjo tos valstybės priimtas apkaltinamasis nuosprendis, panaikinant šio sakinio antrąją dalį: „< > jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių pagrindu gauta informacijos“.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS NORMINIAI AKTAI

Tarptautiniai teisės aktai

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 2006, 68-2497.
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 (1950). *Valstybės žinios*, 2000, 96-3016;
3. Europos Tarybos rekomendacija dėl bendrijos sankcijų ir priemonių siekiant užtikrinti teisingą ir veiksmingą sankcijų taikymą ir priemones (1992). R(92) 16. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16804d5ec6> [žiūrėta 2024 m. kovo 29 d.].
4. Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo (1970). *Valstybės žinios*, 1997, 101-2551.
5. Lietuvos Respublikos ir Azerbaidžano Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose (2001). *Valstybės žinios*, 2002, 75-3217.
6. Lietuvos Respublikos ir Armėnijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose byloje (2003). *Valstybės žinios*, 2005, 7-189.
7. Europos Sąjungos Tarybos 2008 m. liepos 24 d. pamatinis sprendimas 2008/675/TVR dėl atsižvelgimo į apkaltinamuosius nuosprendžius Europos Sąjungos valstybėse narėse naujose baudžiamosiose byloje. OL, 2008, L 220, 815, p. 32–34.
8. Tarybos 2009 m. balandžio 6 d. sprendimas 2009/316/TVR dėl Europos nuosprendžių registrų informacinės sistemos (ECRIS) sukūrimo pagal Pamatinio sprendimo 2009/315/TVR 11 straipsnį. OL, 2009, L 93, 47, p. 33–48.
9. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. balandžio 17 d. direktyva (ES) 2019/884 kuria dėl keitimosi informacija apie trečiųjų šalių piliečius ir Europos nuosprendžių registrų informacinės sistemos (ECRIS) iš dalies keičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2009/315/TVR ir pakeičiamas Tarybos sprendimas 2009/316/TVR. L 151, 67, p. 143–150.
10. Sutarties dėl Europos sąjungos veikimo suvestinė redakcija (2012). *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*. C 326/49, 000-0390.

Nacionaliniai teisės aktai

1. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Baudžiamojo kodekso patvirtinimo. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamasis kodeksas (1961). *Vyriausybės žinios*, 18-1147.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, 46-851.
4. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 63-1479.
5. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 33-807.
6. Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 14-352.
7. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 84-2000.
8. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, 32-852.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-12741.
10. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 90-2777.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
12. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 17-649.
13. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 112-4969.
14. Lietuvos Respublikos valstybės apdovanojimų įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 68-2762.
15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39-1 ir 306-1 straipsniais įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 38-1733.
16. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 42-1919.
17. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211,

- 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228-1 straipsniu įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 108-4030.
18. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 50-1632.
 19. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 170-6238.
 20. Lietuvos Respublikos audito įstatymo pakeitimo įstatymas (2008). *Valstybės žinios*, 82-3233.
 21. Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas (2010). *Valstybės žinios*, 144-7361.
 22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos centrinės institucijos, atsakingos už keitimąsi informacija apie teistumą, paskyrimo (2010). *Valstybės žinios*, 7-315.
 23. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 39 ir 98 straipsnių pakeitimo įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 119-5977.
 24. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 4-108.
 25. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 8, 27, 60, 95, 97, 151, 151-1, 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 100-1, 100-2, 152-1, 251-1 straipsniais įstatymas (2014). TAR, 3404.
 26. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas (2015). TAR, 11216.
 27. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (2016). TAR, 23709.
 28. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl amnestijos akto (2018). TAR, 19125.
 29. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas (2018). TAR, 12049.
 30. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas (2018). TAR, 12049.
 31. Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas (2018). TAR, 2018-12064.
 32. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 pakeitimo įstatymas (2019). TAR, 10570.
 33. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymas (2019). TAR, 5331.
 34. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (2019). TAR, 10324.

35. Dekretas dėl malonės komisijos sudarymo ir malonės prašymų nagrinėjimo nuostatų patvirtinimo (2020). TAR, 302.
36. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo Nr. IX-876 5, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 22, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 36, 39, 47 ir 49 straipsnių pakeitimo įstatymas (2020). TAR, 15753.
37. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymo Nr. I-907 pakeitimo įstatymas (2021). TAR, 255.
38. Dėl Įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registro objektų registravimo ir duomenų teikimo taisyklių patvirtinimo (2021). TAR, 16263.
39. Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymo NR. VIII-1207 pakeitimo įstatymas (2021). TAR, 8632.
40. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 74 straipsnio pakeitimo įstatymas (2022). TAR, 8143.
41. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.210, 3.241, 3.246, 3.250, 3.260, 3.262, 3.264 ir 3.266 straipsnių pakeitimo įstatymas (2023). TAR, 5730.

Užsienio valstybių teisės aktai

1. Maltos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1854) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=NIM:202100290> [žiūrėta 2024 m. kovo 31 d.].
2. Belgijos Karalystės baudžiamasis kodeksas (1867) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: https://www.ejustice.just.fgov.be/img_l/pdf/1867/06/08/1867060850_F.pdf [žiūrėta 2024 m. kovo 25 d.].
3. Suomijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1963) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039_19951010.pdf [žiūrėta 2024 m. kovo 31 d.].
4. Švedijos Karalystės baudžiamasis kodeksas (1965) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 22 d.].

5. Bulgarijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1968) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1968/en/37489> [žiūrėta 2024 m. balandžio 13 d.].
6. Austrijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1974) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1975/de/117009> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.].
7. Prancūzijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1994) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/France_Code_of_criminal_procedure_EN.pdf [žiūrėta 2024 m. balandžio 2 d.].
8. Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1997) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://supertrans2014.files.wordpress.com/2014/06/the-criminal-code.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 26 d.].
9. Vokietijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1998) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> [žiūrėta 2024 m. kovo 27 d.].
10. Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1999) [interaktyvus]. <https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2015/03/Latvia-Criminal-Code.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 26 d.].
11. Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2002) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide> [žiūrėta 2024 m. kovo 22 d.].
12. Kroatijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2004) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/hrv/criminal-code-1997-english_html/Croatia_Criminal_Code_1997.pdf [žiūrėta 2024 m. kovo 31 d.].
13. Slovakijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2005) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: https://www.unodc.org/uploads/icsant/documents/Legislation/Slovakia/201124_C_C_en.pdf [žiūrėta 2024 m. kovo 23 d.].
14. Slovėnijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2005) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: https://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Slovenia/SI_Criminal_Cod_e.pdf [žiūrėta 2024 m. balandžio 1 d.].
15. Portugalijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2007) [interaktyvus]. Prieigą per internetą:

https://adsdatabase.ohchr.org/IssueLibrary/PORTUGAL_Criminal%20Code.pdf

[žiūrėta 2024 m. balandžio 2 d.].

16. Danijos Karalystės baudžiamasis kodeksas (2009) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://antislaverylaw.ac.uk/wp-content/uploads/2019/08/Denmark-Criminal-Code.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 25 d.].
17. Čekijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2009) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://antislaverylaw.ac.uk/wp-content/uploads/2019/08/Czech-Republic-Criminal-Code.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 28 d.].
18. Vengrijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2012) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2012/en/78046> [žiūrėta 2024 m. kovo 21 d.].
19. Graikijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2015) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <http://www.c00.org/p/greek-penal-code.html> [žiūrėta 2024 m. balandžio 13 d.].
20. Ispanijos Karalystės baudžiamasis kodeksas (2016) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf [žiūrėta 2024 m. kovo 20 d.].
21. Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2020) [interaktyvus]. Prieigą per internetą: <https://www.studocu.com/it/document/universita-degli-studi-di-palermo/diritto-penale/codice-penale-febbraio-2020-altalex/9292748> [žiūrėta 2024 m. kovo 30 d.].

Teisės aktų projektai, aiškinamieji raštai

1. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo Nr. I-1374 pakeitimo įstatymo projektas (2023). TAR, XIVP-2437.
2. Aiškinamasis raštas dėl įstatymų projektų Reg. Nr. XIVP-2437, XIVP-2438 (2023). TAR, XIVP-2437.
3. Vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) (2023). TAR, XIVP-3172(2).

SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Abramavičius, A. ir kt. (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

2. Andriulis, V. ir kt. (2002). *Lietuvos Teisės universitetas. Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia.
3. Gelumauskienė, R. Ir Šakopa, G. (2012). *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia.
4. Girdenis, T. (2009). Nusikalstamų veikų daugeto samprata: teorinės ir praktinės problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 141–157.
5. Graebisch, C. ir Burkhardt, S. (2015). *Alternatyvios baudžiamosios sankcijos Europos Sąjungoje*. Vilnius: Eugrimas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://teise.org/wpcontent/uploads/2023/01/Alternatives_to_imprisonment_in_Lit_huanian.pdf [žiūrėta 2024 m. kovo 28 d.].
6. Griffith, N. J., Harris, C. T. (2020). The Relationship Between Criminal Records and Job Performance: An Examination of Customer Service Representatives. *Personal assessment and decisions*, 6(3), 12–17, doi.org/10.25035/pad.2020.03.003.
7. Gumuliauskas, A. (2004). Teisėjo nuožiūra skiriant bausmę. *Jurisprudencija*, 61 (53), 85–94.
8. Jurgelaitienė, G. (2001). Kriminalinę bausmę atlikusių asmenų socialinė kontrolė recidyvinio nusikalstamumo socialinės prevencijos sistemoje. *Jurisprudencija*, 19 (11), 101 – 107.
9. Jurgelaitienė, G. (2004). IV. Baudžiamoji teisė ir procesas. Galiojančių baudžiamųjų įstatymų įtakos nusikalstamų veikų recidyvui kriminologinė analizė. *Jurisprudencija*, 51 (43), 90–98.
10. Laukaitytė, R. (2018). Sovietinio pasų režimo įvedimas Lietuvos SSR 1944 – 1953 metais. *Teisė*, 107, 51–65, doi.org/10.15388/Teise.2018.107.11823.
11. Malinauskas, V. (2019). Teisės kaip idealai ir kaip teisingumo reikalavimai. *Teisės apžvalga*, 2(20), 3–25, doi.org/10.7220/2029-4239.20.1.
12. Namavičius, J. (2018). Atsižvelgimas į užsienio valstybės teismo apkaltinamąjį nuosprendį nagrinėjant naują baudžiamąją bylą Lietuvoje. *Teisės problemos*, 1 (95), 5–25.
13. Piesliakas, V. (1998). Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso principinės nuostatos ir baudžiamoji politika. *Jurisprudencija*, 10(2), 40–51.
14. Piesliakas, V. (2007). Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys. *Jurisprudencija*, 8(98), 7–12.
15. Piesliakas, V. (2008). Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*, 11(113), 7–15.

16. Piesliakas, V. (2008). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia.
17. Sakalauskas, G. (2013). Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų baudmė. *Teisės problemos*, 3(81), 5–55.
18. Simanaitytė, E. (2016). Bausmės vykdymo atidėjimas ir aktualios jo taikymo problemos. *Teisė*, 98, 200–213, [doi:10.15388/Teise.2016.98.9977](https://doi.org/10.15388/Teise.2016.98.9977).
19. Švedas, G. ir kt. (2017). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
20. Švedas, G., Abramavičius, A. ir Prapiestis, J. (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2 knyga*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
21. Švedas, G., Abramavičius, A., Prapiestis, J. ir Bieliūnas, E. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 1 knyga*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
22. Tereškinas, A. ir kt. (2021). *Moterys Lietuvos baudžiamojo teisingumo sistemoje: nuo baudimo praktikų iki bausmės patirčių*. Monografija. Vilnius: Leidykla „Žara“.
23. Vaičaitis, V. A. ir Uzielaitė, A. (2005). *Prezidento apkalta 2003-2004*. Dokumentų rinkinys. Vilnius. Teisinės informacijos centras. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2016/12/V.-Vai%C4%8Daitis.-Respublikos-Prezidento-apkalta-ir-Lietuvos-teisin%C4%97-Sistema.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 29 d.].
24. Vansevičius, S. (1996). *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940*. Vilnius: Justitia.
25. Vasiliauskas, V. (1999). *Užsienio teisės istorijos chrestomatija*. Mokojoji knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

TEISMŲ PRAKTIKA

Tarptautinių teismų praktika

1. *Paksas prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 34932/04, [2011-01-06], ECLI:CE:ECHR:2011:0106JUD003493204.
2. *K.B ir kiti prieš Kroatiją* [EŽTT], Nr. 36216/13, [2017-09-18], ECLI:CE:ECHR:2017:0314JUD003621613.
3. *Lekavičienė prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 48427/09 [2017-06-27], ECLI:CE:ECHR:2017:0627JUD004842709.

4. *Jankauskas prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 50446/09, [2017-06-27], ECLI:CE:ECHR:2017:0627JUD005044609.
5. *Trayan Beshkov prieš Sofijska grandska prokuratura* [ESTT], Nr. C-171/16, [2017-09-21], ECLI: EU:C:2017:710;
6. *Butkus prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 48460/16, [2020-02-13], ECLI:CE:ECHR:2020:0121DEC004846016.
7. *Hurbain prieš Belgiją* [EŽTT], Nr. 57292/16, [2023-07-04], ECLI: CE:ECHR:2023:0704JUD005729216.

Nacionalinių teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Valstybės žinios*, 9-199.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Valstybės žinios*, 49-1600.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 3-93.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 141-6634.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas. TAR, 7723.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 27 d. nutarimas. TAR, 8605.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. vasario 9 d. nutarimas. TAR, 2488.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. kovo 15 d. nutarimas. TAR, 26122.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-160/2009.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248/2009.

4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-369/2009.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216/2010.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137/2012.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-459/2012.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-168/2014.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-560/2014.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-693/2016.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-139-507/2016.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K -408-139/2016.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-372-697/2017.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-85-303/2017.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22-628/2018.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-46-699/2018.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-145-895/2018.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-274-693/2018.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-316-1073/2018.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-648/2019.

21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96-628/2019.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177-788/2019.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-253-976/2019.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-49-976/2020.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-85-719/2020.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96-303/2020.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-39-788/2021.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-14-628/2021.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-176-511/2021.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. BIK-640/2021.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142-697/2022.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-18-697/2023.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-55-3-00533-2021-1.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-45-654/2023.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-122-697/2023.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-170-495/2023.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167-719/2023.

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203-976/2023.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-258-916/2023.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224-1073/2023.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250-976/2023.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e3K-3-296-1075/2023.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. BIK-473/2023.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-59-1073/2024.

Lietuvos Respublikos apylinkių ir apygardų teismų praktika

1. Vilniaus Apygardos teismo 2019 m. gegužės 22 d. nutartis Nr. 1S-195-870/2019.
2. Kauno Apygardos Teismo 2024 m. sausio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-01-1-08687-2022-8.
3. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-1360-818/2016.
4. Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-1270-899/2022.
5. Kauno apygardos teismo 2022 m. rugpjūčio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-393-919/2022.
6. Kauno apylinkės teismo 2022 m. rugsėjo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-1564-1023/2022.
7. Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-82-890/2023.
8. Šiaulių apylinkės teismo 2023 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje T-214-446/2023.
9. Vilniaus regiono apylinkės teismo 2023 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-103-927/2023.
10. Panevėžio apylinkės teismo 2023 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-256-783/2023.

11. Kauno apylinkės teismo 2023 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-1149-1023/2023.
12. Marijampolės apylinkės teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-160-564/2023.
13. Šiaulių apylinkės teismo 2023 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-355-632/2023.
14. Utenos apylinkės teismo 2023 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-30-373/2023.
15. Alytaus apylinkės teismo 2023 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-294-448/2023.
16. Marijampolės apylinkės teismo 2023 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-488-610/2023.
17. Alytaus apylinkės teismo 2023 m. rugpjūčio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-356-319/2023.
18. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. rugpjūčio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-1219-827/2023.
19. Kauno apylinkės teismo 2023 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-1962-667/2023.
20. Alytaus apylinkės teismo 2023 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje T-562-448/2023.
21. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-2001-1034/2023.
22. Kauno apylinkės teismo 2023 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-2614-1132/2023.

Užsienio šalių teismų praktika

1. Ispanijos duomenų apsaugos priežiūros institucijos 2020 m. vasario 11 d. sprendimas byloje *Amazon road transport Spain*, S. Nr. PS-00267-2020.

KITI ŠALTINIAI

1. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos duomenys. [žiūrėta 2024 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/itariamuju-kaltinamuju-ir-nuteistuju-registro-iknr-paslaugos-teistumo-neteistumo-pazymos/asmenu-patikrinimo-itariamuju-kaltinamuju-ir->

[nuteistuju-registre-ar-asmenims-taikomi-darbo-su-vaikais-apribojimai-pagal-lietuvos-respublikos-vaiko-teisiu-apsaugos-pagrindu-istatymo-30-str-1-d-statistika.](#)

2. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai dėl valstybių narių keitimosi informacija iš nuosprendžių registrų naudojantis Europos nuosprendžių registrų informacine sistema (ECRIS). Briuselis, 2020 m. gruodžio 22 d. [žiūrėta 2024 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: [https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14324-2020-INIT/lt/pdf.](https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14324-2020-INIT/lt/pdf)

SANTRAUKA

Teistumas

Eglė Adomaitienė

Magistro darbe analizuojama teistumo tema, naudojama baudžiamosios teisės doktrinos, teisės aktų bei teisminės praktikos analizė leidžia nustatyti ir išskirti skirtingas mokslininkų pozicijas, teismų išaiškinimus bei išvadas su teistumu susijusiais klausimais, nustatyti problematiką. Išsami teisės aktų analizė leidžia atskleisti šio instituto reikšmę ne tik baudžiamosios teisės kontekste, bet ir kitose teisės šakose. Susiformavusi LAT praktika išskiria išnykusio teistumo vertinimo teismų bylose problemą kaip paneigiančią teistumo baudžiamąją teisinę prasmę. LKT bei EŽTT praktikos analizė atskleidžia neprikaištingos reputacijos turinio problematiką įtvirtintą įvairiuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose.

Teistumo instituto ypatumų bei problematikos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje atskleidimui darbe aptariami šie pagrindiniai klausimai: pirmojoje magistro darbo dalyje siekiama atskleisti teistumo sampratą, nustatyti pagrindinius šio instituto požymius bei palyginti 1961 m. BK ir 2000 m. BK įtvirtintą teistumo instituto reglamentavimą. Antroji dalis skirta nustatyti kokią reikšmę teistumas turi baudžiamųjų teisinių santykių bei kitų teisinių santykių kontekste. Taip pat aptariami teistumo galiojimo terminai, o apylinkių teismų sprendimų analizė leido atskleisti kokias aplinkybes teismas dažniausiai vertina sprenddamas dėl teistumo panaikinimo ar teistumo laiko sutrumpinimo. Trečioji šio darbo dalis skirta teistumo reglamentavimo nustatymui ES ir tarptautinėje teisėje. ES valstybių narių baudžiamųjų įstatymų analizė padėjo nustatyti teistumo instituto skirtingą reglamentavimą bei palyginti jį su Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje esančiu reglamentavimu.

SUMMARY

Previous Conviction

Eglė Adomaitienė

This master thesis provides analysis of previous conviction, using the doctrine of criminal law, legal acts, analysis of judicial practice helps to identify and isolate positions of scientists, court interpretations and conclusions on issues related to previous conviction, identify the problem. Detailed analysis of legislation allows us to reveal the significance of this institute not only in the context of criminal law, but also in other branches of law. The established practice of the Lithuanian Supreme Court distinguishes the problem of the evaluation of the disappeared conviction in court cases as negating the criminal legal meaning of the conviction. The analysis of the practice of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the European court of human rights reveals the problem of the content of impeccable reputation enshrined in various legal acts of the Republic of Lithuania.

In order to reveal the peculiarities and problems of the institute of previous conviction in the legal system of the Republic of Lithuania, the following main questions are discussed in the work: the first part of the master's thesis aims to reveal the concept of previous conviction, to determine the main features of this institute and to compare the 1961 and in 2000 the regulation of the institution of previous conviction established by Criminal Code of the Republic of Lithuania. The second part is intended to determine the significance of the previous conviction in the context of criminal legal relations and other legal relations. The terms of validity of the previous conviction are also discussed, and the analysis of the decisions of the district courts allowed us to reveal what circumstances the court usually assesses when deciding on the cancellation of the previous conviction or the shortening of the previous conviction period. The third part of this work is devoted to the regulation of previous convictions established in European union and international law. The analysis of the criminal laws of the European union member states helps to determine the different regulation of the criminal justice institute and compare it with the regulation in the legal system of the Republic of Lithuania.